

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
НАПН УКРАЇНИ
МИСТЕЦЬКИЙ ІНСТИТУТ ХУДОЖНЬОГО
МОДЕЛЮВАННЯ ТА ДИЗАЙНУ
ІМЕНІ САЛЬВАДОРА ДАЛІ

**МИСТЕЦЬКА ОСВІТА:
ЗМІСТ, ТЕХНОЛОГІЇ, МЕНЕДЖМЕНТ**

СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Збірник наукових праць

ВИПУСК 13

Київ – 2018

УДК 37.01
ББК 85.14 8 43
В 65
ISSN 2410 – 4434
SCV: 58,28

Містечка освіта: зміст, технології, менеджмент

Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент : зб. наук. пр. / МІХМД ім. С. Далі, ПІТО НАПН України ; редкол. : В. Ф. Орлов (голова) Київ : Вид-во ТОВ «ТОНАР», 2018. Вип. 13. 245 с. (Серія: Педагогічні науки).

Видається з 2006 року. Виходить один раз у рік.

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 21048 – 10848 ПР від 07.11.2014, видане Державною реєстраційною службою України.

Збірник затверджено як фахове видання з педагогічних наук (наказ МОН України № 1528 від 29.12.2014).

Індексується в наукометричних базах: Index Copernicus, «Polska Bibliografia Naukowa» (PBN, Польська наукова бібліографія), Google Scholar, Академічний бази даних ResearchBib, Науковій періодиці України

Редакційна колегія:

Орлов В. Ф., ПІТО НАПН України, головний науковий співробітник, доктор педагогічних наук, професор (голова);

Фурса О. О., МІХМД імені Сальвадора Далі, ректор, доктор педагогічних наук, професор, (заступник голови редакційної колегії);

Базиль Л. О., ПІТО НАПН України, учений секретар, доктор педагогічних наук, доцент (відпов. редактор);

Коваль Л. Г., Міжнародна культурно-освітня асоціація (США, Чикаго), президент, доктор педагогічних наук, професор;

Палюх П., Жешувський університет (Польща), професор кафедри мистецтва, доктор хабілітований, професор;

Пуховська Л. П., ПІТО НАПН України, головний науковий співробітник, доктор педагогічних наук, професор;

Радкевич В. О., ПІТО НАПН України, директор, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України;

Руда С. П., МІХМД імені Сальвадора Далі, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри мистецтвознавства, етнічної культури та гуманітарної освіти;

Селівачов М. Р., МІХМД імені Сальвадора Далі, завідувач кафедри дизайну, доктор мистецтвознавства, професор;

Уberman Марта, Жешувський університет (Польща), професор кафедри мистецтва, доктор хабілітований, професор;

Чирчик С. В., КДІДПМД імені М. Бойчука, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри середовища дизайну;

Шевнюк О. Л., НПУ імені М. П. Драгоманова, завідувач кафедри образотворчого мистецтва, доктор педагогічних наук, професор;

Костюк О. М., НПУ імені М. П. Драгоманова, доцент кафедри російської та зарубіжної літератури, кандидат філологічних наук, доцент (літ. редактор).

Рекомендовано до друку Вченою радою Мистецького інституту художнього моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі (протокол № 4 від 28.12.2018)

МІХМД ім. С. Далі, 2018

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ
МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ**

Oksana Fursa

The XXI century Design education: prospects for development in the post-industrial society 5

Алексеева Світлана

Модель підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри 16

Костюкович Вікторія

Формування готовності майбутніх фахівців до планування і реалізації кар'єри (з досвіду Бердянського економіко-гуманітарного коледжу БДПУ) 26

Кулинич Олена

Цифровізація освіти та розвиток інформаційної компетентності як запорука суспільного прогресу в умовах глобалізаційних тенденцій 41

Teresa Janicka-Panek

Podstawa teoretyczna dojrzałości i gotowości szkolnej dziecka 56

РОЗДІЛ II.

**МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ЗАРУБІЖЖЯ: ІСТОРІЯ,
ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ**

Лілік Ольга

Особливості використання креолізованих текстів у професійній підготовці майбутніх учителів української літератури 71

Гула Євген, Осадча Алла, Мазніченко Оксана

Дизайн – культура народів 84

Бойта Вікторія

Ідіолект А. І. Нікуліна як невід'ємна складова вивчення його творчої особистості 100

Кожокар Марина, Курнишев Юрій, Мосейчук Юрій

Історичні традиції виховання фізичної культури і здорового способу життя у часописах Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) 110

Чжоу Геян

Концертний виступ як форма художньої комунікації..... 119

РОЗДІЛ III.

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Блінова Ірина

До проблеми формування художньо-конструктивного мислення студентів мистецьких коледжів 133

У Ціжуй

Принципи формування художньої емпатії у змісті професійної підготовки вчителів музики 146

РОЗДІЛ IV.

СУЧАСНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА: ФОРМИ, ТЕХНОЛОГІЇ, МЕТОДИ І ПРИЙОМИ РОБОТИ

Орлов Валерій

Художньо-педагогічне спілкування у професійному становленні майбутніх викладачів мистецьких дисциплін 158

Максимова Алла

Практичний досвід розвитку проектної культури м майбутніх дизайнерів-графіків 175

Єгорова Наталія

Формування морально-етичних якостей як важлива складова підготовки конкурентоздатних кваліфікованих робітників 185

Шкарупа Ганна

Розвиток художньо-конструктивної компетентності майбутніх дизайнерів як міждисциплінарна педагогічна задача 194

Андрощук Ігор

Проектна культура: Сутність та особливості 208

Оружа Лариса

Визначальне значення варіативної складової освітньої програми у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців з дизайну 221

Костюк Олена

Дослідницький компонент інтермедіальних елективних курсів для студентів-філологів (на прикладі дисципліни «Література і театр») 232

Відомості про авторів 243

РОЗДІЛ І.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 37:7.012:373.62

ДИЗАЙН-ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Оксана Фурса,

*доктор педагогічних наук, професор,
ректор Мистецького інституту художнього
моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі, м. Київ
ORCID: 0000-0001-6357-1079
e-mail: mixmd@ukr.net*

***Анотація.** У статті дизайн і дизайн-освіта розглядається крізь призму цілеспрямованої проектної діяльності, що поєднує у своїй структурі професійні та наукові знання на основі осмислення проблем людського життя і спілкування з предметним середовищем. Виокремлено перспективні напрями інноваційного розвитку дизайну і дизайн-освіти. Зокрема, акцентується увага на тому, що Дизайн створює матеріальні цінності, але їх засвоєння в системі дизайнерської освіти має духовні цінності, оскільки вони спрямовані на формування особистості майбутнього дизайнера, його професійної культури. Втілення дизайнерсько-освітньої системи ідей є одним із засобів впровадження певного світогляду та ідеологій. З цієї точки зору навчання дизайну та дизайну можна розглядати як цілеспрямовану проектну діяльність, яка поєднує у своїй структурі професійні та наукові знання на*

основі осмислення проблем життя людини та спілкування з навколишнім середовищем. Тобто діяльність, яка несе культурну та комунікативну функції.

Вирішення проблем розвитку дизайнерської освіти слід шукати в потребах і досягненнях суспільства, запитах окремих соціальних груп, кожної людини на красу і користь, а також спрямувати учнів на вивчення цих запитів та задоволення потреб суспільства, порівнюючи власні уявлення про культурні цінності для пропаганди справжніх цінностей. Таким чином, ми розглядаємо систему дизайнерської освіти як інструмент формування художньої та естетичної культури суспільства. Наголошується, що конструктивні способи розв'язання проблем розвитку дизайн-освіти слід шукати у потребах і досягненнях суспільства, запитах окремих соціальних груп, кожної людини на красу і користь. Автором позиціоновано систему дизайн-освіти як потужний дієвий засіб формування художньо-естетичної культури суспільства.

Ключові слова: дизайн-освіта, освіта, тенденції освіти, підготовка дизайнерів.

THE XXI CENTURY DESIGN EDUCATION: PROSPECTS FOR DEVELOPMENT IN THE POST-INDUSTRIAL SOCIETY

Formulation of the problem in general. Historical transformation of the contemporary culture occurs gradually. The beginning of the 21st century has entered the history of civilization as a time of informational and communicative transformations. The development of information technology has changed the outdated forms of thinking and accordingly made adjustments to the approaches to science, education, art, their role in the evolution of culture and social relations. «Any creative activity», V. Sidorenko writes, «periodically experiences such states, when the natural transformation of its content and form, which occurs as a result of

contact with life, can no longer be realized within the limits of this paradigm: the activity came into conflict with life and requires full re-thinking. At such moments, perceived as crisis, transition, intermediation, the inadequacy of the created image and the outside life observed occurs, in the chaos in which we do not see yet, but already anticipate and foresee a new image of creativity, artistic language and the image of culture» [3, с. 7].

The analysis of recent researches and publications initiated the solution of this problem. In the scientific discourse there are attempts to make structural changes aimed at democratization and humanization of all levels of educational paradigm. The study of various aspects of design education from the early 1990's has been done by the prominent designers and scientists. In the informational space, there are works that highlight the essence of design education (V. Klimov, S. Kozhukhovskaya, E. Tkachenko, H. Tkhagopsoyeva, etc.), certain methodological and humanitarian and artistic design problems (O. Genesaretisky, V. Kosiv, Ye. Lazarev, V. Sidorenko, etc.) and methodical aspects of design education (O. Vishnevsk, I. Gerasimenko etc.) have been revealed; some issues of formation and development of design education abroad (S. Nikulenko, A. Pavlov, S. Chebonenko); problems of art studies, design and training of future designers (E. Antonovich, O. Bodnar, O. Boychuk, I. Golod, G. Grebenyuk, V. Danilenko, V. Konoval, V. Kosiv, A. Pavlov, V. Prusak, V. Radkevich, M. Selivachov, A. Chebykin, V. Yablonsky). However, the scientific background does not adequately cover the problems of design education in the context of profiling the educational sector.

Formulating the goals of the article. Within the article, we will consider the main tendencies of the theory and practice development in specialized NGOs.

Presentation of the main research material. Design creates material values, but their assimilation in the system of design education has spiritual values as they are aimed at forming the personality of the future designer, his professional culture. The embodiment of the design-education system of ideas is one of the

means of introducing a certain outlook and ideologies. From this point of view, design and design education can be considered as a purposeful project activity, which combines in its structure professional and scientific knowledge on the basis of comprehension of human life problems and communication with the surrounding environment. That is, activity that carries a cultural and communicative functions.

The solution of the problems of development of design education should be sought in the needs and achievements of society, the demands of individual social groups, each person on beauty and benefit, and directing students to study these requests and meet the needs of society, comparing their own ideas about the cultural values to promote true values. Thus, we consider the system of design education as an instrument for the formation of the artistic and aesthetic culture of society.

Today, due to the active development of communicative processes, design becomes one of the most important means of visual communication, a catalyst for the formation of a human life environment, and design education by a system that trains professionals, and through them and society to perceive visual communication processes in the «man-thing-environment», as well as «man-situation-action» systems.

Professional activity will require the future designer to understand the philosophical, social, psychological, cultural issues. To keep up with world trends and be competitive, the student can no longer perceive the chosen profession as a specific creativity limited to the artistic design of industrial products or the stylization of the historical heritage (museum exhibits). Objectively Institutions of Higher Education (IHE) – give the student the opportunity to understand the role of designer as a specialist, influencing the social atmosphere of society. After all, simultaneously with innovations in technologies, semantic transformations of known things take place, which lead to changes in world perception in general. In this regard, we drew attention to the following trends in the development of design education: firstly

– the introduction in the educational process of program-oriented design methods, which find expression in developing design programs that reflect the various aspects of project work, production and consumption of the products. The second tendency is an attempt to depart in the teaching of design from mastering the very rational methods of designing and apply cultural approaches into the formation of individual key competences and professional competence in general, while not excluding mastering methods of art, stylization, search for analogues of design samples, methods of «scenario modeling, «Museum reconstruction» [6], borrowing analogues from other types of art, etc.

It is common knowledge that designers and stylists are referred to study historical monuments, and their stylization in modern terms. But modern trends in design education are aimed not only at the student's acquisition of the principle of «man-thing-man», when the study of historical materials, performing an aesthetic mission, is used to direct the imagination of the future designer to create an artistic image by transforming the form or stylizing the image, and in tasks orient the student in his creative work on the implementation of the principle «man-situation-action» using visual information when mastering the methods of image design.

For the successful implementation of the design strategy, special attention should be paid to the analysis of trends in design development, the study of innovation and research. If IHE wants to develop its brand and its direction in design education, one should anticipate the expectations of entrants and understand their mentality. The sooner you get information, the more confidently you can plan the further development of a particular area of design education: graphic design, style design, interior design, clothing design, etc. It is a question of analyzing the information received, linking its huge streams and bringing it to a common denominator. Although the professional role of intuition plays a role here. Trends are characterized by cyclicity and often confront each other. For example, - Juliet Varkentin, the WGSN Creative Director, writes - if there is a desire of society for self-isolation and slow down the

rhythm of life, then one can soon expect the manifestations of fantasy, escapism and hedonism [6].

The modern tendency of the development of higher professional education is its progress in the overall progressive society development. To carry out such a proactive movement called scientific centers and laboratories at universities and academies of the higher education system of Ukraine. Wide opportunities in this sense opens up to IHE, specializing in the field of training future designers. For example, increasing interest in Internet technologies, their rapid development, distribution, and access to a certain level of efficiency in the visualization of information, D. Borodayev writes, – contribute to a significant influx of professional designers into this still new area of graphic design. The accumulated experience and the unique ability to access web design resources now allows you to see websites based on their graphic and aesthetic features related to different areas of graphic design. The period under consideration is outlined by the time lag since the onset of the Internet up to the present, and allows us to see some trends in the web information design. At the same time, the universalization and adaptation to the utilitarian needs of the Internet place graphic designers in the task of the ratio of technology and aesthetics in the development of websites. Problems of adaptation and interaction of the Internet with alternative sources of information, search of visual unity with other objects of graphic design raise the question of determining the style of web design, the solution of which lies within designer practitioners and art critics competences[1].

It should be added that these problems directly relate to the system of design education, the activities of those advanced teachers who are themselves actively engaged in the problem of the correlation of technology and aesthetics in the development of websites, and also bring the best of their students to this work. One of the main tasks in the professional training of future designers is the formation of a creative person capable of putting forward creative ideas and realizing them, producing their own style, which

eventually can become a new brand in the market of design products. Formation of own style in the presentation of information to the future designer is best to begin even in the process of training in IHE under the guidance of experienced professionals who will advise, make their recommendations and help to implement the signs of new ideas in specific graduation projects without imposing the future designer their views, assessments, judgments, own style in embodied design decisions.

Taking into account that web design is one of the areas for the training of future graphic design specialists, it can be assumed that the emergence and development of graphic design of certain styles resulting from the interaction between a teacher and a graduate student can have a positive effect on web-design and web sites created in it, and eventually establish itself as one of the hallmarks of a new trend – the advanced development of design education that not only prepares craftsmen capable of copying and reproduction but also introduces and embodies new ideas in the design industry. Thus, it is possible to assume that the design education will spawn styles that will further influence the development of this or that design field. In this we see signs of progressive development of the whole system of design education.

In the technogenic informational space of the XXI century, new types of graphic design that are only being formed largely depend on the utilitarian tasks of the transmission of electronic data, facing the developers of the Internet. Efforts aimed at solving these problems is one of the driving forces of graphic design in the system of design education, which is now recognized as the avanguard of the design culture.

To modern graphic design, as well as to future designers put forward the requirements to acutely feel the challenges of time, the ability to reflect today and look at tomorrow. These properties cause a quick reaction to the emergence of new technological opportunities. Take advantage of such opportunities in the professional training of designers – the command of time and the urgent requirement of the labor market. Compliance with these

requirements is a sign of the competitiveness of the specialist, and at the same time both the higher educational institution and its teachers, who train specialists on a high professional level.

The future designer during the creative pre-diploma practice has more space for imagination when working on products designed for personal use. While working on a single copy, he can take the risk of experimental design, which is already more than a fine art feature. In interaction with a teacher who is clearly aware of the tendency to standardize and level the technical standards, the student, feeling the need for an unusual, eccentric design, tries to overcome routine canons. What previously remained in the IHE archives as a result of creative imagination can flourish today with a wealth of ideas and originality. Of course, that not everything can be offered for production, but the step taken into the unknown, the feeling of creative upsurge of fantasy, psychological support of teachers help the future designer to climb over routine thinking, form a creative person, arming at his determination, in search of his own design style, ways to realization of creative ideas.

According to experts, now the «third textile revolution», which is already in place and will give full-scale results in the next 10-15 years. It is determined by a number of achievements in the following areas: 1) biotechnology and genetic engineering (domination of renewable raw materials); 2) nanotechnology (extension of the range of «reasonable textiles»); 3) technologies of textile production (increasing the share and effectiveness of nonwoven processes, the use of large-format printers); 4) technologies of sewing and knitting production (three-dimensional designing, remote control of cutting and assembling of products, knitting equipment of the new generation); 5) final finishing of products after assembly; 6) information technologies and communications [4].

Is modern design education entitled to overlook these achievements, which, on the one hand, will affect the production of textiles and textile products, in particular, will transform them into low-resource and high-tech businesses, on the other hand, will

transmit fashion from the industrial sphere, allowing them to design and produce products of any kind of textiles of their own design, minimizing the time from the sketch to the release of the series?

Outstanding trends in the design of education are manifested here in the fact that when preparing students to complete the thesis, we will learn from them on the basis of these achievements, how to plan the expansion of the designer brand, how to control production in real time, the sale of branded goods, what steps can be made to protect intellectual property.

Activities and the system of relations between people. Interior fashion exists under the same laws as fashion design. In the sense that trends are asked every season. It is worth recognizing that not all interior tendencies in the ticket get into life, just like the fashion trends taken from collections of clothes «from couture», but in the choice of the topics of term papers and diploma projects of graduates in interior design this can be a field for bold experimentation. It is important that the teacher is ready to offer the student steps in this direction, and the student has shown his ability to creative searches and the need for self-realization. After all, interior design is an infinitely varied system of objects and their combinations, which serve as a certain process of activity. Things specify the nature of the environment, make it due to its relative mobility sufficiently flexible so that it can meet the changing needs of life, social life, production, rest, influence the behavior model. The forms of the subject-space environment carry information that helps sustainably support the socially-sanctioned types of behavior that establish cultural traditions. These forms can be embodied in images that bear the social and moral (or, conversely, immoral) ideas of the era. It will not be exaggerated assertion that the problems of the subject-spatial environment in its essence – human problems. Man is inseparable from the material substance of his being. By organizing the environment, it forms the material basis of human's being.

The designers identified the main directions of the «interior» fashion at the beginning of the XXI century. The most relevant

season 2018-2019 in Ukraine can be called fusion. It was born in America in the early 90's of the XIX century and was quite viable. It would be more correct to call this style «modern eclecticism». Eclecticism provides an opportunity to fill the interior with any objects, no matter whether it is an African statuette or paintings by Picasso, art deco furniture or ethno. This style allows you to put anything in the space, and at the same time does not oblige anything at all. It is important to simply observe the color scheme and a certain orientation of the design. The urgency of the fusion style is its unpredictability, because everything depends on the designer and his creative imagination. The main thing is that furniture, decorative elements, color gamut all have the final design path to connect to a holistic organic living space. In the context of this style and its features, there are opportunities for implementing a variety of design ideas in the diploma projects, which opens a wide area for the professional training of future designers, opportunities for their self-realization and for the advance movement of design education.

Conclusions and perspectives of further research. Nowadays the most popular trend in the field of fashion-education is the training of stylists. However, in most programs, the emphasis is mainly on working with an individual client. Prospects for the development of modern design education require students to get the most complete picture of the profession so that they can choose what is interesting to them.

Current trends in design education correspond to the bachelor's and master's programs developed by the Art Institute of Decorative Modeling and Design named after Salvador Dali with the goal of preparing students simultaneously in production and commercial contexts. Development, production, marketing and sales are presented as a single chain of creative process. The main focus of the program is on the development of design skills for creating collections of clothing for mass retail sales, taking into account changing trends in the fashion world. Along with the actual study of design in the program, a serious focus is on communication in the world of fashion and the creation of brands

using techniques of graphic design, photography, advertising, merchandising and design of trading spaces. Part of the program is devoted to the study of modern areas of retail development and the development of students' abilities in promoting their products. Under this program, students will be able to learn how to evaluate their projects as products intended for sale and understand what needs to be met to attract customers' attention.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бородаев Д. Веб-сайт как объект графического дизайна: дисс... канд. искусствоведения. Харьков: ХГАДИ, 2004. 232 с.
2. Бондаренко В. В. Перспективи розвитку дизайнерської освіти та творчі зв'язки дизайнерських шкіл // *Вісник ХДАДМ*. № 3. 2010. С.3-7.
3. Сидоренко В. Ф. Генезис проектной культуры и эстетика дизайнерского творчества: автореф. дисс... д-ра искусствоведения. Москва : ВНИИЕЭ, 1990. 37 с.
4. Современные технологии: новые ресурсы для fashion-бизнеса и дизайна // *Рынок легкой промышленности*. 2006. 31 октября (№ 47). С. 2-4.
5. Studio fashion-id / *Дизайн и конструирование одежды*. (Электронный ресурс) URL: <http://fashion-id.ru> (Дата звернення: 10.09.2018).

REFERENCES

1. Borodaev D. Veb-sayt kak ob'ekt graficheskogo dizayna: diss... kand. iskusstvovedeniya. Harkov: HGADI, 2004. 232 s.
2. Bondarenko V.V. Perspektivy rozvitku dizaynerskoYi osvIti ta tvorchl zv'yazki dizaynerskih shkIl / *VIsnik HDADM*, # 3, 2010. S. 3-7.
3. Sidorenko V. F. Genezis proektnoy kulturyi i estetika dizaynerskogo tvorchestva: avtoref. diss... d-ra iskusstvovedeniya Moskva : VNIIEE, 1990. 37 s.

4. Sovremennyye tehnologii: novyye resursy dlya fashion-biznesa i dizayna // Ryinok legkoy promyshlennosti. 2006. 31 oktyabrya (# 47). S. 2-4.

5. Studio fashion-id /Dizayn i konstruirovaniye odezhdyyi. (Elektronniy resurs) URL: <http://fashion-id.ru> (data zvernennya: 10.09.2018)

OKSANA FURSA. PERSPECTIVES OF DESIGN EDUCATION OF THE XXI CENTURY IN UKRAINE

Annotation. The article deals with the problems of prospective development in the system of designers' professional training and reveals the positive tendencies in this area during the last ten years.

Key words: design, education, education, trends in education, training designers.

УДК 377.36-029.7:7.012

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

Світлана Алексєєва,

кандидат педагогічних наук,

*старший науковий співробітник, докторант Інституту
професійно-технічної освіти НАПН України*

ORCID: 0000-0002-8132-0465

e-mail: SV-05@ukr.net

Анотація. У статті представлено науково обґрунтовану модель підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри. Схарактеризовано методологічні підходи, принципи, етапи, форми, методи, засоби підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри. Обґрунтовано педагогічні умови, що істотно підвищують результати підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри, зокрема: позитивна мотивація, удосконалення змісту, використання сучасних технологій навчання, здійснення педагогічного

супроводу цього процесу. Висвітлено сутнісні характеристики основних етапів підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри, а саме: цілепокладання, планування, процесуальний, діагностичний. Проаналізовано зміст ціннісно-мотиваційного, когнітивного, емоційно-вольового і діяльнісного компонентів підготовленості майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри. Схарактеризовано початковий, достатній, високий рівні підготовленості майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри.

Ключові слова: професійна кар'єра, модель підготовки, компоненти моделі, пізнавальна діяльність, позитивна мотивація.

Постановка проблеми. Теоретичні положення у реальному процесі можливо перевірити за допомогою моделі, що використовується для пізнання педагогічних явищ. У працях Б. Гершунського, С. Гончаренка, В. Давидова, В. Краєвського, С. Митюниної та ін. наголошено, що модель уможливує дослідження специфічно організованих педагогічних процесів. Так, на думку Б. Гершунського, модель необхідно проектувати за результатами освітнього маркетингу та критичного аналізу ринку праці. Саме у таких прогностичних моделях, розроблених відповідно до найбільш вірогідних тенденцій розвитку галузі, можливо окреслити деталізований перелік вимог щодо особистісних, професійних якостей фахівця відповідного профілю [1, с. 133]. Принципово важливим є міркування С. Гончаренка, що «жодна модель, навіть дуже складна, не може надати максимально повного уявлення про об'єкт вивчення і точно передбачити його розвиток або описати його траєкторію руху в якомусь власному просторі. Тому в конструюванні моделей необхідно враховувати баланс її повноти та валідності» [2, с. 120]. У дослідженнях С. Митюниної [3] схарактеризовано два типи моделей, а саме: модель-замінник і модель-зразок. Функцією моделі-замінника передбачено

«відпрацювання певних маніпуляцій», а моделі-зразка – розкриття дослідження перспективи [3, с. 149]. Актуальною вважаємо думку В. Давидова, який наголошував, що, загалом, модель – це ланка процесу засвоєння теоретичних знань і узагальнених способів дії [4, с. 161].

Отже, для відтворення особливостей підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри необхідно створити модель, що графічно візуалізуватиме цілісний процес і на основі впровадження змін та інновацій забезпечить підвищення рівня підготовленості фахівців до зазначеного кар'єрного зростання.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Особливості побудови педагогічних моделей висвітлено у публікаціях К. Гнезділової [5], Н. Зимогляд [6], А. Маркової [7], С. Мартиненко [8]. Так, К. Гнезділова вважає, що у моделі мають висвітлюватися теоретичні положення та методологічні підходи, що дають змогу визначити закономірності й принципи реалізації педагогічного процесу [5, с. 8]. На думку С. Мартиненко, модель має відображати цілісність педагогічного процесу, відповідати реальним його функціям та можливостям [8, с. 178]. А. Маркова підкреслює необхідність використання пізнавальної діяльності майбутніх фахівців щодо опанування професією у процесі створення моделі [7]. Науково цінними вважаємо праці Н. Зимогляд, яка пропонує модель професійної підготовки дизайнера одягу розглядати у вигляді схеми, що базується на програмі професійної діяльності, котра включає, як обов'язковий компонент, мотивацію й цілепокладання [6, с. 51].

Метою статті є обґрунтування моделі підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри.

Виклад основного матеріалу. Підготовку до розвитку професійної кар'єри ми розглядаємо як відкриту і динамічну систему, яка є підсистемою професійної підготовки майбутніх дизайнерів. Така система складається із компонентів, що

взаємодіють між собою структурно та функціонально і в єдності забезпечують якісну підготовку майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри. Структуру моделі конкретизовано методологічним, змістово-технологічним, критеріально-оцінювальним блоками та відповідними педагогічними умовами (рис. 1).

У методологічному блоці сформульовано мету: підготовка майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри. Основні завдання зорієнтовано на формування системи кар'єро-орієнтованих знань та вмінь; позитивної мотивації, емоційно-ціннісного ставлення до розвитку професійної кар'єри; потреби в самоосвіті, аналізі та рефлексії результатів діяльності. З-поміж **принципів** підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри виокремлено: загальнодидактичні, до яких віднесено такі: доступності, системності, систематичності і послідовності, неперервності, практичного спрямування, свідомості й активності; а також специфічні – конгруентності, співробітництва, самоорганізації, саморозвитку, індивідуалізації освітньої траєкторії, самоактуалізації, професійного самовизначення. Провідними **методологічними підходами** до підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри визначено: системний, компетентнісний, діяльнісний, аксіологічний, особистісний, акмеологічний, культурологічний, праксеологічний, середовищний, контекстний підходи.

Педагогічні умови підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри охоплюють: підвищення рівня мотивації до розвитку професійної кар'єри; удосконалення змісту навчальних дисциплін з орієнтацією та спрямованістю на підготовку до розвитку кар'єри; використання технології контекстного навчання, коучингових й тренінг-технологій у процесі підготовки до розвитку професійної кар'єри; здійснення психолого-педагогічного супроводу майбутніх дизайнерів з розвитку професійної кар'єри.

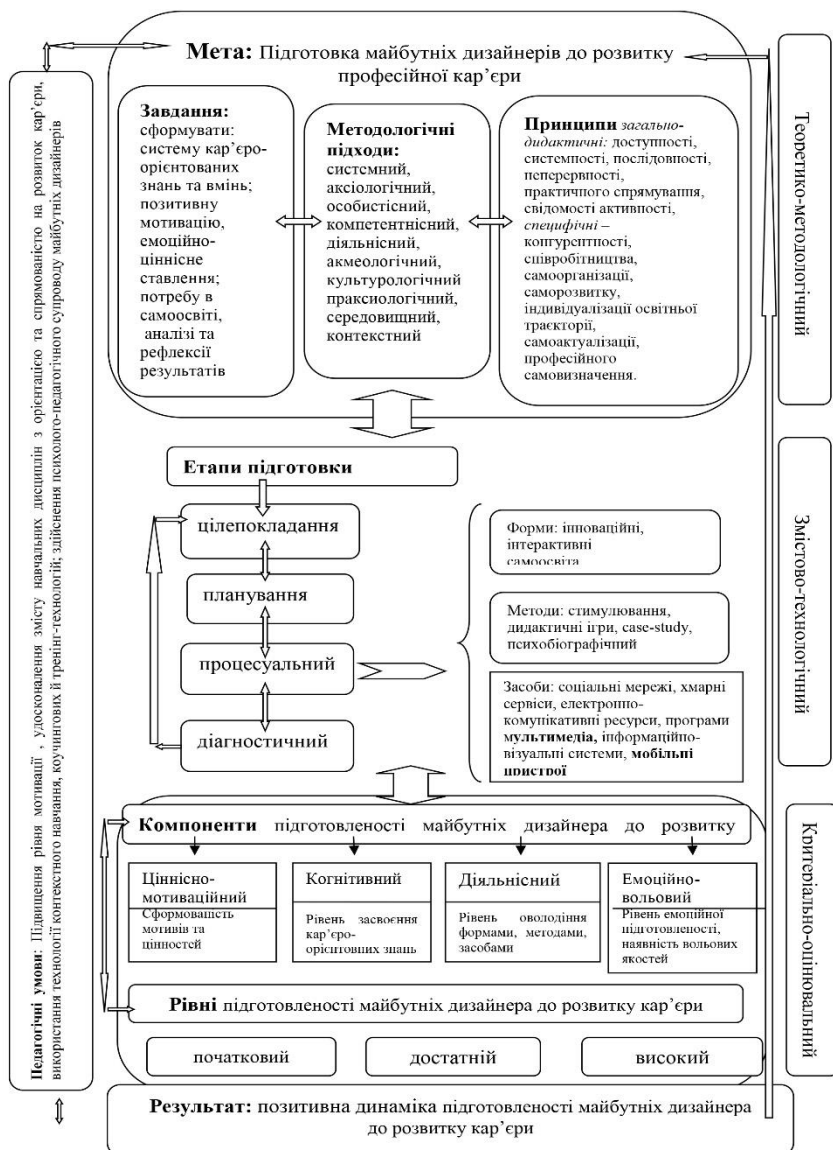

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри

Підготовка майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри конкретизується складниками змісту

таких **етапів**: цілепокладання, планування, процесуальний, діагностичний. На етапі *цілепокладання* основним завданням передбачається навчити майбутніх дизайнерів формулювати цілі, проектувати результати, прогнозувати можливості. Цілі виконують системотвірну функцію в освітньому процесі, тобто від поставленої мети залежить вибір змісту, методів, форм, засобів підготовки до кар'єрного розвитку. На цьому етапі важливо сформувати позитивну мотивацію студентів до розвитку кар'єри, зокрема, – пізнавальні, професійні та мотиви творчої самореалізації. Етап *планування* передбачає постановку завдань для досягнення. Ми виокремили вимоги до планування: цілеспрямованість й конкретність завдань діяльності; стислість плану, його компактність; різноманітність змісту, форм і методів діяльності, оптимальне поєднання формування знань та організації практичної діяльності; наступність, систематичність й послідовність завдань; поєднання перспективності й актуальності видів роботи; врахування індивідуальних особливостей студентів, їх здібностей та рівня підготовленості; поєднання самостійної індивідуальної та групової форм навчально-пізнавальної діяльності; гнучкість і варіативність планування. Для організації кар'єрної діяльності майбутній дизайнер має володіти такими групами **умінь**: пізнавальними, проєктивними, конструктивними, комунікативними, спеціальними творчими, оцінювально-рефлексивними. На *процесуальному* етапі використовуються сучасні інтерактивні форми активного навчання, форми самоосвіти, інтернет-технології (e-learning; m-learning; u-learning; f-learning; blended-learning), вікі-технології, онлайн-консультування, інтернет-тренінги. Основними **методами** підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку кар'єри є метод стимулювання, дидактичних ігор, case-study, психобіографічний метод, проблемне навчання. **Засобами**, що підвищують якість професійної підготовки майбутніх дизайнерів, вважаємо соціальні мережі, хмарні сервіси,

електронно-комунікативні ресурси, програми мультимедіа, інформаційно-візуальні системи, мобільні пристрої. *Діагностичний* етап передбачає усвідомлення та оцінку результатів підготовленості майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри, рефлексію та оцінку результативності дій. Він визначає стан оволодіння студентами системою відповідних знань і способів дій, рівень сформованості мотиваційного компонента.

Результатом процесу підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри є позитивна динаміка підготовленості до цього процесу. *Підготовка* є засобом формування підготовленості майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри, а *підготовленість* – результатом і показником якості такої підготовки.

Компонентами підготовленості майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри вважаємо ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий і діяльнісний.

Ціннісно-мотиваційний передбачає сформованість системи цінностей, зокрема: зацікавленість проблемами кар'єрного розвитку, професійним середовищем, формування адекватних кар'єрних очікувань, розвиток і самовдосконалення, раціоналізм вміння приймати обдумані й виважені рішення, професіоналізм. *Когнітивний* компонент включає рівень оволодіння теоретичними знаннями, необхідними для розвитку кар'єри, пізнавальний інтерес, інтерес до змісту, процесу і способів пізнання, пізнавальні потреби, потреба у враженнях, допитливість, прагнення до отримання нових знань, професійних, що пов'язані з майбутньою фаховою діяльністю, творчої самореалізації. *Емоційно-вольовий* компонент означає рівень емоційної підготовленості до розвитку професійної кар'єри: сила волі, готовність долати труднощі, орієнтування на досягнення позитивних результатів, радість від успіхів, задоволення досягнутим, захоплення від своєї справи.

Крім володіння знаннями, для успішної кар'єрної

реалізації майбутній дизайнер має володіти методами та прийомами застосування їх на практиці, різними технологіями та уміннями. Це становить сутність діяльнісного компонента. Ми виокремили також *рівні підготовленості майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри*: високий, достатній, початковий – і розробили критерії їх визначення.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Запропонована модель дає змогу забезпечити якісну підготовку майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри, відобразити зміст процесу, вибір методів, форм організації, прийомів й засобів, здійснювати контроль, оцінювання та рефлексію ефективності підготовки студентів до розвитку кар'єри, акцентувати увагу студентів на реалізації завдань самоосвіти. У подальших дослідженнях необхідно розкрити зміст і структуру методичної системи підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гершунський Б. С. Педагогическая прогностика: методология, теория, практика. Київ : Вища шк., 1986. 200 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
3. Митюнина С. В. Модели профессиональной карьеры личности : дис. канд. социол. наук. Новий-Новгород, 2006. 168 с.
4. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. Москва : ИНТОР, 1996. 544 с.
5. Гнезділова К. М. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи: навч. посіб. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2011. 124 с.
6. Зимогляд Н. С. Модель професійної діяльності дизайнера одягу з проектування швейних виробів. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Харків. Укр. інж.-пед. акад.

2010. Вип. 28-29. С. 48-57.

7. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва: Междунар. гуманитар, фонд «Знание», 1996. 308 с.

8. Мартиненко С. М. Загальна педагогіка: навч. посіб./ С. М. Мартиненко, Л.Л.Хоружа. Київ: МАУП, 2002. 176 с.

REFERENCES

1. Gershuns`kyj B. S. Pedagogycheskaya prognostyka: metodology`ya, teory`ya, prakty`ka. Kyiv: Vy`shha shkola, 1986. 200 s.

2. Goncharenko S. U. Ukrayinskyj pedagogichnyj slovnyk. Kyiv, 1997. 375 s.

3. My`tyuny`na S. V. Modely` professy`onal`noj kar`ery ly`chnosty` : dy`s. kand. socy`ol. nauk. Novy`j-Novgorod, 2006. 168 s.

4. Davыdov V. V. Teory`ya razvy`vayushhego obucheny`ya. Moskva: Y`NTOR, 1996. 544 s.

5. Gnezdilova K. M. Modeli ta modelyuvannya u profesijnij diyal`nosti vy`kladacha vy`shhoji shkoly` : navch. posib. Cherkasy` : Vy`davec` Chabanenko Yu.A., 2011. 124 s.

6. Zy`moglyad N. S. Model` profesijnoyi diyal`nosti dy`zajnera odyagu z proektuvannya shvejny`x vy`robiv. Problemy` inzhenerno-pedagogichnoyi osvity`. Xarkiv. Ukr. inzh.-ped. akad. 2010. Vy`p. 28-29. S. 48-57.

7. Markova A. K. Psy`xology`ya professy`onaly`zma. Moskva : Mezhdunar. gumany`tar, fond «Znany`e», 1996. 308 s.

8. Marty`nenko S. M. Zagal`na pedagogika: navch. posib./ S.M. Marty`nenko, L.L. Xoruzha. Kyiv: MAUP, 2002. 176 s.

SVITLANA ALIEKSIEIEVA. A MODEL OF PREPARATION OF FUTURE DESIGNERS IS TO DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL CAREER

Abstract. The article presents a scientifically proved model of training the future designers for their professional career

development. The methodological approaches, principles, stages, forms, methods, means of preparing future designers for the development of a professional career have been described in the article. The pedagogical conditions have been proved, which significantly increases the results of preparation of future designers for the development of their professional careers, in particular: positive motivation, content improvement, use of modern technologies of teaching, and the implementation of pedagogical support for this process. The essential characteristics of the main stages of preparing future designers for the development of their professional career have been highlighted, namely: goal-setting, planning, procedural, diagnostic. The content of value-motivational, cognitive, emotional-volitional and activity components of preparedness of future designers for the development of a professional career have been analyzed. The initial, sufficient, high level of preparedness of future designers for the development of their professional career has been characterized. We consider the identified and characterized components of future designers' readiness for professional career development to be value-motivational, cognitive, emotional-volitional and activity-oriented. Value-motivational implies the formation of a system of values. Cognitive - includes the level of mastery of theoretical knowledge necessary for career development, cognitive interest, interest in content, process and methods of cognition, cognitive needs, etc. Emotional-willed - means the level of emotional readiness for the development of a professional career.

Key words: *professional career, model of preparation, components of model, cognitive activity, positive motivation.*

УДК 377.091.2:331.548

**ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ
ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО
ПЛАНУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ КАР'ЄРИ**

Вікторія Костюкович,
методист Бердянського економіко-
гуманітарного коледжу Бердянського державного
педагогічного університету, кваліфікаційна категорія
«спеціаліст вищої категорії»
ORCID: 0000-0002-2920-8281
e-mail: viktoriya.post.br@gmail.com

Анотація. У статті окреслено основні соціально-економічні проблеми сучасного українського суспільства й охарактеризовано роль закладів професійної (професійно-технічної) освіти, а також закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації у їх розв'язанні. Обґрунтовано актуальність створення умов для формування у майбутніх фахівців усвідомленого кар'єрного вибору. Відображено досвід роботи педагогічного колективу Бердянського економіко-гуманітарного коледжу Бердянського державного педагогічного університету в створенні педагогічних умов формування готовності учнів та студентів до планування і реалізації кар'єри, а саме: вказані форми, методи, способи роботи педагогів із молоддю коледжу, поетапно представлено процес розробки майбутніми фахівцями плану професійної кар'єри. Схарактеризовано сутнісні характеристики дієвих методик: діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі, усвідомлення істинних бажань, постановки цілей, розробки та аналізу плану діяльності реалізації останніх.

Ключові слова: професійне самовизначення, орієнтація кар'єри, цілепокладання, планування, мотивація до дії, робота з інтелект-картами.

Постановка проблеми. У сучасних соціально-економічних умовах, що характеризуються зростанням ступеня невизначеності, варіативністю соціального буття, глобалізаційними процесами в економіці, суттєво

змінюються вимоги до професійної підготовки учнів, закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О), а також студентів закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації (ЗВО). Фахівцю, орієнтованому на професійний розвиток, недостатньо набути знань, умінь та навичок із певної професії, спеціальності. Важливо виробити стійкі уявлення про власну професійну кар'єру, сформувати активну світоглядну позицію на ринку праці, навчитися проектувати та реалізовувати траєкторію професійного розвитку, сприймати й акумулювати інформацію із суміжних галузей тощо. «...сьогодні в Україні не вистачає кваліфікованих кадрів», їх підготовка «... є не такою кваліфікованою, як сьогодні є вакансії на ринку праці в Україні» [1]. Для вирішення цієї проблеми урядом було схвалено Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Така підготовка передбачає встановлення рівноправного партнерства закладів освіти, роботодавців та здобувачів освіти з метою набуття такими здобувачами досвіду практичного застосування компетентностей та їх адаптації в умовах професійної діяльності [7]. Зауважимо, що мова йде саме про професійно-технічні училища, коледжі, технікуми.

Одним із концептів, що відбивають результати довготривалої активності особистості в професійній області, є професійна кар'єра. У зв'язку з цим актуалізується проблема щодо підготовки учнів та студентів до вибору й реалізації професійної кар'єри, що є вагомим способом формування висококваліфікованих кадрів, а також засобом підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців на локальному та міжнародному ринках праці, зниження суспільних витрат на професійну підготовку молоді за рахунок сформованості в неї чіткого образу професійної траєкторії.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Феномен

кар'єри перебуває у полі зору зарубіжних дослідників із 70-х років ХХ століття. Зокрема, Н. Джисберг позиціонує кар'єру як процес саморозвитку людини на основі інтеграції соціальних ролей, оточень і подій; С. Хансен – як послідовність локальних виборів взаємозалежних компонентів рольової інтеграції людини у сфері освіти, професійної діяльності, родини, дозвілля. За визначенням Д. Сьюпера, кар'єра є послідовністю занять і професійних ролей особи, які в сукупності виражають її загальну спрямованість на саморозвиток, ставлення до діяльності, насамперед, – професійної.

В Україні різноаспектні питання щодо кар'єрного розвитку майбутніх фахівців висвітлено в працях В. Біскупа, Н. Величко, Т. Канівець, Л. Карамушки, М. Клименко, Л. Кузьминської, Н. Підбуцької, А. Поплавської, О. Слюсаренка, М. Сурякової, Е. Татарінова, Н. Шевченко та ін. У межах діяльності лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України визначено сутнісні характеристики й концептуальні засади консультування з професійної кар'єри учнів закладів професійно-технічної освіти; розроблено концепцію та систему консультування з професійної кар'єри учнів ЗП(ПТ)О; структуру та критеріальні показники розвиненості кар'єрної компетентності учнів ЗП(ПТ)О; обґрунтовано концепцію діяльності центрів консультування з професійної кар'єри у АП(ПТ)О, а також модель системи консультування з професійної кар'єри, що охоплює концептуально-теоретичний, методико-технологічний, оцінно-результативний блоки й організаційне середовище й графічно відображає розвиток кар'єрної компетентності учнів ЗП(ПТ)О за трьома етапами: мотиваційно-орієнтувальним, формувальним і закріплювально-прогностичним [2].

Слід зазначити, що вчені зосереджують увагу на теоретичних аспектах дослідження кар'єрного розвитку

майбутніх фахівців. Вони пропонують певні концепції, теорії, психолого-педагогічні умови підготовки учнівської, студентської молоді до вибору і реалізації професійної кар'єри, але не вказують *конкретних дієвих* механізмів їх реалізації. Саме такі механізми були виділені та відпрацьовані у Бердянському економіко-гуманітарному коледжі Бердянського державного педагогічного університету (БЕГК БДПУ).

Мета статті: висвітлити педагогічні умови формування у майбутніх фахівців знань, умінь, навичок щодо планування і реалізації професійної кар'єри, розкрити механізми їх творення в освітньому процесі коледжу.

Виклад основного матеріалу. Основними завданнями організації навчально-виробничого процесу у БЕГК БДПУ передбачено не тільки здобуття учнями й студентами професійної, початкової вищої освіти, актуальних базових знань і фахових умінь, а й – розвиток у процесі навчання уявлень про власну професійну кар'єру, формування навичок активної поведінки на ринку праці, координування професійним саморозвитком тощо.

Важливим механізмом створення сприятливого навчально-виробничого процесу в БЕГК БДПУ є заходи щодо планування професійної кар'єри майбутніх фахівців, впровадження яких має послідовний і комплексний характер. Педагогічний колектив БЕГК БДПУ впроваджує в освітній процес новітні педагогічні технології, що сприяють усвідомленню учнями й студентами усіх можливостей пошуку й реалізації найбільш ефективних, соціально прийнятних і затребуваних стратегій професійної кар'єри.

У процесі планування учнівською молоддю БЕГК БДПУ власного професійного шляху педагоги коледжу виділяють чотири етапи.

Метою **першого етапу** передбачено побудову образу професійного майбутнього на основі аналізу власних інтересів учня (студента) й їх співвіднесення з бажаним

образом себе як фахівця. Для досягнення означеної мети педагогічні працівники коледжу надають психологічну допомогу вихованцям у професійному самовизначенні та організують профорієнтаційні заходи, під час яких виконують такі завдання:

- **визначення** професійної сфери, в якій учень, студент у майбутньому буде найбільш успішним і зможе максимально реалізувати себе;

- **виявлення** схильностей і здібностей вихованців;

- **з'ясування** сильних і слабких індивідуально-особистісних характеристик («Над чим варто попрацювати?», «Що скорегувати?»);

- **мотивація** самостійного вибору майбутньої професії;

- **проектування** стратегії підготовки до вступу в інститути, університети, академії та / або – до подальшого успішного працевлаштування.

Означені завдання виконують педагоги під час уроків спецдисциплін, тематичних виховних годин, застосовуючи такі методи: бесіда, тренінг, опитування, тестування, ділові ігри тощо.

Паралельно педагогічний колектив БЕГК БДПУ використовує потенціал самостійної роботи учнів та студентів, що передбачає роботу з сайтом «Моя кар'єра» (<http://mycareer.org.ua>), а саме – тестування, проектування стратегій навчання, тощо. Такі види діяльності сприяють:

- виявленню професійних, культурних та соціальних інтересів, основних здібностей, істинних мотивів вихованців до навчання;

- ознайомленню з найбільш затребуваними на ринку праці професіями, спеціальностями;

- інформуванню з мережею закладів вищої освіти;

- усвідомленню того, що в будь-який момент свого життя, зайшовши на сайт, можна одержати кваліфіковану консультацію спеціаліста.

Як показує досвід, найбільш дієвою для визначення учнями та студентами професійного майбутнього, є методика діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі Є. Шейна «Якорі кар'єри» [6, с. 9]. Зазначену діагностику педагогічні працівники коледжу застосовують у кожній навчальній групі на всіх курсах навчання й доходять висновку: кар'єрні орієнтації не є константою і мають особливості визначення та проявів на кожному році навчання. Таким чином, педагоги відслідковують зміни професійного шляху майбутніх фахівців та спільно з вихованцями здійснюють корекцію їхніх стратегій, планів на майбутнє.

Другий етап планування професійної кар'єри молоді у БЕГК БДПУ зорієнтовано на формулювання цілей. Аналізуючи індивідуальні переваги та здатності, учень (студент) визначає місце майбутнього працевлаштування, бажані просування в посадовому або професійному аспектах (підвищення професійної майстерності, оволодіння додатковою (суміжною) спеціальністю тощо). Відповідно до означеного вибору конкретизується мета й основні часові проміжки її досягнення (після закінчення коледжу, на найближчі 5, 10 років).

Суть третього етапу планування власного професійного розвитку полягає в усвідомленні, осмисленні й актуалізації ресурсних можливостей учнівської молоді для досягнення поставлених цілей та відпрацюванні системи відповідних дій. Відтак у межах поставленої мети кожний учень (студент) здійснює самоаналіз власного потенціалу, інтересів, задатків, здібностей, особистісних властивостей, необхідних для досягнення визначеної мети (додаткова професійна освіта, саморозвиток тощо).

Зміст **четвертого етапу** конкретизується активними діями учнів, студентів коледжу (під керівництвом педагога) щодо коректування і, в разі необхідності, зміни цілей. Для поглибленого аналізу та розуміння власних внутрішніх і

необхідних зовнішніх ресурсів, вихованець у письмовому вигляді оформляє «рефлексивний звіт», за підсумками реалізації кожного етапу плану (труднощі, з якими зіштовхнувся, ресурси, можливості, які не використовував).

Завдання II-IV етапів виконуються у комплексному застосуванні в освітньому процесі коледжу методик особистого зростання та ефективності, а саме: «Колесо життя», «Mind mapping» (робота з інтелект-картами) та створення «Карти бажань (колажу цілей)», які в межах статті прокоментуємо.

Особливістю **методики «Колесо життя»** [4] є те, що під час навчання молоді надається можливість підвищити рівень готовності до професійного успіху не тільки у процесі здобуття освіти та у майбутній професійній діяльності, а й у своєму житті загалом. Означена методика передбачає:

- оцінювання нинішнього стану справ особистості у всіх сферах її життя (учні, студенти визначають: наскільки їх влаштовує нинішній стан, чи воліють вони змінити щось у своєму житті на більше/краще чи ні);

- постановку цілей на майбутнє (на тиждень, місяць, рік, 5-10 років);

- порівняння власних ресурсів із поставленими цілями (наскільки визначені мною цілі узгоджені з життєвими завданнями, чи достатньо їх для того, що мені важливо і дорого);

- виявлення перешкод на намічених шляхах реалізації цілей і встановлення способів їх подолання.

Молодь коледжу з особливою цікавістю та водночас відповідальністю ставиться до виконання завдань даної методики, що графічно візуалізована на рис. 1.

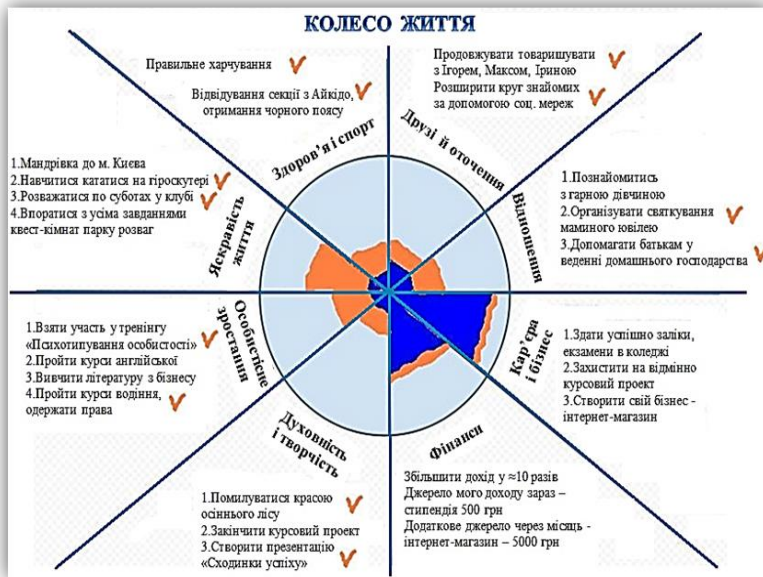

Рис.1. Приклад «Колеса життя» з цілями

Найбільший результат досягається за умови, якщо така робота проводиться з вихованцями періодично, декілька разів протягом усього періоду їх навчання в коледжі. Відтак формуються навички самоаналізу кожної сфери життя, відбувається переоцінка істинних бажань, коригуються цілі: змінюються, уточнюються, доповнюються. З цією метою педагоги БЕГК БДПУ для формування в учнівської та студентської молоді навичок планування й аналізу власної діяльності паралельно з методикою «Колесо життя» активно застосовують педагогічну технологію «Mind mapping», що передбачає вправи з «інтелект-картками». «Mind mapping» – спосіб організації процесу творчого мислення за допомогою схем, розроблених за спеціальними правилами [5]. Згідно з означеною методикою майбутні фахівці на уроках і в позаурочний час складають плани своїх дій на день, тиждень,

місяць, рік у формі інтелект-карти, слідкують за його виконанням, аналізують помилки, роблять висновки.

У межах використання цієї технології учні й студенти складають та аналізують бюджет (особистий, сімейний, бізнесу) на день, тиждень, місяць, рік. Таким чином, набувають умінь із первинної бухгалтерії, навчаються раціонально розподіляти прибуток, знаходити джерела й способи поповнення бюджету тощо. За допомогою «інтелект-карт» вихованці планують свій майбутній бізнес (Рис. 2).

Рис. 2. Приклад інтелект-карти «Мій бізнес»

Необхідною умовою досягнення поставлених цілей є активна діяльність людини, рушійною силою якої слугує мотивація. Серед запроваджуваних в освітній процес БЕГК БДПУ способів підвищення мотивації молоді до дій найбільш ефективними визначено такі: створення «**Карти бажань**» та вивчення історій кар'єрного росту відомих успішних людей України і світу. Зокрема, «Карти бажань» вихованці створюють як у коледжі (Рис. 3), так і самостійно у позаурочній діяльності.

Рис. 3. Засідання гуртка з економіки, створення «Карт бажань» та їх презентація

Значний інтерес у вихованців викликає спостереження за реалізацією цих карт та змінами у власних бажаннях протягом усього періоду навчання. Яскраві історії видатних бізнесменів, політичних діячів, артистів, спортсменів та ін. презентують як викладачі, так і учні, студенти на уроках, виховних заходах, засіданнях предметних гуртків у формі рефератів, доповідей, відеороликів, презентацій в програмі Microsoft PowerPoint. Таким чином, план професійної кар'єри розв'язує проблеми відсутності чітких уявлень щодо прийдешнього професійного вибору і дає змогу подолати складності, що виникають в учнів та студентів коледжу на різних етапах усвідомлення власних цілей щодо подальшої освітньо-професійної (а також життєвої) траєкторії. Такий план уможливорює зробити процес планування професійної кар'єри наочним і представленим у вигляді чітко структурованої діяльності.

Аналіз та узагальнення освітнього досвіду дає змогу визначити *педагогічні умови реалізації професійної кар'єри* майбутніми фахівцями, а саме: формування готовності випускників коледжу до вдалого працевлаштування, засвоєння основ психології налагодження продуктивної міжособистісної взаємодії в колективі, формування

вольових і лідерських якостей, вміння долати стресові ситуації, приймати вольові рішення тощо.

Для формування готовності учнів та студентів коледжу до вдалого працевлаштування викладачі та майстри виробничого навчання використовують різноманітні заходи, зорієнтовані на опанування технік пошуку роботи, відпрацювання вмінь скласти резюме, проходити співбесіду з роботодавцями (відео-лекції, тренінги, конкурси, ділові ігри, екскурсії до міського центру зайнятості тощо).

Засвоєння основ психології налагодження продуктивної міжособистісної взаємодії в колективі, методів самопізнання, формування необхідних якостей характеру відбувається в процесі вивчення програмного матеріалу спеціальних дисциплін («Психологія», «Педагогіка») шляхом самостійного опрацювання вихованцями, за рекомендаціями педагогів коледжу, вузькоспеціалізованої літератури (наприклад, книги Дейла Карнегі «Як завоювати друзів та впливати на людей?»), у процесі тренінгових занять із формування позитивного мікроклімату в групах, лідерських якостей особистості, подолання стресових ситуацій, прийняття рішень та ін.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Формування в учнівської та студентської молоді готовності до вибору та реалізації професійної кар'єри визначено ключовим чинником і засобом підготовки висококваліфікованих кадрів, підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців на локальному та міжнародному ринках праці. Для ефективної реалізації даної задачі педагогічним колективом БЕГК БДПУ проводиться багатогранна робота щодо виявлення професійно значущих здібностей, інтересів, схильностей учнів та студентів, діагностування сформованості їхніх професійних і особистісних якостей, сприяння розвитку здатності до самопізнання, рефлексії, формування

адекватної самооцінки, формування вмінь складати резюме, володіти технікою пошуку роботи, проходити співбесіди з роботодавцями, усвідомлювати свої істинні бажання, ставити цілі, планувати діяльність і добиватися успіху. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у конкретизації методичних прийомів, механізмів психолого-педагогічного супроводу та розгляді конкретних навчально-методичних комплексів формування в учнівської та студентської молоді готовності до вибору та реалізації професійної кар'єри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вступне слово Прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана на засіданні Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 року. (Електронний ресурс) URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/vstupne-slovo-premyer-ministra-ukrayini-volodimira-grojsmana-na-zasidanni-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-19-veresnya-2018-roku> (Дата звернення: 20.09.2018)

2. Методичні засади професійної орієнтації та консультивання з професійної кар'єри учнівської молоді (Електронний ресурс) URL: http://lib.iitta.gov.ua/709688/1/статНАПН_до_25-річчя.pdf (Дата звернення: 30.11.2018)

3. Карта бажань: мріяти так, щоб збулося. (Електронний ресурс) URL: <https://polilog.com.ua/ukr/2016/karta-bazhan-mriyati-shob-zbulosya> (Дата звернення: 02.09.2018)

4. Колесо цілей. Метод досягнення життєвого балансу. (Електронний ресурс) URL: <https://best-skills.com/me/колесо-цілей-метод-досягнення-життєв.html> (Дата звернення: 05.06.2018)

5. Макарова І.А. Інтелект-карти, як засіб візуалізації навчальної інформації. (Електронний ресурс) URL:

http://osvita.ua/school/lessons_summary/education/62431/
(Дата звернення: 20.10.2018)

6. Методика діагностики ціннісних орієнтацій в кар'єрі «Якоря кар'єри» Є. Шейна // Практикум з психодіагностики. Нац. університет «Львівська політехніка». Львів. 2015. (Електронний ресурс) URL: <https://studfiles.net/preview/5200213/page:9/> (Дата звернення: 02.11.2018)

7. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 660-р. (Електронний ресурс) URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR180660.html
(Дата звернення: 10.11.2018)

REFERENCES

1. Vstupne slovo Prem'ер-mInIstra Ukrainy Volodimira Groysmana na zasIdanni KabInetu MInIstrIv Ukrainy vid 19 veresnya 2018 roku. (Elektronniy resurs) URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/vstupne-slovo-premyer-ministra-ukrayini-volodimira-grojsmana-na-zasidanni-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-19-veresnya-2018-roku> (Data zvernennya: 20.09.2018)

2. Metodichni zasady profesiynoi orientatsii ta konsultuvannya z profesIynoYi kar'Eri uchnIvskoYi molodi (Elektronniy resurs) URL: http://lib.iitta.gov.ua/709688/1/statNAPN_do_25-rIchchya.pdf (Data zvernennya: 30.11.2018)

3. Karta bazhan: mriyati tak, schob zbulosya. (Elektronniy resurs) URL: <https://polilog.com.ua/ukr/2016/karta-bazhan-mriyati-shob-zbulosya> (Data zvernennya: 02.09.2018)

4. Koleso tsIley. Metod dosyagnennya zhittEvogo balansu. (Elektronniy resurs) URL: <https://best-skills.com/me/koleso->

tsIley-metod-dosyagnennya-zhittEv.html (Data zvernennya: 05.06.2018)

5. Makarova I.A. Intelekt-karti, yak zasIb vIzualIzatsIYi navchalnoYi InformatsIYi. (Elektronniy resurs) URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/education/62431/ (Data zvernennya: 20.10.2018)

6. Metodika dIagnostiki tsInnIsnih orIEntatsIy v kar'Eri «Yakorya kar'Eri» E. Sheyna // Praktikum z psihodIagnostiki. Nats. unIversitet «LvIvska polltehnIka». LvIv. 2015. (Elektronniy resurs) URL: <https://studfiles.net/preview/5200213/page:9/> (Data zvernennya: 02.11.2018)

7. Pro shvalennya KontseptsIYi pIdgotovki fahIvtsIv za dualnoyu formoyu zdobuttya osvIti // Rozporyadzhennya Kabinetu MInIstrIv UkraYini vId 19 veresnya 2018 roku # 660-r. (Elektronniy resurs) URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR180660.html (Data zvernennya: 10.11.2018)

VICTORIA KOSTYUKOVICH. FORMATION OF FUTURE FACTORS 'READINESS TO CAREER PLANNING AND REALIZATION (FROM THE EXPERIENCE OF THE BERDYANSK ECONOMICS AND HUMANITARIAN COLLEGE BDPU

Annotation. The article is about the basic social and economic problems of modern Ukrainian society. It describes the role of vocational educational establishments, higher educational establishments of I-II level of accreditation in their outcome. The relevance of conditioning is argued for forming of the realized career choice of pupils and students. The experience of pedagogical staff of Berdyansk Economic-Humanitarian College of Berdyansk State Pedagogical University is represented in creation of pedagogical terms of forming pupils' and students' readiness to planning and realization of career: forms, methods, ways of teachers' work with college youth are

indicated, a development process of the plan of professional career in stages is presented by future specialists. The effective methodologies are presented: the diagnostics of valued orientations in the career, the realization of genuine desires, the goal setting, the development and analysis of the plan of activity by their realization. Formation of students readiness to choose and pursue a professional career is defined as a key factor and a means of training highly qualified personnel, enhancing the competitiveness of future professionals in the local and international labor markets. The authors see the prospect of further explorations in the specification of methodical techniques, mechanisms of psychological and pedagogical support and consideration of specific educational and methodical complexes of formation in the student readiness for the choice and realization of professional career.

Key words: *professional self-determination, orientation of career, goal setting, planning, motivation to the actions, work with mind maps.*

УДК 378.126:004

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА РОЗВИТОК
ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК
ЗАПОРУКА СУСПІЛЬНОГО ПРОГРЕСУ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ**

Олена Кулинич,

заступник директора з навчально-методичної роботи

Державного навчального закладу «Запорізьке вище

професійне училище», м. Запоріжжя;

здобувач наукового ступеня доктора філософії

Інституту професійно-технічної освіти НАПН

України, м. Київ

ORCID: 0000-0002-8050-9223

e-mail: elankul@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано основні тенденційні особливості цифровізації професійної освіти та розвитку інформаційної компетентності суб'єктів освітнього процесу у контексті сучасних глобалізаційних процесів. Автором аргументовано, що поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність» та «інформаційна компетентність» (ІТ-компетентності), незважаючи на співзвучність, мають абсолютно різну етимологію й змістово-сміслову сутність. Проаналізовано основні відмінності між поняттями «4-та промислова революція» та «Industry 4.0». визначено суперечності успішного розвитку професійної освіти в умовах сучасних глобалізаційних процесів. На основі порівняльно-фактологічного аналізу схарактеризовано особливості реформування професійної освіти у Чехії, Австрії, Хорватії, Фінляндії та країнах Балтії. Автором концептуалізовано три провідні вектори успішного реформування професійної освіти в Українській державі. Перший – передбачає чітке розмежування понять «інформаційно-комунікаційна компетентність» та

«інформаційна компетентність» та, відповідно, диференційоване здійснення досліджень щодо розвитку інформаційної компетентності в контексті глобальних перетворень епохи Четвертої промислової революції, а інформаційно-комунікаційної компетентності – в межах напряму Індустрія 4.0. Другий вектор зорієнтовує на врахування зовнішніх чинників розвитку інформаційної компетентності суб'єктів освітнього процесу (доступності сучасних ІТ, засобів комунікацій, наявності мультимедійного обладнання, засобів візуалізації освітнього контенту, безперервного доступу до мережі Інтернет) та переваг цифровізації освітнього процесу (дієвий, ефективний засіб успішного проведення сучасного уроку теоретичного та виробничого навчання, що передбачає застосування інтерактивних освітніх технологій, які забезпечують не лише досягнення навчальної мети, а й дає можливість розвивати «тверді» і «гнучкі» компетентності). Третій вектор пов'язаний із об'єктивною потребою оволодіння майстрами виробничого навчання та використанням на уроках обладнання, інструментів, засобів автоматизації, що не лише відповідали б досягненню технологій в тій чи іншій галузі, а працювали би «на випередження».

Ключові слова: освіта, професійна освіта, цифровізація, діджиталізація, інформаційна компетентність, трудова міграція, педагогічні працівники.

Постановка проблеми. Четверта промислова революція, анонсована у світовому соціально-економічному просторі, зумовлює суспільний поступ розвинених країн та впливає на всі сфери цивілізаційного розвитку, зокрема, на виробничий сектор, соціальний устрій, реформування освіти, медицини, етики міжособистісних відносин, філософії моралі, суспільну позицію. Усвідомлення людиною необхідності своєчасної реакції на прийдешні зміни, набуття готовності до активної життєдіяльності, незважаючи на виклики

майбутнього, є запорукою її успіху й професійного розвитку як фахівця, а відтак, і державного прогресу.

Як зазначено у доповіді WEF «The Future of Jobs Report 2018», «глобальні ринки праці, ймовірно, зазнають істотних перетворень. Такі трансформації зумовлять виникнення потреб щодо нових робочих місць та поліпшення якості життя або ж спричинять збільшення невідповідностей і розривів у системі навичок (компетентностей), посилення нерівності й поляризації суспільства» [2].

Відтак поява широкого спектру нових інформаційних технологій, хмарних сервісів, популяризація STEM-освіти, перспектива використання в освітньому процесі мережових форм навчання та впровадження дуальної форми професійної освіти зумовлюють підвищення вимог до професійних якостей педагогів, а саме: до їхньої обізнаності з новітніми тенденціями, напрямами реформування професійної освіти, до рівня сформованості інформаційної компетентності (ІК). Саме ІК визначає ставлення педагога до глобальних тенденцій, увиразнює способи вдосконалення якісного інструменту його професійної діяльності, слугує дієвим засобом формування в учнів «твердих» і «гнучких компетентностей», котрі цілісно забезпечують професійний успіх фахівців в епоху Четвертої промислової революції.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Різномасштабні питання щодо сутнісних характеристик і формування інформаційної компетентності майбутніх фахівців, процесу діджиталізації освіти упродовж останнього десятиліття висвітлюються у дослідницьких розвідках О. Андрєєва, П. Андронатія, О. Базелюка, Н. Баловсяк, П. Беспалова, В. Бикова, М. Голованя, О. Гуменного, Р. Гуревича, Ю. Жарких, В. Жукової, М. Кадемії Л. Карпової, В. Кухаренка, Н. Майєр О. Нікулочкіної, Л. Петренко, Л. Петухової, М. Пригодія, О. Радкевича, В. Стрельнікова, С. Тришиної та ін. У дослідженнях обґрунтовано суть і

структуру поняття «інформаційна компетентність», розкрито теоретико-методичні аспекти застосування ІКТ в освітньому процесі. Однак авторами недостатньою мірою враховано цивілізаційні зміни.

Відтак постає необхідність визначити тенденційні особливості цифровізації освіти та розвитку інформаційної компетентності суб'єктів освітнього процесу крізь призму сучасних глобалізаційних, що й окреслює *мету статті*.

Виклад основного матеріалу. Упродовж останнього десятиліття в науково-освітньому дискурсі часто вживаними є поняття: «інформаційно-комунікаційна компетентність» та «інформаційна компетентність». Водночас зауважимо, зазначені поняття, незважаючи на схожість, співзвучність, мають абсолютно різну етимологію й змістово-смыслову сутність. Подібна ситуація щодо термінологічної невизначеності спостерігається й у термінах на позначення Четвертої промислової революції. Автори публікацій як тотожні використовують поняття: «4-та промислова революція» та Індустрія 4.0 («Industry 4.0»).

На нашу думку, в контексті розгляду глобальних перетворень епохи Четвертої промислової революції доречно використовувати поняття «інформаційна компетентність» й здійснювати відповідні дослідження. Проте у межах напряму Індустрія 4.0 більш логічно вживати поняття інформаційно-комунікаційної компетентності, ІТ-компетентності. Це пов'язано зі змістовим наповненням явищ. З метою запобігання лінгвістичній плутанині розглянемо основні відмінності між поняттями «4-та промислова революція» та «Industry 4.0».

Термін «Industry 4.0» прийнято вживати, коли мова йде про програми, аналогічні ініціативі німецького уряду, зокрема, про «хай-тек стратегії до 2020». Це була скоординована, державна ініціатива щодо мобілізації всіх національних ресурсів із метою прискорення технологічних змін та утримання лідерства в світовій конкуренції.

Аналогічні програми, до речі, існують не лише у Німеччині. Але саме «Industry 4.0» має найбільш узагальнені ознаки вказаного явища.

Діджиталізація та застосування інформаційних технологій в усіх сферах життєдіяльності людини, на різних рівнях суспільно-економічного поступу розпочалися з минулого століття. Ці явища називали поняттям «технологічного укладу 3.0». Однак упродовж останніх років відбувається переосмислення, а відтак, поступова трансформація бізнес-моделей: горизонтальна та вертикальна інтеграція інформаційних технологій, створення нових кібер-систем та штучного інтелекту, відмова від конвеєрного типу будови виробничого процесу тощо.

Зважаючи на те, що нові технології застосовують не лише у виробництві, то з часом термін «Industry 4.0» набуває масштабного поширення. Кардинальні зміни і трансформації відбуваються у сфері міської і побутової інфраструктури (Smart City, «розумний будинок»), освіти, охорони здоров'я. До спектру технологій додалися також кібербезпека, нано-, біо- та нові енергоефективні технології, 3D-друк тощо. Як зазначає генеральний директор АППАУ О. Юрчак, «поняття «4-та промислова революція» охоплює всі сфери життя, куди проникають нові технології. Нові технології породжують кардинальні зміни, що зумовлюють новий етап цивілізаційного поступу суспільства. Водночас зміст поняття «Industry 4.0» дослідник деталізує новітніми технологіями і моделями виробництва саме в промисловості. Цим терміном найчастіше називають програми, що подібні німецькій платформі» [3].

Отже, надалі уточнення суті понять «інформаційна компетентність», «інформаційна компетентність педагогічних працівників закладів П(ПТ)О» здійснюватимемо на тлі глобальних перетворень, які отримали назву «Четверта промислова революція».

Як зазначає засновник та голова Всесвітнього економічного форуму Клаус Шваб (Klaus Schwab) «швидкість сучасних проривів не має історичного прецеденту. У порівнянні з попередніми промисловими революціями, Четверта – розвивається швидше за експоненціальную, а не лінійною траєкторією. Більше того, вона втручається та змінює практично кожен галузь в кожній країні» [4]. Готовність учнівської молоді до активної самореалізації в умовах реалій нового ринку праці буде залежати від усвідомлення та готовності до змін самих педагогів, які здійснюють професійну теоретичну та практичну підготовку майбутніх кадрів.

Ми усвідомлюємо, що формування інформаційної компетентності педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти істотно залежить від доступності сучасних інформаційних технологій, засобів комунікацій, наявності мультимедійного обладнання, засобів візуалізації освітнього контенту, безперервного доступу до мережі Інтернет, тобто цифровізації, або діджиталізації освітнього процесу. Це суттєве підґрунтя для будови сучасного уроку теоретичного та виробничого навчання, для застосування інтерактивних освітніх технологій, які забезпечують не лише навчальну мету, а й дають можливість розвивати «тверді» і «гнучкі» компетентності.

Тверді (іноді вживають термін «жорсткі») компетентності розглядають як здатність працювати з технікою і виконувати конкретну роботу, результат якої можна перевірити і виміряти. До гнучких (або «м'яких») відносять компетентності, прояв яких складно відстежити, перевірити й наочно продемонструвати, наприклад, управління часом і здатність ефективно взаємодіяти з людьми. На відміну від твердих компетентностей з їх вузькою сферою застосування, м'які компетентності можуть бути застосовані в широкому контексті і не обмежуються професійною діяльністю.

У більшості чинних освітніх програм основний акцент зроблено на формуванні «твердих компетентностей», «м'які» ж компетентності лише доповнюють основну програму. Така ситуація є наслідком класно-урочної системи освіти.

Сучасна модель масової освіти виникла в ХІХ столітті, коли основним завданням освіти була підготовка людей до роботи на фабриках або в державному бюрократичному апараті. Вся система освіти була вибудована таким чином, щоб учень звикав жити в ритмі індустріального суспільства. Сам освітній процес був побудований за принципом індустріального конвеєра, в якому учні отримують однотипні знання, просуваючись по лінійному освітньому плану, де лише іноді допускається деяка умовна свобода вибору. Передбачалося, що набір компетентностей, необхідних для роботи, буде досить статичний, а працівникові лише іноді потрібно проходити курси підвищення кваліфікації для отримання більш просунутих компетентностей.

Але така система не підходить під освітні завдання ХХІ століття. У новому складному світі буде все менше фіксованих професій і все більше ситуативних ролей, які людина стане займати в процесі реалізації колективних і індивідуальних цілей. Робоче середовище постійно змінюватиметься. Професійна освіта вже сьогодні перебуває у ситуації, за якої компетентності низки сфер застарівають швидше, ніж закінчується нормативний термін навчання. Саме тому потрібен абсолютно новий підхід до формування професійних компетентностей майбутніх фахівців. Затребуваність і перевага освітніх програм щодо формування «гнучких» компетентностей постійно збільшуватиметься.

У доповіді «Навички майбутнього. Що потрібно знати і вміти в новому складному світі» зазначено: «На часі становлення нової освітньої парадигми, яка сприятиме переходу суспільства до нового соціального і економічного укладу. Мова йде про перехід до інтегральної освіти, що

дозволяє в повній мірі розкрити індивідуальний потенціал кожної людини і колективний потенціал людства [5].

Забезпечити ці далекоглядні плани здатні лише педагогічні працівники, рівень розвиненості інформаційної компетентності яких дозволить використовувати в професійній діяльності не лише сучасні технологічні досягнення, а й осмислити нові педагогічні тенденції, «вдихнути життя» в ці ідеї.

Водночас під час занять практичного виробничого навчання, окрім вже зазначених засобів цифровізації освіти, є потреба у оволодінні майстрами виробничого навчання та використанні на уроках обладнання, інструментів, засобів автоматизації, що не лише відповідали б досягненню технологій в тій чи іншій галузі, а працювали би «на випередження». Однак реалії такі, що наявне обладнання, на якому здійснюється підготовка учнів ЗП(ПТ)О наразі є морально та технологічно застарілим.

Нещодавно Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Під час презентації Концепції, Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич зазначила, що впровадження дуальної освіти допоможе подолати проблему зношеності на 60-100 % обладнання у закладах вищої та професійної освіти, дасть змогу роботодавцям включитися у процес підготовки, а не перенавчати випускників, а також ефективніше використовувати часовий і фінансовий ресурс учнів, закладів, роботодавців [6].

Під «ефективнішим використанням часового і фінансового ресурсу» закладів професійної освіти, як правило, мається на увазі скорочення часу на опанування теоретичними знаннями та збільшення часу на практичне навчання в умовах виробництва. Це, дійсно, раціональний крок в умовах, коли дуальну форму навчання можна організувати на базі великого промислового підприємства, готового прийняти одразу велику групу учнів та забезпечити

їх робочими місцями; надати необхідні площі для організації виробничого навчання. Проте, не всі роботодавці, учасники програми, мають такі можливості. У зв'язку з цим перед закладами освіти постає проблема забезпечення більш гнучкого графіку освітнього процесу, надання доступу до матеріалу теоретичного циклу не лише офлайн (у навчальних приміщеннях), а й онлайн – через мережу Інтернет. Виходом із цієї ситуації може стати система *електронних дистанційних навчальних курсів із предметів теоретичного циклу, передбачених робочими навчальними планами з підготовки кваліфікованих робітників*. На сьогодні існує декілька *платформ*, що надають закладам освіти таку можливість. Найбільш розповсюдженими є:

- навчальна платформа Moodle (акронім від Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment - модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище);

- сервіс Google Classroom – сучасна динамічна платформа. інтегрована з Google Docs, Drive, Gmail, що входить в спеціалізований освітній пакет Google Apps for Education поряд з календарем, електронною поштою та іншими додатками;

- MS Azure – хмарна платформа та інфраструктура корпорації Microsoft, призначена для хмарних обчислень.

Застосування зазначених технологій, таким чином, є не лише ознакою розвиненості інформаційної компетентності педагогічних працівників, а й – обов'язковою умовою забезпечення якості освітнього процесу в умовах, що склалися.

Ми вже зверталися до проблеми невідповідності рівня цифровізації освітнього процесу сучасним вимогам, застарілості, зношеності, а подекуди і відсутності сучасного виробничого обладнання в процесі підготовки робітничих кадрів. Така ситуація, попри бажання педагогічних працівників застосовувати сучасні освітні та виробничі технології, вихолощує зусилля, націлені на системний

розвиток інформаційної компетентності педагогічних працівників закладів П(ПТ)О.

Ситуація не зміниться, допоки вітчизняні роботодавці, замовники робітничих кадрів, стейкхолдери не усвідомлять глибинні причини кризових явищ, з якими вони, наче з вітряками, намагаються боротися застарілими методами.

Десятиліттями відбувалося викривлення уявлення про низьку престижність робітничих професій, у суспільстві формувалися негативні погляди на систему професійної освіти. Як зазначила Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич під час засідання Уряду, на якому було ухвалено Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, лише 20 % наших випускників шкіл ідуть здобувати професійну освіту, а 80 % – вищу. При цьому, більшість, 80 % безробітних у нашій країні, – це люди з вищою освітою. За її словами, в Європі 40 % випускників навчаються в закладах професійної освіти. У Чехії, Австрії, Хорватії та Фінляндії цей показник сягає 70 % [6]. Проте, незважаючи на високі середньоєвропейські показники професійної освіти, у зазначених країнах відчувається брак кваліфікованих робітників, що компенсується за рахунок трудової міграції. Досліджуючи перспективи ринку праці будівельної галузі України, можна зустріти вражаючі факти, що свідчать про глибинну кризу. Так, за інформацією Конфедерації будівельників України (КБУ) до 70 % трудових мігрантів – це фахівці різних будівельних професій. Водночас, згідно з даними Державної служби статистики, українській будівельній галузі потрібні 4,8 тисячі робітників різних напрямів. Виходить, що число вільних вакансій на будівельному ринку тільки за перше півріччя 2018 року зросло на 43 % порівняно з показниками аналогічного періоду 2017 року [7].

Зокрема, в країнах Балтії, де інфраструктура інтенсивно розвивається й відчувається брак фахівців, працю

представників українських компаній та заробітчан оцінюють у три-п'ять разів більше за середньоевропейські показники.

Ще одним напрямом, яким європейські країни компенсують брак робітників, є пільгові освітні програми для випускників шкіл, студентів інших країн, зокрема, України. Примітною вважаємо якість освітніх послуг та оновлену матеріально-технічну базу професійної освіти. Отже, трудова міграція має як позитивні, так і негативні явища для країн акцепторів. Серед найбільш згадуваних – втрата національної ідентичності.

Пройде ще якийсь час, поки бізнес-структури цих країн, в світлі глобальних тенденцій Індустрії 4.0, почнуть відмовлятися від послуг трудових мігрантів на користь застосування штучного інтелекту, суцільної цифровізації, автоматизації, роботизації рутинних процесів, 3-D друку тощо. Цей процес вже відбувається і надалі буде ширитися в геометричній прогресії.

Перед бізнесовими структурами України зараз постає дилема: або намагатися якнайшвидше наздогнати європейські країни, не оминаючи всі камені спотикання, через які пройшли їх ринки праці, повторюючи всі згини цього непростого шляху вирішення проблеми нестачі продуктивної робочої сили, або перейти одразу до інноваційних моделей, на кшталт бізнес-моделей та платформ Індустрії 4.0.

Однак, як показує практика, суспільство, економіка України, більшість роботодавців, замовників кадрів, бізнес-структур ще дуже далекі від розуміння важливості системного руху в напрямку Індустрії 4.0.

З прийняттям Концепції «Розвитку цифрової економіки та суспільства України» у січні 2018 р. окреслилися позитивні зміни. 27 вересня 2018 р., відбулося вже друге засідання Координаційної ради «З питань розвитку цифрової економіки та суспільства України», на якому було вирішено підготувати повний перелік проектів та оприлюднити його як інвестиційні проекти для залучення ресурсів і можливостей приватних

компаній; розробити законопроект «Про цифрову економіку»; створення цифрової інфраструктури вважати пріоритетом для розвитку цифрової економіки та суспільства України.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, від того, яку роль заклади професійної освіти відіграватимуть у зазначеному процесі, наскільки відповідатимуть уявленням сучасної молоді про успішну кар'єру в епоху становлення Четвертої промислової революції рівень, та забезпечуватимуть якість освітніх послуг у системі професійної (професійно-технічної) освіти, залежатиме питання зростання престижності та затребуваності професійної освіти. Тому так важливо педагогічним колективам закладів професійної (професійно-технічної) освіти системно й послідовно вирішувати проблеми цифровізації освітнього процесу, сприяти розвитку інформаційної компетентності кожного викладача, майстра виробничого навчання як дієвого інструменту будови сучасного освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Workforce Trends and Strategies for the Fourth Industrial Revolution WEF: веб-сайт. URL: <http://reports.weforum.org/future-of-jobs-2018/workforce-trends-and-strategies-for-the-fourth-industrial-revolution/> (опубліковано: 14.09.2018, дата звернення: 02.11.2018)
2. The Future of Jobs Report 2018 WEF : веб-сайт. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf, (опубліковано: 14.09.2018, дата звернення: 02.11.2018)
3. Юрчак О. В. «Індустрія 4.0 – що це таке та навіщо це Україні» АППАУ : веб-сайт. URL: <https://appau.org.ua/publications/industriya-4-0-shho-tse-take-ta-navishho-tse-ukrayini/> (опубліковано: 26.05.2016, дата звернення: 03.11.2018)

4. Klaus Schwab The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond WEF : веб-сайт. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond> (опубліковано: 14.01.2016, дата звернення: 02.11.2018)

5. «Навыки будущего. Что нужно знать и уметь в новом сложном мире» Доклад экспертов Global Education Futures и WorldSkills Россия веб-сайт. URL: https://futuref.org/futureskills_ru (дата звернення: 03.11.2018)

6. Концепція дуальної освіти : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vid-25-do-50-navchannya-na-robochomu-misci-robotodavec-ocinyuye-uchnya-ta-bere-uchast-u-vidbori-na-navchannya-uryad-zatverdiv-konceptsiyu-dualnoyi-osviti> (опубліковано: 19.09.2018, дата звернення: 03.11.2018)

7. Украине грозит катастрофическая нехватка строителей StroU.net : веб-сайт. URL: <https://strou.net/novosti/2018/1303-ukraine-grozit-katastroficheskaya-nexvatka-stroitelej> (опубліковано: 28.09.2018, дата звернення: 03.11.2018)

REFERENCES

1. Workforce Trends and Strategies for the Fourth Industrial Revolution WEF: веб-сайт. URL: <http://reports.weforum.org/future-of-jobs-2018/workforce-trends-and-strategies-for-the-fourth-industrial-revolution/> (opublikovano: 14.09.2018, data zvernennya: 02.11.2018)

2. The Future of Jobs Report 2018 WEF : веб-сайт. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf, (opublikovano: 14.09.2018, data zvernennya: 02.11.2018)

3. Yurchak O. V. «Industriya 4.0 – scho tse take ta navIscho tse UkraYinI» APPAU: веб-сайт. URL: <https://appau.org.ua/publications/industriya-4-0-shho-tse-take-ta-navishho-tse-ukrayini/> (opublikovano: 26.05.2016, data zvernennya: 03.11.2018)

4. Klaus Schwab The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond WEF : veb-sayt. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond> (opublikovano: 14.01.2016, data zvernennya: 02.11.2018)

5. «Navyiki buduschego. Chto nuzhno znat i umet v novom slozhnom mire» Doklad ekspertov Global Education Futures i WorldSkills Rossiya veb-sayt. URL: https://futuref.org/futureskills_ru (data zvernennya: 03.11.2018)

6. KontseptsIya dualnoYi osvIti: veb-sayt. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vid-25-do-50-navchannya-na-robochomu-misci-robotodavec-ocinyuye-uchnya-ta-bere-uchastu-vidbori-na-navchannya-uryad-zatverdiv-koncepciyu-dualnoyi-osviti> (opublikovano: 19.09.2018, data zvernennya: 03.11.2018)

7. Ukraine grozit katastroficheskaya nehvotka stroiteley StroU.net : veb-sayt. URL: <https://strou.net/novosti/2018/1303-ukraine-grozit-katastroficheskaya-nexvatka-stroitelej> (opublikovano: 28.09.2018, data zvernennya: 03.11.2018).

OLENA KULINICH. DIGITIZATION OF EDUCATION AND DEVELOPMENT OF INFORMATIONAL COMPETENCE AS SETTING UP SOCIAL PROGRESS IN GLOBALIZATION TRENDS

***Annotation.** The article analyzes the main tendency features of digitalization of professional education and development of information competence of subjects of educational process in the context of modern globalization processes. The author argues that the concept of «information and communication competence» and «information competence»(IT competence), in spite of consistency, have a completely different etymology and semantic essence. Analyzed differences between the concepts of «4th Industrial Revolution» and «Industry 4.0» are, determined contradictions of the successful development of vocational education in the conditions of modern globalization processes. On*

the basis of comparative and factual analysis, the peculiarities of reforming vocational education in the Czech Republic, Austria, Croatia, Finland and the Baltic countries were characterized. The author conceptualized three leading vectors of successful reforming of vocational education in the Ukrainian state. The first one – provides for a clear delineation of the concepts of «information and communication competence» and «information competence» and, accordingly, differentiated research on the development of information competence in the context of global transformations of the era of the Fourth Industrial Revolution, and information and communication competence – within the direction Industry 4.0. The second vector focuses on the external factors of the development of the informational competence of the subjects of the educational process (availability of modern IT, communications facilities, the availability of multimedia equipment, means of visualizing educational content, uninterrupted access to the Internet) and the benefits of digitalising the educational process (efficient means the successful implementation of the modern lesson in theoretical and productive learning, which involves the use of interactive educational technologies that ensure not only reaching ment educational purpose, but also makes it possible to develop «hard» and «flexible» competence). The third vector is connected with the objective need for the mastery of production training and the use of equipment, tools and automation tools at lessons that would not only correspond to the achievement of technologies in one or another field, but would work «ahead».

Key words: *education, vocational education, digitalization, information competence, labor migration, pedagogical workers.*

PODSTAWA TEORETYCZNA DOJRZAŁOŚCI I GOTOWOŚCI SZKOLNEJ DZIECKA

*Teresa Janicka-Panek,
PWSZ w Skierniewicach
WSBiNoZ w Łodzi*

Dojrzałość szkolna, warunkująca gotowość szkolną, to osiągnięcie przez dziecko takiego stopnia rozwoju umysłowego, emocjonalnego, społecznego i fizycznego, jaki umożliwia mu udział w życiu szkolnym i opanowanie treści programowych klasy pierwszej. Dojrzałość szkolna zależy od warunków bytowych dziecka, wykształcenia rodziców, wychowania przedszkolnego, zdolności dziecka i jego zdrowia. Jest uwarunkowana wieloczynnikowo. W artykule analizują się teoretyczne podejścia do феномена szkolnej dojrzałości dziecka i systematyzują się kryteria jej gotowości do szkoły.

Słowa kluczowe: *sześciolatki, wspomaganie, dojrzałość szkolna, gotowość szkolna, nauczyciel przedszkola.*

Pojęcie dojrzałości i gotowości szkolnej dziecka

Przygotowanie dziecka do rozpoczęcia nauki w szkole opisują dwa terminy: dojrzałość szkolna i gotowość szkolna. Celem badań było poznanie wiedzy i umiejętności dzieci sześciolatków na początku roku przedszkolnego.

Jak twierdzi B. Wilgocka-Okoń (2003) „Dojrzałość szkolna, gotowość szkolna, przygotowanie do szkoły – to terminy używane raczej zamiennie i to zarówno u nas, jak i w innych krajach” [1, s. 10]. Rozumienie istoty mechanizmów procesów dojrzewania oraz roli w procesie rozwojowym stanowi podstawę do rozróżnienia tych pojęć.

Barbara Wilgocka-Okoń uważa, że „podstawę zróżnicowania tych pojęć może stanowić zarówno rozumienie samego procesu dojrzewania, jak też roli uczenia się w procesie rozwojowym. W pierwszym przypadku wychodzi się z założenia, że dokonujące się w dziecku zmiany rozwojowe mają charakter spontaniczny i wiążą się z dojrzewaniem. Kierowanie rozwojem przypisuje się tu złożonemu mechanizmowi biologicznemu, jakim jest dojrzewanie.

Dojrzałość zaś traktuje się jako moment charakteryzujący się wrażliwością na oddziaływania zewnętrzne, które mogą modyfikować i kierunek, i dynamikę zmian, jakie zachodzą w rozwoju.

W drugim przypadku zakłada się, że istnieje możliwość ćwiczenia, kształtowania pewnych właściwości dziecka, stwarzająca szansę osiągnięcia dojrzałości szkolnej. Tu, więc zwraca się uwagę na moment „przygotowania” czy „gotowości” do podjęcia zadań szkolnych. „Gotowość” nie jest stanem, na który wystarczy po prostu czekać, ale trzeba ją wykształcać” [2, s. 11].

Definiując pojęcie dojrzałości szkolnej, oraz określając jej stopień, brano pod uwagę dwa istotne momenty: właściwości rozwoju dziecka i wymagania szkoły. Wymienione powyżej momenty mogą się zmieniać, ponieważ różnorodne i zmienne mogą być wymagania szkoły, tym samym i treść dojrzałości szkolnej może ulegać zmianie. Niezależnie od względności pojęcia dojrzałości szkolnej nie należy go traktować jako artefaktu, gdyż faktem pozostaje dylemat przejścia od aktywności zabawowej do uczenia się, a w związku z tym adaptacji dziecka do szkoły, jak też potrzeby szukania rozwiązań wspomagających dziecko w rozwoju przed pójściem do szkoły oraz w czasie pobytu w niej [1, s.12]

W definicji B. Wilgockiej-Okon, „dojrzałość szkolna to osiągnięcie przez dziecko takiego stopnia rozwoju intelektualnego, społecznego i fizycznego, jaki jest niezbędny do sprostania wymaganiom szkoły” [1, s. 13].

Aby opanować sztukę czytania i pisania, dziecko powinno umieć spostrzegać i odtwarzać proste kształty graficzne. Do uczenia się rachunków potrzebne jest dziecku rozumienie pojęć: „mniej”, „więcej”, „równo” oraz relacji między zbiorami, a także rozumienie przez dziecko otaczającego świata, umiejętność współżycia i współdziałania z grupą, jak również rozumienie i wykonywanie poleceń i zadań oraz samodzielność w pracy, czyli te elementy, które składają się na dojrzałość społeczną dziecka.

Wymienione zostały ponadto takie czynności, jak: pokonywanie drogi z domu do szkoły i z powrotem, siedzenie w

ławce, branie udziału w zabawach rówieśnikami i w ćwiczeniach fizycznych, którym to dziecko może sprostać dopiero po osiągnięciu odpowiedniego stopnia rozwoju somatycznego i motorycznego oraz pod warunkiem prawidłowego funkcjonowania jego narządów wewnętrznych.

Stefan Szuman podkreśla, że, „...dojrzałość szkolna to osiągnięcie takiego poziomu rozwoju fizycznego, społecznego i psychicznego, który je czyni wrażliwym i podatnym na systematyczne nauczanie i wychowywanie w klasie pierwszej” [3, s. 19]. Osiągnięcie takiego stopnia rozwoju uwarunkowane jest przez wiele czynników. Przychodząc na świat, dziecko dysponuje już pewnymi zadatkami wrodzonymi. Na dalszy ich rozwój wpływ mają zarówno dorośli, którzy dziecko wychowują i uczą, jak również grupy rówieśników, z którymi dziecko bawi się i współdziała.

Szuman w swej koncepcji dojrzałości szkolnej podkreślał potrzebę liczenia się, przy określaniu dojrzałości dzieci wstępujących do szkoły, z wiedzą zdobytą drogą własnych doświadczeń. Wskazywał również dziedziny rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego, w których dziecko wstępujące do szkoły powinno osiągnąć dojrzałość, a więc: ukształtowanie organizmu, rozwój sprawności motorycznych, mowy, zasobu wiedzy, procesów poznawczych i operacji myślowych, zainteresowań, upodobań, zamiłowań, umiejętności posługiwania się niektórymi narzędziami i przedmiotami codziennego użytku, kształtowania woli, świadomego wysiłku do wytrwałej pracy oraz harmonijnego współżycia i współdziałania [3].

Dziecko dojrzałe do szkoły osiąga niektóre właściwości, które pozwalają mu podołać obowiązkom i zadaniom stawianym przez szkołę.

Dojrzałość szkolna nie jest „uwarunkowana biologicznie etapem samorzutnego rozwoju” [4, s. 40]. Składają się na nią różnorodne doświadczenia dziecka w sferze motorycznej, umysłowej, emocjonalnej i społecznej.

Aby dziecko mogło z powodzeniem podjąć i kontynuować naukę w szkole, musi ono być dojrzałe do tego nie tylko pod jakimś jednym względem, lecz pod wieloma względami (...), bowiem (...) dojrzałość szkolna, to osiągnięcie przez dziecko takiego stopnia rozwoju intelektualnego, społecznego i fizycznego, jaki jest niezbędny do sprostania wymaganiom szkoły [4, s. 41]. Ważne, by dziecko osiągnęło swój tzw. okres sensytywny – najlepszy okres do rozpoczęcia nauki szkolnej.

Dojrzałość szkolna dotyczy wielu obszarów rozwoju dziecka, takich jak:

1. Dojrzałość fizyczna: stan zdrowia, wzrost i ciężar ciała, sprawność motoryczna funkcje zmysłów;
2. Dojrzałość społeczna: poczucie obowiązku, kontakty społeczne, samopoczucie w grupie, zbiorowe współdziałanie;
3. Dojrzałość umysłowa: operacje myślowe, rozumienie symboliki, orientacja w świecie, opanowanie mowy;
4. Dojrzałość emocjonalna: kierowanie uczuciami, zmiany w nasileniu uczuć, uzewnętrznianie uczuć;
5. Dojrzałość wolicjonalna: celowa działalność, wytrwałość w pracy, podejmowanie inicjatyw, doprowadzenie podjętych zadań do końca.

Na osiągnięcie pełnej dojrzałości szkolnej dziecka składa się ogół jego doświadczeń życiowych, zasób zdobytej wiedzy, umiejętności, pewne mechanizmy postępowania i postawy ukształtowane w ciągu kilku lat jego życia. Daniel Goleman podkreśla w gotowości szkolnej właściwości emocjonalno-społeczne (łatwość nawiązywania kontaktu z osobami dorosłymi i rówieśnikami, umiejętność współdziałania i współżycia, zdolność wyrażania swoich potrzeb, wiarę w siebie, ciekawość świata, zdolność kontrolowania się na miarę swojego wieku), które liczą się bardziej niż umiejętność poznawania i odtwarzania figur lub znaków literowych, zdolność analizy i syntezy głoskowej i sylabowe. Podobnie W. Okoń wyraża pogląd, że dojrzałość szkolna, gotowość szkolna to osiągnięcie przez dziecko takiego stopnia rozwoju umysłowego, emocjonalnego, społecznego i

fizycznego, jaki umożliwia mu udział w życiu szkolnym i opanowania treści programowych klasy pierwszej. Dojrzałość szkolna zależy od warunków bytowych dziecka, wykształcenia rodziców, wychowania przedszkolnego, zdolności dziecka i jego zdrowia.

Zdaniem M. Przetacznikowej dzieci uznane za dojrzałe do podjęcia nauki szkolnej winny:

- być wystarczająco na swój wiek rozwinięte fizycznie i ruchowo, przy czym opanowały już w pewnej mierze percepcyjne ruchy rąk i palców, niezbędne przy pisaniu;
- mieć dość duży zasób wiedzy o świecie i orientację w bliskim otoczeniu;
- potrafić porozumieć się z otoczeniem dorosłych i rówieśników za pomocą potocznej mowy zrozumiałej dla odbiorcy;
- przejawiać zdolność do działania intencjonalnego, tj. podejmują czynności zmierzające do określonego celu i wykonywać je do końca;
- przejawiać w swoim zachowaniu określony stopień socjalizacji, tj. liczyć się nie tylko z własnymi chęciami i życzeniami, lecz także uwzględniać życzenia rówieśników „potrafić z nimi zgodnie współdziałać i podtrzymywać z nimi przyjazne kontakty, jak również wykonywać polecenia dorosłych skierowane do całej grupy dzieci;
- potrafić opanować swoje emocje, a więc powściągnąć gniew i złość, lęk i odwagę, a w każdym razie nie uzewnętrzniać gwałtownie i w sposób niepohamowany swych stanów uczuciowych” [5, s. 249].

Powszechnie uznaje się obecnie, że dojrzałość szkolna wyraża się w określonym poziomie zarówno rozwoju fizycznego, umysłowego, emocjonalnego, jak i społecznego.

Nie ma zasadniczych kontrowersji, co do dziedzin, których rozwój powinien być brany pod uwagę przy ocenie dojrzałości szkolnej. Jednakże wymagany poziom rozwoju, jaki można by uznać za niezbędny do osiągnięcia dojrzałości szkolnej, jest bardzo

trudny do ustalenia. Coraz częściej wyrażane są wątpliwości, czy poziom ten można określić jednoznacznie w sposób ogólny; dominuje przekonanie, że tak nie jest.

Wiek, w jakim dziecko powinno rozpoczynać naukę w szkole, zależy od warunków, w jakich przebywa dziecko w okresie przedszkolnym oraz od organizacyjnej struktury szkoły, jej programu i stosowanych metod dydaktyczno-wychowawczych.

Dojrzałość szkolna może być ujmowana:

- 1) w aspekcie statycznym – jako efekt etapu rozwoju, przypadającego na wiek rozpoczynania obowiązków szkolnych,
- 2) w aspekcie dynamicznym – jako proces długotrwałych zmian w rozwoju psychofizycznym dziecka, prowadzący do momentu pozwalającego podjąć naukę szkolną.

W ocenie faktu, czy dziecko jest już dojrzałe do nauki szkolnej, należy brać pod uwagę to, czy osiągnęło ono już gotowość rozwojową (stan przygotowania jednostki do wykonywania jednej lub więcej czynności) do ćwiczenia pewnych sprawności i umiejętności, a także to czy osiągnęło już w rezultacie uprzedniego uczenia się, pewien poziom rozwoju określonych funkcji psychicznych. Analiza retrospektywna dowodzi, że zmieniały się kryteria oceny dojrzałości i gotowości szkolnej.

Kryteria gotowości szkolnej – ujęcie retrospektywne

W badaniach nad dojrzałością starano się ustalić, jakie właściwości rozwojowe dziecka należy brać pod uwagę przy ocenie dojrzałości szkolnej. Najczęściej wymieniane wcześniej komponenty dojrzałości to:

- 1) dojrzałość fizyczna
 - wzrost i ciężar ciała,
 - sprawność motoryczna,
 - funkcje zmysłów,
 - stan zdrowia,
- 2) dojrzałość umysłowa
 - rozumienie symboliki,

- orientacja w świecie,
- operacje myślowe – ujmowanie związków przyczynowo-skutkowych,
 - analiza wzrokowa i słuchowa,
 - opanowanie mowy, słownik czynny i bierny, pamięć i uczenie się,
 - koncentracja uwagi,
 - koordynacja wzrokowo-ruchowa,
- 3) dojrzałość społeczna
 - poczucie obowiązku, podporządkowanie się poleceniom,
 - nawiązywanie kontaktów społecznych,
 - zbiorowe współdziałanie,
 - samopoczucie w grupie,
- 4) dojrzałość emocjonalna
 - kierowanie i kontrolowanie uczuciami,
 - formy przejawiania i uzewnętrzniania uczuć,
 - zmiany w nasilaniu uczuć,
- 5) dojrzałość wolicjonalna
 - wytrzymałość w pracy, celowa działalność,
 - podejmowanie inicjatyw,
 - doprowadzenie podjętych zadań do końca.

Tak rozumiana dojrzałość szkolna jest „sumą cech psychicznych i fizycznych, które dziecko powinno posiadać” [3].

Początkowo przypuszczano, że do uzyskiwania zadowolających postępów w szkole wystarczy dziecku odpowiedni poziom rozwoju umysłowego, wyrażający się w mierzonym testami i odpowiadającym co najmniej normie ilorazie inteligencji. Okazało się jednak, że tak nie jest. Niekiedy dzieci wykazujące się ilorazem inteligencji wyższym niż przeciętny, nie czynią w szkole zadowolających postępów, lecz po prostu dlatego, że są niedojrzałe do rozpoczęcia nauki. Stosunkowo wcześniej dostrzeżono, że oprócz odpowiednio wysokiego poziomu inteligencji niezbędne w uczeniu się szkolnym są: umiejętność dowolnego (intencjonalnego) koncentrowania uwagi

na przedmiocie, wytrwałość wyrażająca się w podejmowaniu i odpowiednio długim trwaniu jednokierunkowych wysiłków zmierzających do realizacji wyznaczonego celu, gotowość do wykonywania zadań na polecenie, umiejętność korzystania ze wskazówek kierowanych do grupy, zdolność uczestniczenia w zajęciach zespołowych itd. Istotną rolę pełnią ponadto poczucie obowiązku i ogólne zdyscyplinowanie, wyrażające się w umiejętności podporządkowania się panującemu regulaminowi.

Helena Prus-Wiśniewska, mówiąc: „...że równowaga pomiędzy poziomem rozwoju fizycznego, społecznego i umysłowego a wymaganiami, jakie przed pierwszoklasistą stawia szkoła, decyduje o powodzeniu szkolnym” bardzo trafnie ujęła gotowość szkolną.

Nauczanie szkolne opiera się na tym, czego dziecko nauczyło się, w szerokim rozumieniu tego pojęcia, w okresie poprzedzającym wiek szkolny. Zasób wiadomości, bogactwo słownictwa, doświadczenia społeczne i kulturowe – to wszystko, zdobyte przez dziecko w wyniku własnej aktywności oraz celowego, przemyślanego oddziaływania dorosłych, stanowi podstawę, na której opiera się dalsza nauka w szkole. Zachowana tutaj ciągłość oddziaływań ma wielką wartość, ponieważ w jej wyniku próg szkolny nie jest dla dziecka zbyt wysoki.

Warto przypomnieć zasady organizacji ćwiczeń i okazji edukacyjnych:

- ze względu na wiek dziecka powinny być prowadzone w formie zabawowej,
- powinny być różnorodne, urozmaicone środkami dydaktycznymi,
- nie powinny wydłużać się w czasie, aby nie powodowały zmęczenia i zniechęcenia u dziecka,
- powinny być stopniowe pod względem trudności – od najłatwiejszych do najtrudniejszych,
- oparte na działalności dziecka, powinny stwarzać mu warunki do realizacji własnych pomysłów poprzez różne formy aktywności,

- powinny im towarzyszyć próby samokontroli podejmowane przez dziecko,
- ćwiczeniom powinno towarzyszyć rozsądne udzielanie pomocy przez nauczyciela, wykazywanie wyrozumiałości, cierpliwości i życzliwości [7, s. 92-93]..

Dziecko nie poddawane żadnym świadomym oddziaływaniom wychowawczym, czy to w domu, czy w przedszkolu, czy też w oddziale przedszkolnym, aż do momentu pójścia do szkoły, może napotykać wiele trudności w początkowym okresie nauki szkolnej.

Należy pamiętać, że dopiero od roku szkolnego 2004/2005 zerówka stała się obowiązkowa dla wszystkich dzieci 6-letnich [8].

Charakterystyka dziecka dojrzałego do podjęcia nauki w szkole

Znając „model dziecka” dojrzałego do odpowiedniego startu w szkole, nauczyciel może poprawnie realizować zadania podejmowane przez przedszkole. Rozwój psychoruchowy dziecka (5-7 lat). Rozwój psychoruchowy jest procesem ciągłym, stopniowym, ale w jego przebiegu obserwujemy tzw. skoki rozwojowe (szybkie zmiany w krótkim czasie). Skok rozwojowy przebiega w okresie 5,6 do około 6,6 lat. Jest to niezwykle istotne przy ustalaniu dojrzałości szkolnej. Dzieci wchodzi w okres przyspieszonego rozwoju, ale mogą pojawiać się indywidualne różnice.

Model dziecka dojrzałego do podjęcia nauki to charakterystyka jego rozwoju, opis właściwych cech, które pozwolą podjąć naukę w klasie pierwszej. Dziecko dojrzałe to takie, które potrafi sprostać wymaganiom stawianym przez program wychowania i nauczania, osiągnęło odpowiedni stopień rozwoju fizycznego, umysłowego, wolicjonalnego, emocjonalnego i społecznego.

Współcześnie typ dojrzałości szkolnej określa się następująco:

1) w zakresie dojrzałości fizycznej dziecko jest ogólnie sprawne ruchowo, posiada sprawność manualną i nie zaburzoną koordynację wzrokowo – ruchową, wyróżnia się poprawnym funkcjonowaniem organów zmysłowych oraz jest odporne na choroby i zmęczenie,

2) w zakresie dojrzałości emocjonalno – społecznej dziecko jest w znacznym stopniu samodzielne, chętnie i łatwo nawiązuje kontakty z nauczycielem i rówieśnikami, potrafi podporządkować się ustalonemu regulaminowi, jest pilne, dokładne, cierpliwe i czułe na opinie nauczyciela, potrafi opanować reakcje emocjonalne,

3) w zakresie ogólnej dojrzałości umysłowej, dziecko jest aktywne poznawczo, chce się uczyć, jest zaciekawione czytaniem i pisanem, dobrze orientuje się w najbliższym otoczeniu i środowisku, posiada zasób doświadczeń i wyobrażeń będących podstawą do rozwoju pojęć, uważnie i ze zrozumieniem słucha tego, co mówi nauczyciel, rozumie i spełnia polecenia nauczyciela, swobodnie i w sposób zrozumiały dla otoczenia wypowiada się. Potrafi opowiedzieć treść np. historyjki obrazkowej, wyrażać swoje życzenia, zadawać pytania, wyciągać wnioski,

4) w zakresie dojrzałości do czytania i pisania, dziecko umie dokonywać analizy i syntezy wzrokowej i słuchowej, potrafi różnicować kształty, dźwięki, porównywać i odtwarzać, rozumie znaczenie wyrazów jako graficznych odpowiedników słów, posiada orientację przestrzenną, która umożliwia mu rozpoznawanie i odtwarzanie kierunków, położenia i proporcji wymiarów odwzorowywanych form graficznych, potrafi przetworzyć obraz graficzny na obraz ruchu,

5) w zakresie dojrzałości do matematyki, dziecko rozumie i umie określić stosunki przestrzenne, czasowe i ilościowe w praktycznym działaniu, potrafi klasyfikować przedmioty według zastosowania, wielkości, kształtu i koloru, potrafi na konkretach dodawać i odejmować w zakresie 10 [9].

Istotne w charakterystyce dziecka dojrzałego do szkoły jest uzupełnienie powyższego modelu o pracę A. Klim-

Klimaszewskiej, która podaje, że dojrzałość umysłowa uwarunkowana jest dojrzałością fizyczną dziecka, czyli jego zdrowiem i siłą fizyczną. Równowaga nerwowa umożliwia mu opanowanie reakcji uczuciowych i nadpobudliwości ruchowej charakterystycznej dla tego wieku. Dziecko dojrzałe fizycznie potrafi przetworzyć statyczny obraz graficzny litery lub wyrazu na obraz dźwięku głosek, słów oraz obu tych obrazów na obraz ruchu.

Anna Klim-Klimaszewska zaznacza, iż poszczególne sfery rozwoju przeplatają się wzajemnie, wpływają na siebie. Równowaga emocjonalna ma wpływ na kształtowanie się dojrzałości emocjonalno – społecznej i umysłowej, zaś zdolność słuchania ze zrozumieniem wiąże się z dojrzałością umysłową, fizyczną, a także emocjonalno – społeczną. Brak tej dojrzałości powoduje brak nawiązywania konstruktywnych kontaktów z otoczeniem. Niezadowolający stan zdrowia i rozwój fizyczny mogą być przyczyną niepowodzeń w szkole [10, s. 103-104].

Warto również zauważyć, że obserwując dziecko sześciolatnie dojrzałe do szkoły można stwierdzić, że jego stosunek w tym okresie cechuje ciekawość, połączone z chęcią bycia uczniem, uczenia się w szkole, radość z noszenia tornistra, teczki [1].

W pedagogice przedszkolnej i wczesnoszkolnej podkreśla się stanowisko, że jednym z elementów wspomagania rozwoju dziecka jest ocena jego gotowości szkolnej. Ważne jest wczesne wykrycie deficytów, znajomość środowiska, w którym znajduje się przedszkolak, jego lęków i obaw, współpraca z rodzicami, oddziaływanie nauczyciela oraz kontakty ze specjalistami z poradni psychologiczno – pedagogicznej: logopedą, psychologiem, psychiatrą, pedagogiem i lekarzem.

Dziecko dojrzałe do nauki na sposób szkolny potrafi: powiedzieć, jakie ma imię i nazwisko, ile ma lat, gdzie mieszka, opowiedzieć o pracy rodziców, narysować rysunek postaci ludzkiej: postać jest kompletna, części ciała są proporcjonalne do całości, części ciała są rozmieszczone właściwie, obchodzić się z przyborami do rysowania, malowania, pisania; nie wychodzić poza linie kolorując obrazek; nazwać to co narysowało, ciąć nożyczkami

w linii prostej i krzywej; lepić z plasteliny, dobrać w pary przedmioty lub obrazki, klasyfikować je wg określonej zasady, np. owoce, pojazdy, zwierzęta, łączyć zbiory wg określonej cechy, np. wielkość, kolor, wskazać różnice w pozornie takich samych obrazkach, rozpoznać różne dźwięki z otoczenia, np. głosy zwierząt, liczyć kolejno do 10; po przeliczeniu liczmanów powiedzieć, ile ich jest, dokonywać dodawania i odejmowania na konkretach w zakresie 10, ma dobrą koncentrację uwagi, jest zainteresowane pracą i jej efektami, jest odporne na niepowodzenia, jest wytrwałe przy dłuższym wysiłku, prawidłowo wymawiać wszystkie głoski, nazwać głoskę na początku i na końcu wyrazu, różnicować wyrazy o podobnym brzmieniu np. kran – tran, góra – kura, bada – pada, podzielić zdanie na wyrazy, wyrazy na sylaby, opowiedzieć treść obrazka posługując się mową zdaniową, rozwiązać proste zagadki, czytać niedługie teksty ze zrozumieniem, uważnie słuchać przez dłuższą chwilę opowiadania, bajki, muzyki, wykonać proste ćwiczenia gimnastyczne; uczestniczyć w grupowych zabawach ruchowych, wskazać lewą i prawą stronę swego ciała i osoby stojącej na wprost, doprowadzić do końca rozpoczętą zabawę, pracę, w trudniejszych sytuacjach zwrócić się o pomoc do osoby dorosłej, zgodnie bawić się z rówieśnikami – współdziałać, czekać na swoją kolej, działać sprawnie; umieć podporządkować się słownym poleceniom, wykonać podstawowe czynności samoobsługowe: samodzielnie zjeść, ubrać się, umyć, zawiązać sznurowadła, zapiąć guziki, zamki ma dobre tempo pracy, sześciolatek potrafi nawiązać kontakty z rówieśnikami i dorosłymi, jest wrażliwy na opinię nauczycieli i innych osób dorosłych.

Od dojrzałości szkolnej dziecka zależy jakość jego szkolnego startu. Przekroczenie progu szkolnego oznacza dla dziecka wejście w nową, skomplikowaną sytuację. Stopniowe zwiększanie wymagań stawia je przede wszystkim przed modyfikacją zachowania. Zmiany te mogą służyć jego dalszemu rozwojowi poznawczemu oraz społecznemu. Wymagania stawiane dziecku nie mogą jednak przekraczać jego możliwości psychofizycznych.

BIBLIOGRAFIA

1. Wilgocka-Okoń B., *Gotowość szkolna dzieci sześcioletnich*, Wyd. Akad. „ŻAK”, Warszawa 2003
2. Wilgocka-Okoń B., *Dojrzałość szkolna czy dojrzałość szkoły – dylematy progu szkolnego*, [w:] *Dylematy wczesnej edukacji*, D. Klaus-Stańska, M. Suświłło red., WSP, Olsztyn 1998
3. Waszkiewicz E., *Stymulacja psychomotorycznego rozwoju dzieci 6-8-letnich*, WSiP, Warszawa 1991
4. Wilgocka-Okoń B., *Dojrzałość szkolna dzieci a środowisko*, PWN, Warszawa 1972
5. Przetacznikowa M., *Podstawy rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży*, PZWS, Warszawa 1973
6. Prus-Wiśniewska H., *Zanim dziecko pójdzie do szkoły*, Wyd. MEDIUM, Kraków 1995
7. Brzezińska A. *Czytanie i pisanie – nowy język dziecka*, WSiP, Warszawa 1987 Ustawa z 27 czerwca 2003 r. o systemie oświaty art. 22, ust. 2.
8. Jarosz E., *Wybrane obszary diagnozowania pedagogicznie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2007
9. Klim-Klimaszewska A., *Pedagogika przedszkolna*, Instytut Wydawniczy Erica, Warszawa 2012

ТЕРЕЗА ЯНІЧКА-ПАНЕК. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗРІЛОСТІ ТА ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ

У статті розглядаються теоретичні основи формування готовності особистості дитини до шкільного навчання. Автор аргументує важливість цієї актуальної проблеми педагогічної науки у зв'язку з розумінням шкільного навчання як принципово нової соціальної ситуації розвитку особистості, що передбачає зміну способу її життя, а саме провідної діяльності – з ігрової на навчальну, основою якої є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція дитини.

Доведено, що готовність особистості до школи конкретизується ступенями розумового, емоційного, соціального та фізичного розвитку, що уможливує її активну участь у шкільному житті та засвоєння змісту освітньої програми. Формування готовності дитини до шкільного навчання зумовлюється індивідуально-особистісними властивостями та здоров'ям дитини, зокрема задатками, здібностями, талантами, обставинами її життєдіяльності, рівнем освіти батьків, особливостями дошкільної освіти. Автором проаналізовано теоретичні підходи до зрілості дитини та систематизовано критерії її готовності до школи. Зокрема наголошується, що досягнення шкільної зрілості дитини охоплює її життєві переживання, набуті знання, уміння, механізми і способи поведінки і ставлення, сформовані за роки її життя. Підкреслюється, що емоційні і соціальні властивості готовності до шкільного навчання (простота налагодження контакту з дорослими та однолітками, здатність взаємодіяти та співіснувати, здатність виражати свої потреби, віра в себе, цікавість світу, здатність контролювати себе відповідно до свого віку та ін.) є більш важливими, ніж здатність до вивчення та відтворення цифр або букв, вміння аналізувати та синтезувати голос і склад. Автор позиціонує, що у процесі оцінювання рівня готовності дитини до шкільного навчання слід враховувати показники її особистісного розвитку, а саме: стан підготовленості особистості до виконання одного чи декількох видів діяльності, до практичної реалізації окремих умінь і навичок, освітні досягнення і результати попереднього рівня навчання, а також ступінь сформованості конкретних психічних функцій. У результаті проведеного дослідження автор приходить до висновку, що

критерії оцінювання зрілості та готовності дитини до шкільного навчання змінюються залежно від цивілізаційних обставин, наукових досягнень.

Ключові слова: шкільне навчання, пізнавальна діяльність, готовність до шкільного навчання, критерії готовності до навчання в школі.

РОЗДІЛ II.

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖЖЯ: ТРАДИЦІЇ Й ІННОВАЦІЇ

УДК 378:37.091.12.011.3-051:821.161.2

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРЕОЛІЗОВАНИХ ТЕКСТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ольга Лілік,
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри української мови і літератури
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
ORCID: 0000-0002-5187-1944

E-mail: lilik8383@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто особливості використання креолізованих текстів у професійній підготовці майбутніх учителів української літератури. Автор характеризує поняття «креолізований текст», акцентує на плюралізмі думок стосовно зазначеної дефініції, аналізує наявні класифікації креолізованих текстів. Лілік О. О. характеризує особливості й перспективи впровадження зазначених текстів у освітній процес закладів вищої освіти, визначає критерії відбору і створення креолізованих текстів викладачами університетів, специфіку розроблення навчальних матеріалів з використанням креолізованих текстів.

Ключові слова: креолізований текст, майбутні учителі української літератури, професійна підготовка, заклади вищої освіти.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні активно здійснюється реформування освітньої галузі в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа», у якій сформульовано низку вимог до сучасного вчителя. Зокрема зазначено, що однією з основних характеристик сучасного учителя має бути здатність реагувати на виклики інформаційного суспільства. Він має бути готовим опановувати нові види діяльності, які сприятимуть підвищенню інтересу учнів до навчальних дисциплін, стимулюватимуть їх до розвитку й саморозвитку [7].

Зокрема на сучасному етапі на систему методів і засобів навчання суттєво вплинула інформатизація суспільства загалом і закладів освіти зокрема, впровадження інформаційних технологій у педагогічний процес, використання соціальних мереж широкими масами населення, демасифікація, розвиток феномена кліпового мислення, збільшення обсягу й концентрації графічної інформації тощо.

Одним зі шляхів інтенсифікації освітнього процесу в закладах вищої освіти, засобом стимулювання особистісного і професійного розвитку майбутніх учителів можуть стати так звані креолізовані тексти. Проте для того щоб указані тексти перетворилися на ефективний засіб навчання необхідно створити методiku використання креолізованих текстів в освітньому процесі.

Особливості застосування креолізованих текстів в освітньому процесі закладів вищої освіти визначаються низкою факторів, зокрема: напрямом підготовки майбутніх фахівців, сформованістю їхніх особистісних і процесійних рис, специфікою навчальної дисципліни, її завданнями. На сучасному етапі нагальними в освіті стали питання удосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови й літератури, що безпосередньо має вплинути в перспективі на якість літературної освіти молоді, формування її світогляду й морально-ціннісних орієнтирів.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Креолізовані тексти як художньо-естетичний феномен стали предметом низки наукових розвідок таких дослідників, як О. Анісімова [1], А. Бернацька [2], Л. Большіянова [3], Ю. Сорокін, Є. Тарасов [11] тощо. У контексті нашого дослідження особливого значення набуває праця Ю. Сорокіна і Є. Тарасова «Креолізовані тексти та їх комунікативна функція» (1990 рік), у якій уперше вжито метафоричний термін «креолізований текст» [11]. Узагальнюючи наявні дослідження, зазначимо, що дослідники в основному зосереджували свою увагу на аналізі ідейно-композиційних особливостей креолізованих текстів, створенні класифікацій указаних одиниць, дослідженні їхнього впливу на реципієнтів. На жаль, до сьогодні предметом спеціального наукового дослідження не стали шляхи використання креолізованих текстів в освітньому процесі закладів середньої і вищої освіти.

Метою статті є визначення особливостей використання креолізованих текстів у професійній підготовці майбутніх учителів української літератури.

Виклад основного матеріалу. Термін «креолізований текст» увійшов до наукового обігу порівняно нещодавно, він пов'язаний із дефініціями «креолізована мова» (тобто змішана мова), «креолізація» (первинно означало процес утворення нових етнічних груп унаслідок змішування крові кількох етносів, а потім – процес змішування мов), що походять від слова креоли (від фр. *créole*; ісп. *criollo* й порт. *crioulo*; лат. *creare* «створювати, вирощувати, виводити»). Варто зазначити, що до сьогодні поняття «креолізований текст» не стало загальноприйнятим, зокрема паралельно вживаються інші дефініції, як-от: полікодовий текст (Г. В. Ейгер, В. Л. Юхт [5]), ізовербальний комплекс (А. О. Бернацька [2]), лінгвовізуальний комплекс (Л. М. Большіянова [3]), ізоверб (О. В. Міхеєв [8]), семіотично ускладнений текст (О. В. Протченко [10]), відеовербальний текст (О. В. Пойманова [9]). Такі визначення зумовлені складною текстовою організацією, багаторівневістю і багатоплановістю конструкції, оскільки креолізовані тексти є результатом поєднання елементів, що належать до різних семіотичних систем – вербальної та невербальної, чи іконічної, до якої входять ілюстрації (фотографії та малюнки), різні за характером – художньо-образні, декоративні, пізнавальні тощо, а також схеми, таблиці, формули, символічні зображення тощо. Вербальна й невербальна частини креолізованого тексту поєднані на різних рівнях – на змістовому, змістово-композиційному та змістово-мовному.

Із вищеописаними факторами пов'язана й наявність різних класифікацій креолізованих текстів, насамперед вони розподіляються на тексти з частковою та повною креолізацією [1; 8]. У креолізованих текстах із частковою креолізацією вербальні й невербальні компоненти перебувають в автосемантичних відносинах, тобто словесна частина є

головною, відносно автономною, а зображальна – факультативною. До цієї групи в основному належать публіцистичні, науково-популярні та художні тексти. Наголосимо, що найбільш самостійними щодо вербального тексту є ілюстрації до художнього твору, оскільки майстерно виконане художником зображення може суттєво впливати на сприйняття вербального тексту, емоційно передавати головну думку літературного твору, образно, наочно тлумачити його. В ілюстрації може відобразитися суб'єктивне сприйняття художника, його бачення предмета зображення. Намальовані образи здатні сильніше, гостріше впливати на читача, запам'ятовуватися та сприяти більш глибокому розумінню прочитаного.

Синсемантичні відношення між компонентами притаманні текстам із повною креолізацією: словесний текст повністю підпорядковується зображенню, він тісно пов'язаний, злитий з ним, а малюнок є облігаторним, тобто обов'язковим компонентом тексту. Подібна залежність елементів притаманна науковим і рекламним текстам, зокрема плакатам, карикатурам, оголошенням тощо [1; 8].

Існує також класифікація навчальних креолізованих текстів за кількісною ознакою наявності вербального й невербального складника [2; 3]: частково полікодові тексти мають переважно словесний компонент, частково вербальні – невербальний компонент (кольори, звуки, графеми тощо), власне полікодові – це тексти з відсутнім експліцитним (зовнішнім) вербальним компонентом.

Аналіз художніх особливостей креолізованих текстів дав підстави для висновку, що креолізований текст є полікодовим, у ньому вербальні й невербальні елементи спрямовані на активізацію мозкової діяльності реципієнта. Це обумовлює важливість використання зазначених текстів в освітньому процесі закладів середньої і вищої освіти, актуалізує необхідність визначення теоретичних і методичних основ їх

застосування в професійній підготовці майбутніх учителів української літератури.

Насамперед зазначимо, що полікодові тексти (як компонент підручників, посібників, мультимедійних навчальних матеріалів) застосовуються в освітньому процесі упродовж тривалого часу, проте в сучасних умовах змінюються їхні функції, методи і прийоми роботи з ними. А. Габідулліна, досліджуючи навчально-педагогічний дискурс, визначає функції креолізованих текстів, як-от: інформативна, ілюстрації вербального компонента, волонтактивна, метакомунікативна, експресивна, естетична, фактична, технічна [4, с. 246-253]. Указані функції визначаються тим, що для викладача текст є певним орієнтиром діяльності, для студента – певним джерелом інформації, об'єктом вивчення й розуміння. Для викладача текст є засобом навчання, а для студента – об'єктом. Відповідно, своєрідність навчального тексту загалом і креолізованого зокрема в контексті освітнього процесу полягає в тому, що він одночасно виступає і об'єктом вивчення, і засобом навчання.

Перед професорсько-викладацьким складом постають два основні завдання: по-перше, підібрати або створити креолізовані тексти, які сприятимуть підвищенню ефективності професійної підготовки майбутніх учителів української мови й літератури. По-друге, ознайомити студентів з самим поняттям, з видами креолізованих текстів і навчити використовувати їх у подальшій професійній діяльності.

Насамперед зазначимо, що креолізовані тексти мають використовуватися з метою донесення навчальної інформації як засіб її адаптації до специфіки «кліпового» мислення сучасної молоді. Окрім того, актуалізується потреба у використанні зазначених текстів у контексті упровадження дистанційної освіти, а також зростання ролі самоосвіти молодого покоління, яка відбувається як стихійно, так і в

процесі виконання самостійної роботи, індивідуальних навчально-дослідницьких проєктів, курсових і магістерських робіт. На сьогодні майбутній учитель має не лише опанувати великий обсяг знань, умінь, навичок, а й навчитися самостійно здобувати знання, працювати з різними джерелами інформації, застосовувати отримані знання, вміння, навички в практичній і професійній діяльності, формуючи необхідні компетенції.

Зазначимо, що використання креолізованих текстів потребує вироблення критеріїв їх добору, зокрема: виховний потенціал вербальних і зображувальних одиниць зазначеного тексту, інформативність, актуальність, адаптованість, доступність, наповненість дидактично значущими мовними одиницями, урахування психологічних особливостей реципієнтів, стилістична й жанрова довершеність, пошуковий і дослідницький потенціал, спроможність тексту спонукати реципієнтів до словесної творчості, створення креолізованих текстів.

У процесі відбору і складання креолізованих текстів особливу увагу необхідно приділяти їхньому змісту. Зазначені тексти мають бути насамперед цікавими для студентів, вирізнятися певною новизною, спонукати реципієнтів до роздумів, мати проблемний характер. Важливо, щоб текст не просто подавав готову інформацію, а стимулював появу запитань, бажання в студентів висловитися, тим самим активізуючи мовлення. Зміст креолізованих текстів має сприяти виникненню дискусій, у процесі яких викладач спрямовує діяльність студентів.

На жаль, традиційні підручники, які вийшли друком наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. і упродовж попередніх десятиліть були фактично основним джерелом професійних та спеціальних знань, на сьогодні втрачають свою актуальність для сучасного покоління, якому притаманне «кліпове» мислення. Це можна пояснити лінійністю і логічністю структурування матеріалу в традиційних

підручниках. Відтак, на часі розроблення нових сучасних навчальних матеріалів, які б базувалися на використанні креолізованих текстів, на основі врахування особливостей сприйняття інформації сучасною молоддю, фрагментарності матеріалу, взаємозв'язків між окремими блоками.

Отже, у процесі оформлення навчального матеріалу у вигляді креолізованого тексту викладачам варто дотримуватися певних умов. Насамперед, необхідно уникати довгого монологічного викладу матеріалу, оскільки увага сучасних студентів дуже швидко розсіюється, тому доцільно відбирати основний матеріал, який варто поділити на невеликі блоки: особливості такого структурування залежатимуть від дисципліни, теми, характеру матеріалу, навчальної мети. Зазначені блоки можуть бути виділені за тематичним, хронологічним, дисциплінарним принципами. Вони, з одного боку, є самодостатніми одиницями, а з другого – послідовно викладеними ланками одного логічного ланцюга, що дозволяє, по-перше, задіяти лінійні властивості пам'яті людини, а по-друге, урахувати синдром дефіциту уваги. Матеріал, запропонований для вивчення, має бути підібраний так, щоб можна було самостійно і швидко об'єднувати ці відомості в логічні групи.

Для покращення сприйняття креолізованого тексту матеріал доцільно розташувати так, щоб кожна окрема сторінка містила логічно завершений фрагмент тексту, який є самостійним і незалежним від інших сторінок. Це пов'язано з широким використанням електронних пристроїв (планшетів, книжок, ноутбуків): студентам і викладачам зручно опрацьовувати матеріал, якщо він розміщений компактно на окремій сторінці, тобто не потрібно гортати книжку, щоб знайти початок чи продовження тексту.

У професійній підготовці майбутніх учителів української літератури в контексті викладання курсів професійної і практичної підготовки варто використовувати різні види

креолізованих текстів. Зазначимо, що в процесі їх відбору й використання ми спиралися на дослідження О. О. Ісаєвої [6]:

– комікси, які є жанром, що об'єднує літературу та образотворче мистецтво, оскільки представляє собою історії в малюнках. Комікси користуються популярністю не лише серед учнів, а й серед студентського загалу. За допомогою коміксів представлено різноманітні художні тексти (пригодницькі, фантастичні й історичні твори). Зокрема на сьогодні видавництвом «Грані-Т» видано серію «Класні комікси», які, на нашу думку, доцільно використовувати в освітньому процесі закладів середньої і вищої освіти (за повістю Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма», комедією Івана Карпенка-Карого «Хазяїн», повістю І. С. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», комедією М. Г. Куліша «Мина Мазайло», повістю І. Я. Франка «Захар Беркут»);

– буктрейлер (відеоролик рекламного характеру про книгу, метою якого є популяризація певного твору). Зазначимо, що на сьогодні в Інтернет-мережі наявні буктрейлери за творами багатьох сучасних митців, проте майбутні учителі української літератури можуть створювати й власні буктрейлери з метою пропагування певного літературного тексту;

– постер чи мотиватор з літературної теми – художньо оформлений плакат, що рекламує певний твір чи письменника. Його завданням є насамперед популяризація читання серед молоді, тому студентам-філологам рекомендовано створювати й тематичні постери й мотиватори, присвячені окремим явищам мистецького процесу чи певним аспектам художнього твору;

– буклет або брошура, що містить текстову та графічну інформацію про певну книгу або творчість письменника. Наголосимо, що вони можуть слугувати доповненням до лекції чи доповіді або конкретизувати окремі положення. Зокрема студентам пропонувано створювати буклети для

захисту курсових робіт, а також для проведення заняття у формі прес-конференції;

– фотоколаж з літературної теми з метою популяризації конкретного художнього твору або творчості певного письменника;

– логотип (оригінальне графічне зображення, що пов'язане з конкретною темою або явищем) з літературної теми;

– «дуддл» (заставка для Google), присвячена художньому твору або письменнику. Зазначимо, що перегляд і аналіз «дудлів» сприяє усвідомленню місця митця чи твору у світовому процесі, підвищує інтерес до творчості персоналії;

– скрапбукінг (від англ. scraps – дрібні папірці, записки та book – книжка) – це створення альбомів на основі фотографій та різноманітних вирізок, присвячених певному літературному твору або творчості письменника;

– кардмейкінг (від англ. card – листівка та making – робити) передбачає створення листівок ручної роботи з літературної тематики.

Висновки. Використання креолізованих текстів в професійній підготовці майбутніх учителів української літератури потребує певної підготовки викладачів закладів вищої освіти. Для відбору, використання чи створення зазначених текстів потрібен усвідомлений підхід і урахування особливостей функціонування психіки студентів, а також прогнозування бажаних і можливих результатів. Потрібно усвідомлювати, що використання креолізованих текстів є потужним засобом психічного впливу на майбутніх фахівців.

Відтак, у процесі розроблення навчально-методичних матеріалів на основі креолізованих текстів необхідно контролювати ступінь узагальнення змісту навчання, дублювати вербальну інформацію візуальною та навпаки, щоб за необхідності студенти могли відновити ланки логічного ланцюга.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов): учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. Москва: Издательский центр «Академия», 2003. 128 с.

2. Бернацкая А. А. К проблеме «креолизации» текста: история и современное состояние. Речевое обращение: специализированный вестник. Красноярск, 2000. С. 104-110.

3. Большаянова Л. М. Внешняя организация газетного текста поликодового характера. Типы коммуникации и содержательный аспект языка: сб. научн. тр. 1987. С. 167-172.

4. Габидуллина А. Р. Педагогическая лингвистика: учеб. пособ. для студ. высших учеб. завед. Горловка: ГГПИИЯ, 2011. 280 с.

5. Ейгер Г. В., Юхт В. Л. К построению типологии текстов. Лингвистика текста: материалы научной конференции при МГПИИЯ им. М. Тореца. Ч. I. Москва: МГПИИЯ, 1974. С.103-110.

6. Ісаєва О. О. Креолізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності. URL: media.ipro.kubg.edu.ua/wp.../isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc. (дата звернення: 02.12.2017).

7. Концепція «Нова українська школа»: затв. Рішенням колегії МОН від 27.10.2016. URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczija.pdf>. (дата звернення: 10.09.2017).

8. Михеев А. В. О некоторых типах взаимодействия изображения и текста. Типы коммуникации и содержательный аспект языка: сб. научн. тр. Москва: ИЯ, 1987. С. 191-199.

9. Пойманова О. В. Семантическое пространство видеовербального текста: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Москва, 1997. 24 с.

10. Протченко А. В. Типологические и функционально-стилистические характеристики англоязычного путеводителя: авторефер. дисс. к.ф.н. Самара: Изд-во Самар. гос. пед. ун-та, 2006. 20 с.

11. Сорокин Ю. А., Тарасов Е. Ф. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция. Оптимизация речевого воздействия. Москва: Наука. 1990. С. 180-186.

REFERENCES

1. Anisimova E. E. Lingvistika teksta i mezukul'turnaja komunikacija (na materiale kreolizovannyh tekstov): ucheb. posobie dlja stud. fak. inostr. jaz. vuzov. Moskva: Izdatel'skij centr «Akademija», 2003. 128 s.

2. Bernackaja A. A. K probleme «kreolizacii» teksta: istorija i sovremennoe sostojanie. Rechevoe obrashhenie: specializirovannyj vestnik. Krasnojarsk, 2000. S. 104-110.

3. Bol'shijanova L. M. Vneshnjaja organizacija gazetnogo teksta polikodovogo haraktera. Tipy kommunikacii i sodержatel'nyj aspekt jazyka: sb. nauchn. tr. 1987. S. 167-172.

4. Gabidullina A. R. Pedagogicheskaja lingvistika: ucheb. posob. dlja stud. vysshih ucheb. zaved. Gorlovka: GGPIIJa, 2011. 280 s.

5. Ejger G. V., Juht V. L. K postroeniju tipologii tekstov. Lingvistika teksta: materialy nauchnoj konferencii pri MGPIIJa im. M. Toreza. Ch. I. Moskva: MGPIIJa, 1974. S. 103-110.

6. Isaieva O. O. Kreolizovanyi tekst na urokakh svitovoi literatury yak faktor aktyvizatsii chytatskoi diialnosti. URL: media.ippp.kubg.edu.ua/wp.../isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc. (data zvernennia: 02.12.2017).

7. Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola»: zatv. Rishenniam kolehii MON vid 27.10.2016. URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf>. (data zvernennia: 10.09.2017).

8. Miheev A. V. O nekotoryh tipah vzaimodejstvija izobrazhenija i teksta. Tipy kommunikacii i sodержatel'nyj aspekt jazyka: sb. nauchn. tr. Moskva: IJa, 1987. S. 191-199.

9. Pojmanova O. V. Semanticheskoe prostranstvo videoverbal'nogo teksta: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk: 10.02.19. Moskva, 1997. 24 s.

10. Protchenko A. V. Tipologicheskie i funkcional'no-stilisticheskie karakteristiki anglojazychnogo putevoditelja: avtorefer. diss. k.f.n. Samara: Izd-vo Samar. gos. ped. un-ta, 2006. 20 s.

11. Sorokin Ju. A., Tarasov E. F. Kreolizovannye teksty i ih kommunikativnaja funkcija. Optimizacija rechovogo vozdejstvija. Moskva: Nauka. 1990. S. 180-186.

LILIK OLGA. PECULIARITIES OF THE CREOLIZED TEXTS' USAGE IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE UKRAINIAN LITERATURE TEACHERS

***Annotation.** The article deals with the peculiarities of the creolized texts' usage in the professional training of the future teachers of Ukrainian literature. The author describes the concept of "creolized text", emphasizes the pluralism of thoughts in relation to this definition, and analyzes the existing classifications of creolized texts based on the ratio of verbal and nonverbal components. It defines the peculiarities and prospects of the introduction of these texts in the educational process of the institutions of higher education in the context of the development of modern "clip thinking" of the young people, the criteria for the selection and creation of the creolized texts, especially the development of the educational materials on the base of the creolized texts. She comes to the conclusion that the traditional textbooks, in which the textual material is placed on the principles of linearity and logic, lose their relevance in modern society..*

The author of the article defines the conditions that should be observed in the process of the educational materials' developing

on the basis of creolized texts, namely: long monologue presentation of the material should be avoided; it is advisable to select the main material, which should be divided into small blocks, the features of such structuring will depend on the discipline, theme, character of the material, the educational purpose; the material should be placed so that each individual page contains a logically completed piece of text that is independent and independent of other pages.

O. Lilik investigates the specifics of the usage of the various kinds of the creolized texts (the comic book, the booklet, the logotype, the doodle, the cardmaking) in the professional training of the future teachers of Ukrainian literature.

The author concludes that the creolized texts are a powerful means of psychic influence on the students. Therefore, the tutors of the universities should consciously approach the selection and creation of such texts.

Key words: *the creolized text, the future teachers of Ukrainian literature, the professional training, the institutions of higher education.*

УДК 7.012.23

ДИЗАЙН – КУЛЬТУРА НАРОДІВ

Євген Гула,

*професор кафедри рисунка та живопису Київського
національного університету технологій та дизайну*
ORCID: 0000-0002-3559-2179

Алла Осадча,

*старший викладач кафедри рисунка та живопису
Київського національного університету технологій та
дизайну*

ORCID: 0000-0001-5153-8028

Оксана Мазніченко,

доцент, професор кафедри рисунка та живопису
Київського національного університету технологій та
дизайну
ORCID: 0000-0001-8517-4955

Анотація. У публікації проведено аналіз особливостей співвідношення дизайну й культури (національної, глобальної). Запропоновані визначення понять «дизайн» і «культура». Виявлено, що дизайн як самостійна проектно-художня культура, має власну професійну мову – систему наукових принципів і проектних методів, що забезпечує весь творчий процес створення дизайнерського твору. Розглянуті сфери дизайну, які пов'язані з культурою та інноваціями у ній. Проаналізовані провідні зарубіжні концепції із зазначеного питання («культурні індустрії», «креативна економіка»). Доведено, що безпосередньо стосується сфери дизайну така надбудова над науками культурологічного циклу як культуроніка. Розглянуті культурологічні аспекти окремих стилів дизайну (хай-тек, фірмовий стиль).

Ключові слова: дизайн, культура, культурологія, культуроніка, мистецтво, креативна економіка, креативний клас, культурні індустрії, твір, тренди, тенденції, концепт, техносфія.

Постановка проблеми. Безсумнівно, що дизайн безпосередньо пов'язаний із численними трендами розвитку сучасної культури. Саме явище культури певного народу, нації, країни є настільки широким, що включає в себе усі специфікації дизайну.

Дефініцій культури у сучасній науці нараховується понад чотирьох сотень. Сучасний, діяльнісний підхід до розуміння культури розглядає її як прояв суспільного життя, що налаштоване на інновації, які й визначають особливість діяльнісного ставлення до світу нині (А. Ахієзер, М. Каган, В. Гусєв, І. Панова та ін.) та враховує

особистісну сутність становлення культури. У процесі діяльності та взаємодії її суб'єктів зразки культури (діяльності) транслюються, зберігаються, сприймаються і використовуються [11, с. 190].

Діалоговий підхід до тлумачення сутності культури передбачає поєднання діяльнісного й аксіологічного підходів (В. Біблер, Ю. Верстакова, В. Воронін та ін.). Так, відповідно до концепції діалогового підходу, щоби бути інноваційно-культурною людиною, треба піднятися над своїм сьогоденням із метою пошуку інакшого на базі повному почутого досвіду минулого [15, с. 235]. Цьому власне і сприяє дизайнерська справа – діяльність із проектування естетичних властивостей різних виробів (художнє конструювання), а також результат цієї діяльності. Центральною проблемою дизайну є створення культурно- і антропоуздженого предметного світу, що естетично оцінюється як гармонічний і цілісний.

Взаємопов'язаність даної дослідницької проблеми із важливими питаннями інших наук полягає у тому, що вивчення дизайну в контексті розвитку національних культур знаходиться на перетині сфер компетентності двох великих наукових дисциплін – дизайно- й культурознавства. Крім того, важливим є звернення до наукового інструментарію інших дисциплін, об'єктом вивчення яких є сфера культури. Особливою важливістю для дизайну є використання поряд з інженерно-технічними й природничо-науковими знаннями методології гуманітарних наук – філософії, культурології, соціології, психології, семіотики тощо.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Попри те, що власне дизайну й національним культурам в окремішності присвячені сотні і тисячі праць, поєднання цих визначних концептів сучасності стало об'єктом дослідження лише в окремих роботах вітчизняних і зарубіжних науковців.

Зокрема, дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури ґрунтовно досліджував В. Даниленко [2]. Взаємодія дизайну, культурології й естетики стала предметом аналізу для Ю. Легенького [6]. Культурологічні аспекти етнічних мотивів у сучасних дизайнерських практиках українських модельєрів вивчала О. Наумкіна [8]. Монографія Н. Барна присвячена дизайну в контексті художньої культури ХХ-ХХІ століть [1]. Зрештою, дизайн у контексті таких культурних практик сучасності, як мода, реклама, шоу-бізнес, естрада, туристична діяльність, розглядався у збірнику матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 25-26 березня 2015 р.) [7].

Метою цієї статті є виявлення особливостей співвідношення дизайну й національної культури. Відповідним чином *об'єктом* дослідження є місце дизайнерських розробок у культурі певного народу.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, у широкому сенсі метою дизайну є не лише художнє конструювання, але й вирішення більш широких соціально-технічних проблем функціонування виробництва, споживання, існування людей у предметному середовищі шляхом раціональної побудови її візуальних і функціональних властивостей [3]. Дизайн зароджувався на перехресті кількох галузей розвитку проектної культури: художніх проектних програм, масової промисловості, інженерного проектування, науки [9, с. 62]. Формування естетичних теорій матеріальної культури на межі ХІХ – ХХ століть відбувається у період зародження дизайну як нового виду художньої й супроводжується підвищенням інтересу в певних художніх колах до загальної теорії художніх форм.

У подальшому дизайн як самостійна проектно-художня культура, отримує власну професійну мову – систему наукових принципів і проектних методів, що забезпечує весь творчий процес створення дизайнерського твору, починаючи від ескізного представлення першопочаткового

задуму окремого об'єкта й завершуючи робочими кресленнями й діючими моделями [9, с. 229].

Як стверджує П. Ренд, значення дизайну можна зрозуміти, лише простеживши сполучну нитку, що проходить через живопис, архітектуру, промисловий і графічний дизайн, лише побачивши, яку роль у заплутаному процесі створення дизайну відіграють зміст і форма, і усвідомивши, що в дизайні виражаються думка, точка зору й соціальна відповідальність [10, с. 14]. Робота дизайнера не обмежується створенням якоїсь ідеї або форми. Графічний дизайн охоплює будь-який вид візуальної комунікації, чи-то оголошення у газеті, чи-то рекламний щит [10, с. 27].

Розглядаючи сфери дизайну, які пов'язані з культурою та інноваціями у культурі, варто звернутися до наукових праць таких дослідників як Д. Хезмондалш («Культурні індустрії») [12] і Д. Хокінс («Креативна економіка») [13].

Так, Д. Хезмондалш стверджує, що культурні індустрії упродовж останніх 30-35 років зазнали значних змін, зрушившись ближче до центру економічної активності у багатьох країнах і в цілому майже по усьому світу. Дослідник переконаний, що компанії, які працюють у цій сфері, більше не можуть розглядатися як вторинні стосовно «реальної» економіки, в якій виробляються довгострокові, «корисні» товари. Деякі із цих компаній перетворилися на великі глобальні корпорації й широко обговорюються по всьому світові [12, с. 14]. Вказане безпосередньо пов'язане із дизайнерською справою, оскільки саме до сфери компетенції дизайнерів відноситься зовнішній вигляд цих товарів.

У культурних індустріях виникає все більше й більше малих і середніх компаній, і відносини між ними й великими компаніями даної сфери стають усе складнішими. Розширюється розповсюдження культурних продуктів, які перетинають кордони. Зображення, звуки й наративи у

безпрецедентних масштабах беруться з одних місць і впроваджуються в інші, формуючи нові гібриди, а також у деяких випадках заново затверджуючи цінність культурної дійсності. Стосовно дизайну це може знаходити свій вияв у динамічному поширенні передових розробок, створених дизайнером у певній країні, практично по всьому світу.

Д. Хокінс, увівши у науковий обіг поняття «креативна економіка» (серпень 2000 р., журнал «Business Week»), зараховує до неї й дизайн. Пізніше автор у своїй книзі «Креативна економіка. Як перетворити ідеї в гроші» спробував простежити роль і визначити місце креативної індустрії у світовому масштабі. Британський учений виділяє у креативній економіці різні галузі, в тому числі, програмування, дослідницькі практики й конструкторські розробки, а також індустрії креативного змісту, такі як кіно й музика. Ці індустрії формують інтелектуальну власність у вигляді патентів, авторських прав, торговельних марок і оригінальних розробок [13, с. 60-61].

Закономірно, що креативну економіку формує креативний клас, ядро якого становлять люди, зайняті у науковій і технічній сферах, дизайні, архітектурі, освіті, мистецтві, музиці й індустрії розваг, чия економічна функція полягає у створенні нових ідей, нових технологій і нового креативного змісту.

При цьому дизайнери як представники креативного класу мають не лише власні атрибутивні особливості, але й свій стиль професійної діяльності або культуру підприємництва. Сучасним дизайнерам властиві такі якості як прихильність новаціям, амбіційність, мобільність, індивідуальна свобода, ліберальні цінності, прагматизм, мультикультурність, комунікабельність, космополітизм, уміння швидко ухвалювати рішення й адекватно відповідати на виклики часу. За Д. Хокінсом, вони розділяють загальний творчий етнос, для якого важливі креативність, індивідуальні особливості й особисті заслуги.

Для тих, хто входить до креативного класу, всі аспекти й усі прояви креативності – технологічні, культурні й економічні – взаємозалежні й нероздільні [13, с. 23-24, 90-91].

Розвиток дизайну в загальнокультурному контексті безпосередньо пов'язаний з інноваціями у культурі та гуманітарній сфері в цілому. Зокрема, розглядаючи інновації у сфері гуманітарних наук, дослідник М.Епштейн закономірно ставить запитання: як складеться доля гуманітарних дисциплін у XXI столітті – «чи будуть вони поглинені технічними й соціальними дисциплінами або, навпаки, розширять сферу свого впливу слідом за олюдненням і розумнішанням самої техніки? Який зміст одержують у новому контексті такі традиційні гуманітарні поняття, як час, доля, слово, знак, текст, тіло, бажання, творчість, мудрість? І якими новими поняттями слід збагатити гуманістику (комплекс гуманітарних дисциплін, the humanities), щоби вона гідно відповіла на виклик часу, на метаморфози самої людини?» [14, с. 5].

У сфері існування інновацій, які одночасно пов'язані з технікою та гуманітарними галузями знання, тобто сферою функціонування дизайну, М. Епштейн виділяє технософію. Технософія розкриває зв'язок техніки з іншими сенсами буття, які трактуються метафізикою, теологією, софіологією. Технософія не є просто філософія техніки, як один з тематичних розділів філософії; це теоретична й практична спроба з'єднати «техно» і «софію», суму теології із сумою технології. Технософія вивчає, як техніка, у т.ч. розроблена згідно з дизайнерськими канонами, відповідає на духовні потреби людини, і одночасно створює нові духовні устремління, відкриває шляхи до створення колективного розуму, нейрокосмосу й нейросоціуму, які безпосередньо управлялися б мозковими процесами [14, с. 774-775].

Закордоном ідеї М. Епштейна щодо значення інновацій для культури, у т.ч. для дизайну, розвиває американський

антрополог Л. Уайт. Здійснюючи історико-культурний аналіз фактологічного матеріалу, він демонструє, що культура є континуальним (гомогенним, неперервним) полем, унаслідок чого притаманні їй технології (пристрої, машини, сконструйовані за участю дизайнерів), соціальні системи (звичаї, інститути), уявлення (знання, філософія, наука) і види мистецтва детермінують соціальну поведінку, визначають соціальну структуру, інституують усі форми суспільного буття [11, с. 362-363].

Новаторство – це основа якісного дизайну й успішного бізнесу. Водночас культурні інновації далеко не завжди передбачають радикальні зміни. Якщо переносити це твердження на дизайн, то можливість неординарної й цікавої інтерпретації вже є приводом назвати дизайн інноваційним. Адже свіжі рішення частіше народжуються не завдяки абсолютній свободі творчості, але за умов певних обмежень (культурних табу, обмеженості засобів чи матеріалів, недосконалості технологій або специфічних запитів ринку). При цьому інноваційність у дизайні не передбачає тенденційності, претензійності й нерішучості, воно відокремлює сьогодення від підробленого. Натомість культурне новаторство в дизайні мотивує глядача, збуджує його розум та інтерес і стимулює пошук змістів [10, с. 164].

Розглядаючи культуру як вельми широку сферу оточуючої дійсності, слід вказати на потребі виокремлення саме того певного сегменту, який би стосувався дизайну. Такою прикладною сферою культури й культурології могла б стати культуроніка, що має відмінності, з одного боку, від власне культурології як теоретичної й історичної дисципліни, а з іншого боку – від техніки як практичної надбудови над природними й суспільними науками.

Відповідно до найпоширенішого визначення, культуроніка представляє собою гуманітарну технологію, винахідницьку й конструкторську діяльність у галузі культури; активне перетворення культури як наслідок або

передумову її теоретичних досліджень [14, с. 614].

Культуроніка – це практична надбудова над науками про культуру, спроба втілити трансформативний потенціал гуманітарного мислення, не втрачаючи його специфіки, не технологізуючи й не політизуючи феномена культури. Культуроніка – це конструювання нових форм дії в культурі, нових технік спілкування й пізнання, нових моделей сприйняття й творчості. Якщо культурологія – це наука про культуру, то культуроніка – сукупність технологій, заснованих на цій науці [14, с. 615]. Саме культуроніка як надбудова над науками культурологічного циклу безпосередньо стосується сфери дизайну. Якщо культурологія мислить проєкціями – переломленнями предметів у знакових системах різних культур, то культуроніка мислить проєктами, тобто знаковими системами, які ще не стали практиками й інституціями якої-небудь культури й утворюють план можливих трансформацій усього культурного поля. До згаданих проєктів зокрема відносяться дизайнерські проєкти.

Серед інноваційних напрямків дизайну – стиль «хай-тек» (буквально – «високі технології»). Попри «модерну» назву, він з'явився на Заході ще у 1970-х роках. В основі цього стилю знаходиться своєрідна гра у підкреслено технологічні й технічні форми, а типовим прикладом упровадження цього напрямку в дизайні архітектури є Центр мистецтв ім. Ж. Помпіду в Парижі.

Діяльність Центру присвячена вивченню й підтримці сучасного мистецтва й мистецтва ХХ століття у різних його проявах (образотворче мистецтво, танець, музика тощо). Під час відкриття (1977 р.) оригінальне архітектурне рішення у стилі «хай-тек» викликало неоднозначні оцінки сучасників, адже екстравагантний будинок критикам видався схожим на нафтоперегінний завод. Однак незабаром Центр Помпіду став однією з візитних карток

Парижа й увійшов до числа найбільш відвідуваних французьких і світових визначних пам'яток.

Будинок представляє собою скляний паралелепіпед дуже великих для центру Парижа розмірів: він має довжину 166 м, ширину 60 м і висоту 42 м. Оригінальна ідея архітекторів полягала у розташуванні всіх технічних конструкцій (арматурні з'єднання, усі трубопроводи, ліфти й ескалатори) зовні будинку, що дозволило визволити максимум корисної площі у 40 тис. м². Арматурні з'єднання пофарбовані білим кольором, вентиляційні труби – синім, водопровідні – зеленим, електропроводка – жовтим, а ескалатори й ліфти – червоним.

Рис. 1. Високотехнологічний дизайн Центру мистецтв ім. Ж.Помпіду (Париж)

Під приводом забезпечення максимальної гнучкості функціонування несучі конструкції будинку винесені за межі зовнішнього огороження й утворюють подобу будівельних конструкцій. Мережі інженерного

устаткування винесені на фасади й вертикальні комунікації. Їх яскраво пофарбовані елементи визначають те, що сприймається як будинок [9, с. 161].

Крім стилю «хай-тек», дизайн приніс із собою у проектно-художню культуру цілий ряд нових понять. Одним з них є «фірмовий стиль», під яким розуміється стильова єдність змістовних форм усіх елементів промислової фірми – від середовища до продукції [9, с. 201]. Фірмовий стиль являє собою сукупність графічних, колірних, стилістичних і композиційних прийомів і елементів, спеціально й комплексно спроектованих для фірми з метою створення певного й постійного зорового образу, який запам'ятовується, усього, що пов'язане із певним виробничим підприємством, його діяльністю й продукцією.

Отже, для багатьох дизайнерів мистецтво й дизайн є культурною місією, при цьому життя й творчість нероздільна. Символи віри для них – це рівні поверхні, прості матеріали й стриманість виразних засобів. У душі ідеалів модерністів початку ХХ століття їх більше надихає аскетизм, ніж «гарне життя», а також тези, сформульовані Е. Кауфманом: «Гарний дизайн – це ретельне сполучення форми й функції, розуміння загальнолюдських цінностей, яке реалізується в промисловому виробництві для потреб демократичного суспільства» [10, с. 38].

Таким чином, дослідивши окремі аспекти співвідношення дизайну й культури народів, ми прийшли до наступних **висновків**:

1. Дизайн є феноменом художньої культури ХХ століття. Виникнувши багато десятиліть тому назад, на хвилі промислової й науково-технічної революції, дизайн, стрімко розвиваючись, перетворився в один із найбільш впливових видів проектно-художньої діяльності. Сучасний дизайн характеризує орієнтація на передові технології й матеріали, найсучасніші технічні досягнення й тренди

моди, високі споживчі характеристики виробів, що випускаються й розраховані на найрізноманітніші уподобання людей. Дизайн у процесі свого розвитку не лише перетворився в самостійну проектно-художню культуру, але й сам став впливати на формування в архітектурі, скульптурі, декоративно-прикладному мистецтві тощо – як на рівні окремих національних культур, так і у глобальному змісті.

2. Для сучасного розуміння культури важливим є сприйняття та інтеріоризація особистістю культурних цінностей, пошук універсальних смислових цінностей і критеріїв в оцінці і засвоєнні нового знання шляхом багатомірного і цілісного осмислення. При цьому аналіз культурологічного досвіду минулого також здійснюється з позицій його сьогодення у зв'язку з новостворенням за умови розуміння. Відповідно до оцінок сучасних культурологів, дизайн доцільно розглядати як складову т.зв. «креативної економіки», а дизайнерів – як одних із найважливіших системо утворюючих професій т.зв. «креативного класу». При цьому в дизайнерській творчості розширюється розповсюдження культурних продуктів, які динамічно перетинають кордони.

3. Розвиток дизайну в загальнокультурному контексті безпосередньо пов'язаний із інноваціями у гуманітарній сфері в цілому. Оскільки культура є вельми широким поняттям, постає потреба у виокремленні саме того певного сегменту культури, який би стосувався дизайну. Такою прикладною сферою культури й культурології могла б стати культуроніка – гуманітарна технологія, винахідницька й конструкторська діяльність у галузі культури; активне перетворення культури як наслідок або передумова її теоретичних досліджень. На відміну від культурології, яка вивчає відомі культури, культуроніка проектує, моделює й продукує можливі культурні об'єкти й форми діяльності, включаючи нові дизайнерські знакові коди.

Оскільки роль дизайну у національній культурі є надзвичайно широким питанням, кожен зацікавлений науковець може знайти власні об'єкти зацікавленості у цій проблематиці, що зумовлює значні **перспективи для подальших досліджень**, у т.ч.:

- роль архаїчних форм традиційної культури (пов'язаних з етнографією) у сучасному дизайні;
- можливості застосування здобутків постмодерного художнього мистецтва у промисловому дизайні;
- взаємодія мотивів народної культури із біотехнологіями у сучасному еко-дизайні;
- національні культурно-художні особливості дизайну міських громадських просторів у різних країнах світу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барна Н. В. Дизайн у контексті художньої культури ХХ-ХХІ століть : монографія ; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ : Університет «Україна», 2015. 352 с.
2. Даниленко В. Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури : [монографія] Харків : ХДАДМ : Колорит, 2005. 243 с.
3. Дизайн [Электронный ресурс]. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Дизайн> (Дата звернення: 15.05.2018)
4. Дизайн. История, современность, перспективы / Под ред. И. В. Голубятникова. Москва : Мир энциклопедий Аванта+; Астрель, 2011. 224 с.
5. Культурология / За ред. А. Є. Конверського. Харків : Фоліо, 2013. 863 с.

6. Легенький Ю. Г. Дизайн: культурологія та естетика; Київський держ. ун-т технологій та дизайну. Київ : КДУТД, 2000. 272 с.

7. Людина у просторі сучасної культури. Дизайн в контексті культурних практик сучасності (мода, реклама, шоу-бізнес, естрада, туристична діяльність) : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 25-26 берез. 2015 р. / Нац. спілка художників України [та ін.] ; [редкол.: Абизов В. А. та ін.]. Київ : Ун-т «Україна», 2015. 252 с.

8. Наумкіна О. С. Етнічні мотиви в сучасних дизайнерських практиках українських модельєрів: культурологічні аспекти : автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.04 / Наумкіна Ольга Сергіївна ; Харків. держ. акад. культури. Харків, 2015. 18 с.

9. Основы дизайна / Под ред. С.М. Михайлова. Казань: «Новое Знание», 1999. 240 с.

10. Рэнд П. Дизайн: форма и хаос / Пол Рэнд; [пер. с англ. И. Форонова]. Москва : Изд-во Студии Артемия Лебедева, 2013. 244 с.

11. Уайт Л. Наука о культуре / Пер. с англ. / Л. Уайт. Москва : РОССПЭН, 2004. 960 с.

12. Хезмондалш Д. Культурные индустрии / пер. с англ. И. Кушнаревой. Москва : Высшая школа экономики Министерства науки, выс. школы и технич. политики Росс.Фед, 2014. 454 с.

13. Хокинс Д. Креативная экономика. Москва : Классика-XXI. 2011. 256 с.

14. Эпштейн М. Н. Знак пробела: О будущем гуманитарных наук. Москва : Новое литературное обозрение, 2004. 864 с.

15. Яковец Ю. В. Эпохальные инновации XXI века Москва : Экономика, 2004. 444 с.

REFERENCES

1. Barna N. V. Dizayn u kontekstI hudozhnoYi kulturi XX-XXI stolIt : monografIya ; Vidkritiy mIzhnar. un-t rozvitku lyudini «UkraYina». KiYiv : UnIversitet «UkraYina», 2015. 352 s.
2. Danilenko V. Ya. Dizayn UkraYini u svItovomu kontekstI hudozhno-proektnoYi kulturi : [monografIya] HarkIv : HDADM : Kolorit, 2005. 243 s.
3. Dizayn [Elektronnyiy resurs]. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Dizayn> (Data zvernennya: 15.05.2018)
4. Dizayn. Istoriya, sovremennost, perspektivy / Pod red. I. V. Golubyatnikova. Moskva : Mir entsiklopediy Avanta ; Astrel, 2011. 224 s.
5. KulturologIya / Za red. A. E. Konverskogo. HarkIv : FolIo, 2013. 863 s.
6. Legenkiy Yu. G. Dizayn: kulturologIya ta estetika; KiYivskiy derzh. un-t technology ta dizaynu. KiYiv : KDUTD, 2000. 272 s.
7. Lyudina u prostorI suchasnoYi kulturi. Dizayn v kontekstI kulturnih praktik suchasnostI (moda, reklama, shoubIznes, estrada, turistichna dIyalnIst) : materIali Vseukr. nauk.-prakt. konf., m. KiYiv, 25-26 berez. 2015 r. / Nats. spIlka hudozhnikIv UkraYini [ta In.] ; [redkol.: Abizov V. A. ta In.]. KiYiv : Un-t «UkraYina», 2015. 252 s.
8. Naumkina O. S. EtnIchnI motivi v suchasnih dizaynerskih praktikah ukraYinskih modelErIv: kulturologIchnI aspekti : avtoref. dis. ... kand. kulturologIYi : 26.00.04 / Naumkina Olga SergIYivna ; HarkIv. derzh. akad. kulturi. HarkIv, 2015. 18 s.
9. Osnovyi dizayna / Pod red. S. M. Mihaylova. Kazan : «Novoe Znanie», 1999. 240 s.
10. Rend P. Dizayn: forma i haos / Pol Rend; [per. s angl. I. Foronova]. Moskva : Izd-vo Studii Artemiya Lebedeva, 2013. 244 s.

11. Uayt L. Nauka o kulture / Per. s angl. / L. Uayt. Moskva : ROSSPEN, 2004. 960 s.

12. Hezmondalsh D. Kulturnyie industrii / per. s angl. I. Kushnarevoy. Moskva : Vysshaya shkola ekonomiki Ministerstva nauki, vyis.shkolyi i tehnic.politiki Ross.Fed, 2014. 454 s.

13. Hokins D. Kreativnaya ekonomika. Moskva : Klassika-XXI.2011 256 s.

14. Epshtey M. N. Znak probela: O buduschem gumanitarnyih nauk. Moskva : Novoe literaturnoe obozrenie, 2004. 864 s.

15. Yakovets Yu. V. Epohalnyie innovatsii HHI veka Moskva : Ekonomika, 2004. 444 s.

DESIGN - CULTURE OF PEOPLES

***Abstract.** The publication analyzes the peculiarities of the relation between design and culture (national, global). The definitions of "design" and "culture" are proposed. It is revealed that design as an independent project-artistic culture, has its own professional language - a system of scientific principles and design methods, which provides the entire creative process of creating a design work. Design areas related to culture and innovation in it are discussed. Leading foreign concepts on the mentioned issue ("cultural industries", "creative economy") are analyzed. It is proved that directly related to the sphere of design is such an add-on to the sciences of the cultural cycle as cultural studies. The cultural aspects of individual design styles (hi-tech, corporate identity) are considered.*

Considering culture as a very broad sphere of surrounding reality, the authors emphasize the need to single out a particular segment that is relevant to design. Such an applied field of culture and cultural studies could be cultural studies, which have differences, on the one hand, from cultural studies as a theoretical and historical discipline, and on the other hand, from

technology as a practical superstructure over the natural and social sciences.

The key in the article is to define the concept of "culture" as a practical superstructure of the cultural sciences, an attempt to realize the transformative potential of humanitarian thinking, without losing its specifics, without technologicalizing or politicizing the phenomenon of culture. According to the authors, it is culture, as an add-on to the sciences of the cultural cycle, that directly concerns the sphere of design.

Key words: *design, culture, cultural science, culturonic, art, creative economy, creative class, cultural industries, work, trends, tendencies, concept, technosofiya.*

УДК 372.87

ІДІОЛЕКТ АНАТОЛІЯ ІВАНОВИЧА НІКУЛІНА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ВИВЧЕННЯ ЙОГО ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Вікторія Бойта,

викладач гуманітарних дисциплін,

Мистецького коледжу імені Сальвадора Далі, м. Київ

ORCID: 0000-0002-9870-8263

e-mail: svit.lit@bigmir.net

Анотація. *Статтю присвячено дослідженню рукописної спадщини Анатолія Івановича Нікуліна, зокрема проаналізовано мовні особливості автобіографічного нарису, що репрезентують оригінальність стилю, допомагають краще зрозуміти художню еволюцію свідомості митця.*

Ключові слова: *ідіолект, норми літературної мови, діалектні слова, суржик, фразеологізми, мовний стиль.*

Постановка проблеми. *Мова належить до унікальних явищ життя людини і суспільства. Вона є втіленням душі та*

культури народу, думок, надій і сподівань певної людини. Тому надзвичайно важливими є твори, написані митцями певної доби, адже саме у своєрідному мовленні людини, тобто ідіолекті, реалізується її творча манера. За визначенням С. Я. Єрмоленко, ідіолект або індивідуальний стиль – це «сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремої людини з-поміж інших; це своєрідність мови окремого індивіда [7, с. 653]. Ідіолект залежить від творчої індивідуальності автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та їх оцінки. Дослідження мови митців є невід’ємною складовою для створення цілісного образу творчої особистості. Наведений у статті матеріал може бути використаний під час викладання мистецтвознавства, адже сучасна наука активно звертається до документально-автобіографічних жанрів (до них належить і досліджуваний нами автобіографічний нарис А. І. Нікуліна), що достеменно виявляють образ автора, світоглядну еволюцію, етапи формування його творчої індивідуальності, відкривають таємниці творчості митця.

У енциклопедичному словнику «Миколаївці, 1789-1999 рр.» читаємо, що Анатолій Іванович Нікулін – заслужений майстер народної творчості України, все життя займався художньою творчістю. З 1972 року декоративний розпис художника був представлений на обласних та республіканських виставках. Саме він одним із перших звернувся у своїй творчості до українського народного декоративного розпису. 1984 року Анатолій Нікулін отримав звання «Заслужений майстер народної творчості України» [3, с.214].

Вважаємо, що творчість Анатолія Івановича Нікуліна – це явище загальноестетичне, адже об’єднує у собі не тільки власне мистецькі надбання (рисунок, ліплення, кераміку), а й літературні твори, зокрема досліджуваний нами автобіографічний нарис. Тому дослідження творчості майстра

вимагає комплексного підходу з боку таких наук як мовознавство, літературознавство, етнографія та мистецтвознавство.

Іван Франко розмірковував стосовно творчості так: «Нехай особа автора, його світогляд, його спосіб відчуження зовнішнього і внутрішнього світу і його стиль виявляються в його творі якнайповніше, нехай твір має в собі якнайбільше живої крові і його нервів. Тільки тоді се буде твір живий і сучасний, справжній документ найтайніших зворушень і почувань сучасного чоловіка» [8, с. 217]. Вивчення авторських рукописів допомагає краще зрозуміти художню еволюцію свідомості митця, відкрити таємниці творчості певної людини. Ми спробували здійснити мовознавче дослідження твору, написаного Анатолієм Івановичем Нікуліним.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемі дослідження індивідуального стилю митця через мову його творів присвячено багато праць мовознавців (Н. М. Борисенко, В. В. Виноградов, С. Я. Єрмоленко, Б. О. Коваленко, О. П. Кумеда, В. М. Русанівський, Н. М. Сологуб, І. І. Степанченко, Л. О. Ставицька та ін.). Адже такі дослідження дозволяють краще пізнати як системну організацію індивідуального стилю митця в цілому, так і важливість вивчення лексики, яка безпосередньо віддзеркалює історію матеріальної і духовної культури народу. Тому й звернення до аналізу мовних особливостей рукописів культурних діячів певної доби в цьому аспекті є актуальним. Творчість А.І. Нікуліна ще не була предметом окремого мовознавчого дослідження. До аналізу залучено фактичний матеріал, зокрема автобіографічний нарис Анатолія Івановича Нікуліна, що був наданий Мистецькому інституту художнього моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі для дослідження професором, доктором мистецтвознавства Валерієм Васильовичем Малиною. Варто

вказати, що нарис – це оповідний художній твір, у якому автор показує підмічені ним у житті дійсні факти, події і людей [1, с. 55].

Мета статті: проаналізувати мовні особливості автобіографічного нарису Анатолія Нікуліна, що був створений майстром народної творчості України 1984 року. Автобіографічний нарис складають два рукописні зошити.

Виклад основного матеріалу. На формування мовлення будь-якої людини впливають такі чинники: система норм літературної мови, сукупність етичних правил свого народу (культурна традиція, табу тощо), мета й обставини спілкування, національні уявлення про красу мовлення, мовна освіта і загальна освіченість мовця. Як зазначав український мовознавець, філософ, літературознавець Олександр Потебня, «мовна індивідуальність виділяє людину як особистість і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства» [5, с. 98].

Можна стверджувати, що мова автобіографічного нарису є загальнонародною, під якою розуміємо «сукупність усіх граматичних форм, усіх слів, усіх особливостей вимови й наголосу людей, що користуються українською мовою як рідною» [4, с. 19]. Загальнонародна мова охоплює діалекти, просторічні слова, фольклорні елементи, жаргонізми тощо. Текст твору Анатолія Івановича Нікуліна не належить до літературної мови, адже дослідження виявило порушення норм. Варто нагадати, що літературна мова – це унормована мова суспільного спілкування, зафіксована в писемній та усній практиці, головними ознаками якої є її наддіалектний характер, стабільні літературні норми в граматиці, лексиці, вимові, функціонально-стильова розгалуженість [7, с. 316].

Під час мовознавчого дослідження автобіографічного нариса Анатолія Івановича Нікуліна були виявлені такі особливості:

1) використання діалектних слів – слів, які є засобом спілкування людей, об'єднаних спільністю території, а також

елементів матеріальної і духовної культури, історико-культурних традицій, самосвідомості вживають мешканці певної території [7, с. 145] («...ніч приходе, той у сон кидає», «...а знаєш, що треба, за тебе ніхто не зробе», «...мама казали, що нечиста сила все робе зле», «...ходю по городі, дивлюся в небо, ходю й уявляю»); діалектні слова *приходе*, *зробе*, *робе*, *ходю* (вживання дієслів 2 дієвідміни з закінченням – е, властивим дієсловом 1 дієвідміни) вказують на те, мовець користується південно-східними діалектами (територія більшої частини центральних областей Київської, Черкаської, Харківської, південних і східних областей України – Луганської, Донецької, Дніпропетровської, Запорізької, Кіровоградської, Миколаївської, Херсонської, більшої частини Одеської та частини Сумської) [6, с. 15]. Ознайомлюючись із біографічними відомостями про Анатолія Івановича Нікуліна, можна переконатися, що митець справді народився у селі Ново-Олександрівка Баштанського району Миколаївської області; діалектизми є засобом вільного, невимушеного спілкування людей – носіїв певної говірки, але варто зазначити, що вживання діалектизмів, які не зумовлені стилістичною необхідністю, є наслідком недостатнього розмежування засобів літературної мови і діалектів [4, с. 111].

2) порівняно з іншими південно-східні діалекти виявляють менше відмінностей і мають більше рис, спільних з українською літературною мовою, тобто українською мовою, що підпорядкована нормам. Тому вживання слів у властивому їм значенні (загальноновживані слова, власне українська лексика) у більшості випадків відповідає літературним нормам: «Я повинен щось гарне робити. Я повинен робити краще ніж учора», «Малюю я правду казати рідкувато. А в голову не йде, бо хочеться придумати щось гарне, добре, веселе», «Беру ромашку і відриваю листочки і ворожу: кину, ні, кину, ні, кину; випадає на те, що кину, але ні, кинути мабуть я ніколи не зможу з такою уявою»;

3) діалектні особливості мовлення митця часто перехреснюються з літературними нормами російської мови, тому частим є вживання суржика (ненормативне індивідуальне мовлення певної особи, що будується на основі змішування, інтерференції елементів двох і більше мов; найчастіше під ним розуміють певний структурно-функціональний компонент українського просторіччя з помітною домішкою русизмів [7, с. 665]): «Нада працювати, а не квіти малювати з пітухами», «Часом хочеться бросити і назавжди. Ех так буде легше і кому там мої півники, цвіточки, скакуни коники, бабочки-метелики, нужні?», «Любив ходити по степах пішком», «Думав я часто, як той Бог все так може. Гусеницю Бог розмалював, чорного жука теж покрасив, картоплю теж пофарбував, а цвіточки побілів, як він сам один оце успіває», «Вернувся по прозьбі мами додому, я ж один у неї»;

4) орфографічні помилки у словах, пунктуаційні – у реченнях: «А працювати треба, та щей як», «Люди сміються. Обзивають лидащами», «А тоді сядиш і не знаси, з чого почати», «Ті злісні буряни», «Пів віку майнуло», «Ще в ті далекі воєні роки я бачив, як німецькі самольоти», «Мені часто казали що я святий, бо не лаюсь ніским, не шкодливий як другі»;

5) вживання емоційно забарвленої лексики (слова, що мають у своєму значенні компонент оцінки, виражають почуття, позитивне чи негативне сприймання дійсності [7, с.171]): «Навіщо це все малювання, люди пейзажі, портрети, баталії пишуть, прекрасні, їх признано, вони учились, а хто ти самоучка, кини раз і назавжди», «...чваниться, питає, радиться, бо тільки так можна досягти того, що не легко дається», «...мої степовички, мої лісовики»; «Хай ті будячки, перелицьовані комарики дзюбрики, всякі веселі метелики... хайта качечка-не качечка, курочка-не курочка розодіта мною, але вона є краса»;

б) багате використання фразеологізмів, крилатих висловів, прислів'їв, приказок: *«Не никай на нихай, поганий дядько цей нихай», «...кидає у жар», «Ніч приходе той у сон кидає», «... не знаю, хто товариш, хто ворог»*; мовці охоче користуються фразеологізмами, бо це сприяє логізації тексту і різноманітності емоційно-експресивних відтінків викладу; такі розмовні фразеологічні одиниці наділені безпосередністю, невимушеністю, їм властивий побутовий характер [4, с. 126].

7) мовний стиль автобіографічного нарису – розмовно-побутовий, у якому, як ми переконалися, спостерігається відсутність чіткої регламентації літературних норм, таке мовлення характеризується довільністю у відборі лексичних засобів, літературно-нормативні правила можуть порушуватися уживанням росіянізмів, діалектизмів, просторічних слів тощо. З-поміж інших стилів його вирізняє те, що у ньому широко використовується емоційно-оцінна лексика, а також знижена лексика, чого не дозволяє собі жоден інший стиль [2, с. 292]. Але, коли автор розповідає про свою творчість, розмовно-побутовий стиль набуває ознак художнього, бо таке мовлення характеризується образністю, поетичністю, емоційністю, естетичною мотивованістю, образністю; цей стиль широко послуговується словами з переносним значенням, що стають основою тропів (епітетів, персоніфікацій, метафор, порівнянь, метонімії), фразеологізмами, прислів'ями, приказками: *«Дивлюсь я на цвітущу руту і в жовтій химерній квітці я уже бачу її перелицювання у справжню мою руту, мені хочеться і запах її перенести на папір»*; *«Дивилися на сороку, горобця ворону а бачиши розодіту красуню, бо хочеться бачити щось не бачене, казкове, загадкове»*; *«Полюбив я це все кругле і так я став малювати круглі квіти, птиці, що наминають сонечко»*; *«Коли я бачив райдугу, вона для мене була весела розцяцькована картина неба»*; *«Ось ця любов до рослин привела мене до декоративної розписі»*; *«Летів*

швидкоплинний час»; «Все село загуло», «...ворогів, що казали слова колючі»; «Мої степовички, мої лісовики, мої домовики, річковики, це персонажі добра, ласки, краси. Ними я розважаю добрих людей»; «...будячки, перелицьовані комарики дзюбрики, веселі метелики, що пурхають з людською постаттю по моїх квітах, хайта качечка – не качечка, курочка – не курочка розодіта мною, але вона є прекраса», «Мені тяжко то вже й пів віку майнуло, але кипуча енергія не губить розсудок мабуть тому що вона не насильно давалась мене не принужденна була, а вільна як моя птаха з чарівним пір'ячком. Птаху цю ніхто мені не підноси́в я її сам виростив і ось вона уже піднялась у небо і почала літати, радувати тих людей, що на мене дивились з висоти». Художній стиль активно взаємодіє з усіма іншими стилями. Він широко використовує матеріал розмовно-побутового стилю, дисциплінує його, вводить у літературні норми побутове мовлення. Розмовно-побутовий стиль постійно орієнтується на норми художнього, тому що він є зразком літературних норм, еталоном мовної культури. Унікальність художньої мови полягає в тому, що в ній у взаємоз'язках і переходах реалізуються всі функціональні типи мовлення [2, с. 247].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. У результаті дослідження виявлено та проаналізовано мовні особливості автобіографічного нарису Анатолія Івановича Нікуліна. Вони об'єднані у сім груп: 1) використання діалектних слів; 2) вживання лексичних одиниць, що відповідають літературним нормам; 3) вживання суржика; 4) порушення граматичних норм; 5) вживання емоційно забарвленої лексики; 6) використання фразеологізмів, крилатих висловів, прислів'їв, приказок; 7) поєднання ознак розмовно-побутового та художнього стилів. Такі групи допомогли структурно організувати усі виявлені мовні особливості нарису.

Перехід від розмовно-побутового до художнього стилю (рівні культури мови: граматична правильність – стилістична виразність – комунікативна оптимальність або доцільність – мовна майстерність), що спостерігається у автобіографічному нарисі, є виявом мовної майстерності автора, результатом якої є творчість. Така мовна майстерність здобувається не лише навчанням, сумлінною працею, а й талантом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоус П. В. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості: Лекції Житомир: Рута, 2009. 336 с.
2. Мацько Л. І. та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
3. Николаевцы. 1789-1999: Энциклопедический словарь / Глав. ред. В. А.Карнаух. Николаев: Возможности Киммерии, 1999. 375 с.
4. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. Київ : Либідь, 1993. 248 с.
5. Потебня А.А. Мысль и язык. Киев:Сионто, 1993. 192с.
6. Сучасна українська літературна мова: Підручник / М.Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін. Київ : Вища школа, 2005. 430 с.
7. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
8. Франко І. Зібр. творів : у 50 т. Т. 30. Київ : Наукова думка, 1981. 720 с.

REFERENCES

1. Bilous P. V. Vstup do literaturoznavstvo. Teoriya literaturi. Psihologiya literaturnoyi tvorchosti: Lektsiyi Zhitomir: Ruta, 2009. 336 s.
2. Matsko L. I. ta In. Stilistika ukraYinskoYi movi: PIDruchnik / L. I. Matsko, O. M. Sidorenko, O. M. Matsko; Za red. L. I. Matsko. KiYiv : Vischa shkola, 2003. 462 s.

3. Nikolaevtsyi. 1789-1999: Entsiklopedicheskiy slovar / Glav. red. V. A. Karnauh. Nikolaev: Vozmozhnosti Kimmerii, 1999. 375 s.
4. Ponomariv O. D. Stilistika suchasnoyi ukrayinskoyi movi: Pidruchnik. KiYiv : LibId, 1993. 248 s.
5. Potebnya A. A. Myisl i yazyik. Kiev: Sionto, 1993. 192 s.
6. Suchasna ukrayinska lteraturna mova: Pidruchnik / M. Ya. Plyusch, S. P. Bevzenko, N. Ya. Gripas ta In. KiYiv : Vischa shkola, 2005. 430 s.
7. Ukrayinska mova: Entsiklopediya / Redkol.: Rusanivskiy V. M., Taranenko O. O., Zyablyuk M. P. ta In. KiYiv : Vid-vo «Ukr. entsykl.» Im. M. P. Bazhana, 2004. 824 s.
8. Franko I. Zlbr. tvoriv : u 50 t. T. 30. KiYiv : Naukova dumka, 1981. 720 s.

BOYTA V. IDIOLECT BY ANATOLII NIKULIN AS AN INSEPARABLE ASPECT OF HIS CREATIVE PERSONALITY STUDY

Annotation. The article is devoted to the study of the handwritten heritage of Anatoly Nikulin, in particular the linguistic features of the autobiographical essay, which represent the originality of style, help to better understand the artistic evolution of the artist's consciousness. The author expresses his vision of the problem on the grounds that Language is one of the unique phenomena of life of man and society. It is the embodiment of the soul and culture of the people, thoughts, hopes and hopes of a certain person. That is why the works written by artists of a certain age are extremely important, because it is in the peculiar speech of a person, that is, an idiot, that his creative manner is realized. The article argues that idiol depends on the creative personality of the author, his worldview and worldview, attitude to the phenomena of the surrounding reality and their evaluation. Research into the language of artists is an integral part of creating a holistic image of a creative personality. The material cited in the article can be used in the teaching of art studies, because modern science actively

turns to documentary and autobiographical genres, which accurately reveal the image of the author, worldview evolution, stages of formation of his creative personality, reveal the mysteries of creativity of the artist. The author considers that AI Nikulin's creativity is a phenomenon of general aesthetic, because it combines not only his own artistic assets (drawing, sculpting, ceramics), but also literary works, in particular the autobiographical essay we are studying. Therefore, the study of the creativity of the master requires a comprehensive approach from the sciences such as linguistics, literary studies, ethnography and art. Studying the author's manuscripts helps to better understand the artistic evolution of the artist's consciousness, to discover the secrets of creativity.

Keywords: *idiolect, norms of literary language, dialect words, surzhik, phraseologisms, linguistic style.*

УДК: 37.015.31:061.2]:070](477.85)«1861/1891»

ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ЧАСОПИСАХ БУКОВИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Марина Кожокар,

*кандидат педагогічних наук, викладач
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці*

ORCID : 0000-0003-1658-3549

e-mail: margelina@i.ua

Юрій Курнишев,

*кандидат педагогічних наук, викладач
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці*

ORCID : 0000-0002-5468-7974

e-mail: kurnyshev@ukr.net

Юрій Мосейчук,

доктор педагогічних наук, доцент
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці
ORCID : 0000-0002-2457-6552

Анотація. У статті проаналізовано газети, журнали, календарі та систематичні видання із питань виховання молодого покоління, в тому числі фізичної культури, пропаганди здорового способу життя. Висвітлюються проблеми, які супроводжували фізичне виховання школярів як основний напрям діяльності громадських товариств у другій половині XIX – першій третині XX століття і потребують подальшого ґрунтовного вивчення.

Ключові слова: фізична культура, фізичне виховання, історичні традиції, товариство, пропаганда.

Постановка проблеми. В умовах державотворення в Україні докорінно переглядаються концептуальні та методологічні засади розвитку теорії й практики фізичного виховання школярів.

Загальноосвітня школа поступово відходить від ізоляції фізкультури як навчальної дисципліни, унеможливаючи її підміну в загальному комплексі з уроками інших предметів. Відповідно до цього актуальним стає вивчення досвіду проведення занять з фізкультури в різні історичні періоди та в контексті досліджень проблеми зарубіжними педагогами. Узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду з порушеної проблеми допоможе краще проаналізувати ті зміни, які відбувалися в навчально-виховному процесі шкіл різних етнічних територій, виявити їхні причини та спроектувати перспективні напрями забезпечення ефективного розвитку.

Означене положення стосується й історії розвитку освіти на Буковині. Адже з другої половини XIX – першої третини XX ст. зарубіжні ідеї освіти школярів, у тому числі і фізичне виховання, досить активно проникали в педагогічну теорію і в

навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл західноукраїнських земель. Водночас і місцеві педагоги розробляли авторські програми, що спрямовувались на вдосконалення системи фізичної культури і спорту з урахуванням поліетнічності Буковини, активно впроваджуючи їх в практику роботи міських і сільських шкіл.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремі аспекти розвитку системи фізичного виховання школярів у буковинському регіоні досліджуваного періоду, а саме фізичну культуру і спорт у контексті розвитку освіти вивчали І. Кобилянська, П. Сливка, В. Мужичок, Д. Пенішкевич, І. Петрюк, І. Руснак та ін.

Відсутність її цілісного історико-педагогічного аналізу з прикладною проекцією засадничих положень у практику діяльності сучасних громадських організацій, в тому числі й спортивних товариств не лише в окремому регіоні, а й в Україні загалом.

Водночас проблеми, які супроводжували фізичне виховання школярів як основний напрям діяльності громадських товариств у другій половині XIX – першій третині XX століття потребують подальшого ґрунтовного вивчення з огляду на низку актуальних причин. Насамперед, це стрімке зниження рівня фізичного здоров'я сучасних школярів проти їх ровесників означеної в дослідженні історичної доби; не достатня вивченість у історико-педагогічній науці досвіду практичної реалізації різних форм, методів і засобів фізичного виховання учнів в діяльності закладів позашкільного спрямування.

Мета статті – виявити, оцінити й спроектувати вплив надбань теоретиків і практиків фізичної культури і спорту визначеного періоду на ефективне формування навичок здорового способу життя у сучасної учнівської та студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи майже століття, що відділяє нас від досліджуваного періоду, розуміючи, що зміст понять і термінів потерпіли змін, в деяких випадках кардинальних, наведемо сучасні різновидів фізкультурно-спортивних організацій. Адже без їх чіткого виокремлення неможливий аналіз роботи фізкультурно-спортивних об'єднань краю.

Отже, громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості – це об'єднання громадян, яке створюється з метою задоволення потреб його членів у сфері фізичної культури і спорту. До громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості ми відносимо фізкультурно-спортивні товариства, спортивні федерації і організації фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів.

В архівних фондах містяться численні довідки, звіти, доповіді, пояснювальні записки, повідомлення, листування, розпорядження, різноманітні протоколи, а також установчі документи, клопотання, що стосувались організації та діяльності товариств, спілок і об'єднань, що діяли на теренах буковинського краю в досліджуваний період.

З опублікованих джерел фактологічну цінність становлять статистичні матеріали державного та регіонального спрямування. Низка досліджень компактно представляє інформацію про населення: його вік, стать, віросповідання, зайнятість. Вони дозволяють простежити динаміку зростання та якісну класифікацію товариств на теренах імперії, проте характеристика таких організацій обмежується переліком читалень, вистав і товариських зборів, що були проведені за звітній період, а також звітом про бесіди, лекції та розгорнуті експозиції освітнього змісту. Діяльність тіловиховних спілок кінця XIX століття відзеркалено в розділі «Санітарної статистики». В них робиться висновок, що в межах активної діяльності фізкультурних товариств спостерігається зменшення кількості звернень до лікарів з приводу простудних захворювань та травм [11].

На думку дослідника товариського руху Буковини С. Осачука, вперше інформація про діяльність громадських товариств, їх чисельність, мету і завдання, певні досягнення представлено у «Повідомленні та статистиці про герцогство Буковина за 1862-1871 рр.» [12].

Характерною рисою історіографії австро-угорського періоду було ґрунтовне вивчення окремих етносів Буковини з використанням етнографічних даних. Проаналізувавши стан діяльності різноманітних національних фізкультурно-спортивних товариств в країнах Європи і Росії, зокрема сокільських організацій в Чехії, визначивши роль національного виховання у процесі «створення молодих представників окремого українського покоління», автор виокремлює практичні рекомендації щодо самоусвідомлення українцями власного «Я». Одним із шляхів досягнення цієї мети автор називає «як найширше і енергійніше дбати про те, щоб засновувались в народі різні спілки, адже громадське почуття розвивають ся найбільше в організаціях» і робить висновок про те, що тілесне виховання у спільноті «приносить подвійні результати: сильне, витривале і здорове покоління, а також освічені, патріотично налаштовані представники молоді». І саме така молодь є майбутнім для нації [5]. Вияв національних почуттів у етносів українських земель Австро-Угорської монархії потребував докладного тлумачення законів і владних розпоряджень щодо організації і управління товариським рухом. Про це свідчать випуски різноманітних роз'яснень прав і обов'язків членів громад і членів товариств, їх фінансування тощо. Автори виокремлювали питання, що цікавили спільноту і давали докладні відповіді, здебільшого наводячи життєві приклади [9]. Саме таким джерелом інформації для нас стали річні календарі, що випускало товариство «Руська бесіда». Інформаційний розділ календарів містив різноманітну інформацію в контексті теми дослідження. Наприклад, стаття присвячена краснзнавчій характеристиці буковинського регіону, в подробицях

проаналізовані звичаї різних верств населення, обрядовість та традиції українців [7].

Ще одним тематичним напрямом «Буковинсько-руського календаря на 1877» став огляд і аналіз регіональних народних ігор, що використовували у повсякденному житті буковинці. За свідченням автора статті у дітей і молоді були розповсюджені такі ігри як «Лавка», «Лотерея», «Гойдалка», «Млинець», «Жмурки» та ін. [7].

Доступні для сучасного читача, календарі 1890, 1891 та 1892 років, головним редактором яких був відомий педагог і суспільний діяч Омелян Попович, у кожному з випусків значну увагу приділяють всім напрямам діяльності товариств регіону. Окремий розділ із назвою «Буковинські товариства рускі» систематично і докладно аналізує діяльність таких товариств як «Руська бесіда», «Руська Рада», «Рускій дом народний» в Чернівцях. Серед книг, що входили в перелік обов'язкових для «кожного освіченого русина» були: статут товариства «Сокіл», збірка «Що треба робити щоби бути здоровим» тощо [1; 2; 3].

Активна суспільна позиція буковинських товариств проаналізована і у більш ранніх випусках. В статті «Два радосних событія» («часть поучительная и забавная») виокремлюється роль таких організацій як «Руська Бесіда», «Руська Рада» і «Руська міщанська читальня» в організації важливих для краю заходів, як то святкування дня народження цісаря, прибуття Франца Йосифа I в столицю регіону тощо. Цікавим в контексті дослідження є той факт, що товариства використовували масовий характер таких заходів з метою пропаганди товариського руху, різних аспектів діяльності новостворених спілок, зокрема потреби у різнобічному вихованні дітей та молоді Буковини шляхом участі у масових показових виступах [3].

О. Попович, автор значної кількості статей по всебічному вихованню підростаючого покоління, визнаючи проблему слабого забезпечення родин краю популярною педагогічною

літературою, наголошував що педагогічні часописи були спрямовані лише фахівцям, а треба більше уваги родині, тому що національне виховання, на думку педагога, повинно починатись в родині, а продовжуватись в товариствах [10].

Загальною рисою всіх річних календарів, що було проаналізовано, стала наявність статей різного об'єму і характеру спільною темою яких став здоровий спосіб життя. Адже в більшості з вісімнадцяти висловів, які зустрічаються у календарях, сформульовані думки, що і в наш час є правилами для дітей та молодих людей: «Мені скучно, коли я сплю» або «Яка різниця, що робити: вправи чи загартування, тільки би бути здоровим» [3].

З метою боротьби проти паління редакція календарів використовувала такий жанр як казку. Автор визначає своєю аудиторією дітей, але додає: « і не тільки» [8]. Казкова розповідь переносить нас в королівство, де всі жителі палять і знаходять собі виправдання: хтось без цигарки не засинає, хтось рахує цю згубну звичку модною. Згодом, розповів Омельян Попович, все доросле населення казкової країни захворіло невідомою і страшною хворобою, а здоровими і активними залишились лише діти. Перепробувавши багато ліків і засобів, через певний час позитивного результату досягли лише кинувши палити і знешкодивши всі запаси тютюну. Автор пропонує зробити кожному дорослому читачу власний висновок, а для дітей констатує: «Той хто палить, не може бути здоровим, а хто не є здоровим, не може жити довго» [8].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Зроблено висновок про те, що регіональна преса, православні літературні джерела, періодика кінця XIX століття приділяли значну увагу різноманітним аспектам суспільного життя, товариського і національного рухів. Фізкультурно-спортивна діяльність громадських товариств, їх проблеми і успіхи, участь дітей та молоді в товариському русі цікавила пересічних громадян і знаходила відображення на сторінках

більшості представників преси і літератури. Багатьма авторами, педагогами, громадськими діячами виокремлено проблему зловживання населенням Буковини тютюну і алкоголю, представлені шляхи боротьби з ними, один із яких – систематична, потужна і різноманітна пропаганда здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буковинський православний календар на 1890. Чернівці: Руська бесіда. Р. XVII. 75 с. б/с.
2. Буковинський православний календар на 1892. Чернівці: Руська бесіда. Р. XIX. 101 с.
3. Буковинсько-руський місяцеслов на 1881. Черновцы, печатня Петровской. Р. VIII. 84 с.
4. Буковинські товариства руські // Буковинський православний календар на 1891. Чернівці: Руська бесіда. Р. XVII. 89 с.
5. Гадки про потреби українців. Чернівці: накладом «Буковини», 1898. 25 с.
6. Галька И. О правахъ и повинностяхъ въ громадъ, повытахъ, краю та держави. Львовъ, 1875. Ч. 1. 64 с.
7. Нравы, обычаи, загадки, пословицы, суеверия и прч. буковинсько-русского народа // Буковинсько-руський календар на 1877. Руська бесіда. Ч. IV. 94 с.
8. О.П. Чому люди курять. Буковинський православний календар на 1893. Черновцы, 1892. Р. XX. 72 с.
9. О правахъ и повинностяхъ въ громадъ. Львовъ, 1881. Ч.1. 32 с. Книга за май 1881.
10. Попович О. Дитину ховати, то камінь глотати. Буковинський православний календар на рок звичайний 1893. Черновцы, 1892. Р. XX. 72 с.
11. Фінкель Л., Гломбінський С. История і статистика австрійсько-угорської монархії. Львів, 1901. 116 с.
12. Hauptbericht und Statistik über das Herzogthum Bukowina für die Periode vom Jarhe 1862-1871. Lemberg, 1872. w/s.

REFERENCES

1. Bukovinskiy pravoslavniy kalendar na 1890. ChernIvtsI: Ruska besIda. R. HVII. 75 s. b/s.
2. Bukovinskiy pravoslavniy kalendar na 1892. ChernIvtsI: Ruska besIda. R. IIII. 101 s.
3. Bukovinsko-ruskiy mesyatseslov na 1881. Chernovtysi, pechatnya Petrovskoy. R. VIII. 84 s.
4. BukovinskI tovaristva ruskI // BukovinskIy pravoslavniy kalendar na 1891. ChernIvtsI: Ruska besIda. R. HVIII. 89 s.
5. Gadki pro potrebi ukraYintsIv.– ChernIvtsI: nakladom «Bukovini»,1898. – 25 s.
6. Galka I. O pravah' i povinnostyah' v' gromad', povyitah', krayu ta derzhavi. Lvov', 1875. Ch. 1. 64 s.
7. Nravyi, obyichai, zagadki, poslovitsyi, sueveriya i prch. bukovinsko-russkogo naroda // Bukovinsko-ruskiy kalendar na 1877. Ruska besIda. Ch. IV. 94 s.
8. O.P. Chomu lyudi kuryat. Bukovinskiy pravoslavniy kalendar na 1893. Chernovtysi, 1892. R. HH. 72 s.
9. O pravah' i povinnostyah' v' gromad'. Lvov', 1881. Ch.1. 32 s. Kniga za may 1881.
10. Popovich O. Ditinu hovati, to kamIn glotati. Bukovinskiy pravoslavniy kalendar na rok zvichayniy 1893.Chernovtysi, 1892. R. HH.72 s.
11. FInkel L., GlombInskiy S. Istoriya I statistika avstrIysko-ugorskoYi monarhIYi. LvIv, 1901. 116 s.
12. Hauptbericht und Statistik über das Herzogthum Bukowina für die Periode vom Jarhe 1862-1871. Lemberg, 1872. w/s.

HISTORICAL TRADITIONS OF THE EDUCATION OF PHYSICAL CULTURE AND A HEALTHY LIFE IN THE JOURNAL OF BUKOVINA (SECOND HALF OF THE XIX CENTURY)

Annotation. Attention, which was paid by newspapers, magazines, calendars and periodicals to the problems of education of the young generation, is analyzed in the article of the author, including physical education, propaganda of healthy life style,

elucidations of harm of alcohol and smoking. Some particular articles were devoted to the theme of activity of public and athletic-sporting organizations herein. At the same time, the problems that accompanied the physical education of schoolchildren as the main direction of the activity of civil society in the second half of the 19th - the first third of the XX c., need further thorough study, due to a number of topical reasons. First of all, it is a rapid decrease in the level of physical health of contemporary schoolchildren against their peers, as indicated in the study of the historical age; not enough studying in historical and pedagogical science experience of practical realization of various forms, methods and means of physical education of students in the activity of institutions of extracurricular direction. The secondary school is gradually moving away from the isolation of physical education as an educational discipline, making it impossible to replace it in the general complex with the lessons of other subjects. Accordingly, it becomes relevant to study the experience of conducting physical education classes in different historical periods and in the context of studies of the problem by foreign educators. Summarizing the domestic and foreign experience of the problem will help to better analyze the changes that have occurred in the educational process of schools in different ethnic territories, to identify their causes and to design promising directions for effective development.

Keywords: *physical culture, physical education, historical traditions, society, propaganda.*

УДК 371.134

КОНЦЕРТНИЙ ВИСТУП ЯК ФОРМА ХУДОЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Чжоу Геян,

аспірантка факультету мистецтв

Національного педагогічного університету

імені М. П. Драгоманова, м. Київ

ORCID: 0000-0002-8134-5902

e-mail: lrankiv@ukr.net

Анотація. У статті визначено та обґрунтовано специфічні властивості музичного виконавства. Розглядаються комунікативні аспекти концертного виступу. Висвітлюється вплив сучасних інформаційних технологій на перебіг музично-комунікаційного процесу.

Ключові слова: концертний виступ, музичне виконавство, художня комунікація, професійна діяльність музиканта, вплив музики, оцінювання, осмислення.

Постановка проблеми. Еволюція музичного мистецтва спричинила стрімке зростання обсягу музичної інформації, розмаїття форм подачі музичного матеріалу та способів впливу музики на особистість. В умовах інформаційно-технологічного розвитку з'являються сучасні способи функціонування музичного виконавства. Поряд з цим, усталена концертна форма музичного мистецтва продовжує існувати, набираючи нових обертів, залишаючись затребуваною сучасним суспільством.

Відомо, що музично-виконавське мистецтво має свої специфічні особливості. Сьогодні сучасна наука вивчає різноманітні аспекти музичного виконавства, досліджуючи закономірності його функціонування. До важливих питань музичного виконавського мистецтва вчені-музиканти одностайно відносять визначення ролі виконавця у процесі відтворення художнього образу, підкреслюючи об'єктивну правомірність та необхідність виконавської інтерпретації музичного твору. Спростовуючи підходи видатних композиторів (М. Равель, І. Стравінський, П. Хіндеміт), які заперечували творчий характер виконавського процесу, сучасні дослідники обґрунтовують важливе значення творчого тлумачення музичного твору виконавцем.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Різнобічно висвітлюючи концертний виступ як культурний феномен, вчені розглядають теоретичні аспекти сутності концертної

діяльності музикантів-виконавців (В. Белікова, О. Бодіна, Н. Жукова, Н. Жайворонок, В. Москаленко); досліджують вплив творчого потенціалу музиканта-виконавця на формування виконавської інтерпретації музичного твору (О. Берегова, М. Бонфельд, В. Медушевський, Є. Назайкінський, Г. Ципін); всебічно висвітлюють особливості становлення виконавської майстерності музиканта (М. Давидов, Є. Йоркіна, О. Катрич, Ф. Ліпс). Розкриваючи комунікативну природу музично-виконавської діяльності, сучасні українські вчені-педагоги підкреслюють значимість концертного виконавства для фахової підготовки майбутнього вчителя музики (Т. Жигінас, Н. Мозгальова, О. Олексюк, Г. Падалка, Л. Паньків, Є. Проворова, О. Щербініна, О. Щолокова). Численність та різнобічність наукових праць доводить актуальність означеної проблематики. Проте, актуальним залишається вивчення комунікативних аспектів концертно-виконавської діяльності майбутнього вчителя музики.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності концертного виступу як важливої форми художньої комунікації, необхідності готовності до художньої комунікації у контексті професійної діяльності музиканта. **Завданнями** статті є узагальнення сучасних наукових поглядів та підходів стосовно досліджуваної проблематики, висвітлення комунікативних аспектів концертного виконання, розгляд особливостей концертної практики в системі музичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Охоплюючи значні часові проміжки, історія розвитку концертного виступу вирізняється еволюційним характером, поступовою модифікацією форм і видів концертної діяльності. Водночас, незмінним та неоціненним залишається вплив концертних виступів на формування почуттєво-емоційної сфери особистості, надалі зростає вага соціальних функцій концертного виконавства. Зародившись у надрах

стародавньої культури Єгипту, Китаю та Греції, концертний виступ, як форма музично-виконавської діяльності, з часом дедалі більше набувала професійного статусу, а демократизація концертної практики сприяла урізноманітненню комунікаційних процесів між виконавцем та аудиторією.

У дослідницькій літературі підкреслюється неоднозначність змісту поняття концерту. З одного боку, концерт є зрозумілим для всіх явищем, з іншого – вирізняється мінливістю та різноманітністю. У перекладі з латини слово «концерт» означає «змагаюсь». Відомо, що певний час (приблизно до XVI ст.) це слово використовувалось переважно для ансамблевої музики. Засновником концерту як відкритої форми суспільного музикування вважається Дж. Баністер, який у 1672 р. організував в Лондоні концерт для жителів міста. Відтак, загально визнаним стало визначення концерту як «публічного виступу артистів за певною, заздалегідь складеною програмою» [1, с. 269]. В умовах сучасного культурно-мистецького простору концерт перетворюється на масовий видовищний захід, який може проводитися на різноманітних концертних майданчиках і збирати значну кількість слухачів.

Якщо у загальному розумінні концерт прийнято вважати однією зі сценічних форм існування музичного мистецтва, то в соціальному аспекті – це засіб презентації та розповсюдження цінностей художньої культури. З точки зору комунікаційного підходу концертний виступ – це поширений спосіб безпосереднього спілкування артиста зі слухачами.

Як засіб емоційної комунікації, музичне виконавство ґрунтується на складних інтелектуальних та психофізіологічних процесах, які відбуваються у процесі живого виконання. Діяльність виконавця виступає суб'єктивним чинником у системі емоційної комунікації,

чимало вносячи особистого під час виконання. У такий спосіб, обсяг інформації, закладений в нотному тексті музичного твору, значно збільшується під час виконавської інтерпретації, підґрунтя якої складає виконавське інтонування. Саме інтонаційна природа музичного мистецтва зумовлює значимість концертного виконавства як засобу живого спілкування з музикою.

Розуміння інтонації як родової ознаки музичного мистецтва пояснює особливу увагу до процесів усвідомлення інтонаційного змісту музичного твору. Як зазначається в науковій літературі, проникнення в інтонаційно-образний світ композитора виступає найважливішим аспектом музично-виконавської інтерпретації. Осмислення інтонаційної ідеї, формування уявлень про художній смисл музики та відображення його засобами інтонаційної системи пов'язане «із зануренням в інтонаційну суб'єктивність твору, що дозволяє проникнути в його внутрішній фабульний світ» [2, с. 157].

У процесі музично-виконавської інтерпретації на основі осягнення композиторського задуму, як наслідок творчої роботи музиканта народжується виконавська інтонація, що забезпечує ефективність передачі художньої інформації шляхом залучення слухача до співпереживання. Адже відомо, що усталені інтонації-сенси (інтонація плачу, заклику, колискової тощо) спроможні викликати адекватну емоційну реакцію навіть у невідготовленого пересічного слухача. Таким чином незаперечною виглядає думка про те, що виконавство є «повноцінним видом художньої творчості, поряд з діяльністю композитора, драматурга» [3, с. 348].

Розглядаючи процеси художньої комунікації, вчені наголошують на необхідності зворотнього зв'язку. Тільки інтелектуально-творчий, емоційний зв'язок митця та реципієнта забезпечує здійснення художньої комунікації, у процесі якої відбувається передача художньої інформації,

що втілює певне ставлення до світу, відображає відповідні ціннісні орієнтації.

В умовах концертної діяльності художня комунікація починається з процесу творчого відтворення музичного образу (звукового втілення нотного тексту) та наступного впливу на слухацьку аудиторію. У такому контексті набуває ваги вивчення духовних механізмів, що забезпечують творчий процес втілення художнього задуму та відтворення музичного твору. Важливим для здійснення художньої комунікації є осмислення змісту музичного твору у контексті відповідного історичного процесу, певної соціальної реальності, художньої культури та суспільної думки. Дієвим чинником поглиблення сприйняття музичного твору є звернення до духовного світу автора, його світогляду та моральних засад. Саме так відбувається духовне привласнення художніх цінностей учасниками комунікаційного процесу.

Важливим механізмом, що визначає успішність концертного виконання є рефлексія. Прагнучи правдиво відобразити художній образ, виконавець має спрямувати свої зусилля на те, щоб слухач пережив ідентичні почуття, перейнявся аналогічними переживаннями. «Якщо є контакт, якщо публіка слухає з особливим настроєм і увагою, – наголошував Г. Коган, – то заради цього хочеться віддати все найкраще, що є в тобі; протягом однієї-двох хвилин сконцентрувати всі свої знання, усю свою роботу, напругу передконцертних днів. Умить – повна віддача», [4, с. 222]. Таким чином, у процесі художньої комунікації відбувається воз'єднання всіх творчих складових – композитора, виконавця та слухача, а художні смисли, що виникають у цьому процесі спілкування розцінюються як рівноправні.

Усвідомлення того, що діяльність всіх учасників комунікативного процесу націлена на встановлення комунікативних зв'язків між ними, дало змогу дослідникам

визначити міру глибини комунікації, що виникає у процесі взаємодії виконавця та слухачів. Так, О. Якупов визначає чотири ступені глибини комунікації, зокрема:

– перший ступінь характеризується тим, що авторська форма ініціює створення слухацьких варіантів, проте виконавська інтерпретація є непереконливою, а часом і викривлює композиторський задум; за таких умов слухач не здатний зосередитися на художніх смислах музики – відповідно комунікативний процес є неефективним;

– другий ступінь характеризується тим, що виконавська інтерпретація забезпечує відображення музичних засобів та авторське трактування їх потенціального значення, проте недостатньо їх розшифровує; за таких умов комунікативний процес певною мірою поживається, але формування ставлення до авторського задуму залишається цілком на слухачеві;

– третій ступінь характеризується помітною активізацією комунікативного процесу завдяки яскравості виконавських образів, проте слухач дотримується пасивної позиції, привласнюючи інтерпретацію виконавця, видаючи її за власне бачення;

– четвертий ступінь характеризується глибиною комунікативного процесу, що ґрунтується на злитті виконавської та слухацької інтерпретацій та формуванням у слухача власних творчих варіантів тлумачення музичних смислів [5].

Як бачимо, концертне виконавство є універсальним способом спілкування, завдяки якому всі учасники художньо-комунікативного процесу мають можливість сформувати власну систему цінностей та виявити себе в особистісному плані. Водночас, як одна з найважливіших форм існування музичного мистецтва, концертна діяльність здійснює соціальну функцію і забезпечує зв'язок між надбаннями музичної культури та суспільством. Усвідомлюючи значимість концертного виконавства для

розвитку суспільства, Г. Нейгауз називав музиканта-виконавця «інженером душі» наголошуючи, що «концертуєчий піаніст може й повинен бути пропагандистом, як і будь-якій інший художник» [6, с. 173].

Викликаючи потужний емоційний відгук, музичні твори вирізняються багатозначністю смислів. Припустимість існування часом протилежних думок з приводу певного музичного явища ускладнює процес його оцінювання та осмислення як виконавцями, так і слухачами. Інший аспект цієї проблеми пов'язаний зі звиканням до певного варіанту музично-виконавської інтерпретації. Як свідчить історія, подолання консерватизму слухацького сприймання є непростю справою. «Знаходження нового в музичному виконавстві – завдання складне, як ні в жодному з видів мистецтв» [7, с. 24].

Вся діяльність виконавця, зорієнтована на досягнення музичного твору, здійснюється заради слухача. Реальне існування музики як естетичного явища ґрунтується на свідомості слухача, який сприймає, емоційно переживає та оцінює виконуваний твір. Відомо, що концертний виступ надає можливість артисту пережити особливі почуття натхнення, відкриває шляхи впливу на аудиторію. У цьому плані важливим аспектом сценічної поведінки виконавця вважається емпатія. Ю. Цагареллі зазначає, що необхідність емпатії пов'язана з комунікативними функціями артиста відносно до публіки та партнерів, а також суттєву роль у діяльності музиканта-виконавця відіграє емпатія по відношенню до композитора. Дослідник підкреслює значимість емпатії по відношенню до слухачів, оскільки саме це значною мірою забезпечує контакт виконавця зі слухачами [8, с. 159].

Як показує попередній аналіз, концертний виступ є метою й кульмінаційним моментом музично-виконавської діяльності, що передбачає активізацію творчих сил виконавця, використання музично-теоретичних знань,

практичних умінь та навичок. У професійній діяльності вчителя музики, що вважається найбільш інтегрованою й складною, концертні виступи є важливим компонентом фахової підготовки, результатом цілісної системи навчання, спрямованої на виховання музичного мислення, формування артистичних якостей, засвоєння виконавських прийомів, набуття досвіду розуміння та ставлення до музичного мистецтва. Сьогодні в закладах музичної освіти різного рівня існує усталена форма звітності у вигляді обов'язкових концертних виступів, що затверджена навчальними планами та програмами. Поряд з цим, існують альтернативні форми концертної діяльності, що дозволяють майбутнім фахівцям набувати досвіду художньої комунікації. До них віднесемо музично-просвітницькі концертні заходи, сольні та тематичні концерти, лекції-концерти, конкурсні змагання, педагогічну практику тощо. Численність форм та різновидів концертної практики дозволить музиканту-виконавцю впродовж навчання опанувати різноманітний виконавський репертуар, що стане підґрунтям для подальшої професійної діяльності.

Кардинальні зміни в структурі музично-комунікаційного процесу пов'язані з виникненням нових засобів трансляції художнього змісту – on-line концерти, аудіо-записи, відео-трансляції тощо. Виникнення віртуального комунікативного простору, вдосконалення електронних технологій поставили нові завдання перед музичною освітою, вимагаючи коректив щодо процесу виконавської підготовки музиканта-педагога. Відповідаючи вимогам часу, виконавець має враховувати сучасні засоби трансляції художнього змісту, опановувати нові форми комунікації зі слухачем.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Узагальнення результатів аналізу досліджуваної проблеми дозволяє зробити наступні висновки: інтонаційна природа музичного мистецтва зумовлює значимість

концертного виконавства як засобу живого спілкування з музикою; ґрунтуючись на осягненні композиторського задуму, музично-виконавська інтерпретація забезпечує ефективність передачі художньої інформації шляхом залучення слухача до співпереживання; важливим чинником встановлення контакту виконавця зі слухачем є емпатія; концертне виконавство є універсальним способом художньо-комунікативного процесу, що надає можливість сформувати власну систему особистісних цінностей. Залишаючись важливою формою художньої комунікації, концертне виконання всебічно сприяє духовному вдосконаленню суспільства, утвердженню його гуманістичних цінностей, зберігаючи широкі контакти з різними верствами населення. Перебуваючи під впливом соціальних та технологічних факторів, концертне виконавство потребує подальшого вивчення, зокрема в плані розробки нових форм та методичного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Келдыш Г. В. Музыкальный энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1990. 672 с.
2. Медушевский В. В. Интонационная форма музыки. Москва: Композитор, 1993. 262 с.
3. Каган М. С. Морфология искусства. Историко-теоретическое исследование внутреннего строения мира искусств Ленинград: Искусство, 1972. 440 с.
4. Коган Л. Б. Воспоминания. Письма. Статьи. Интервью. Москва: Советский композитор, 1987. 256 с.
5. Якупов А. Н. Музыкальная коммуникация (история, теория, практика управления): автореф. дис. на соискания ученой степени докт. искусствоведения : спец. 17.00.02 «Музыкальное искусство» Москва, 1995. 48 с.
6. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры Москва: Музыка, 1987. 240 с.

7. Либерман Е. Я. Творческая работа пианиста с авторским текстом Москва: Музыка, 1988. 236 с.

8. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Композитор, 2008. 368 с.

REFERENCES

1. Keldysh G. V. Muzykal'nyj ehnciklopedicheskiy slovar' Moskva: Sovetskaya ehnciklopediya, 1990. 672 s.

2. Medushevskij V. V. Intonacionnaya forma muzyki Moskva: Kompozitor, 1993. 262 s.

3. Kagan M. S. Morfologiya iskusstva. Istoriko-teoreticheskoe issledovanie vnutrennego stroeniya mira iskusstv. Leningrad: Iskusstvo, 1972. 440 s.

4. Kogan L. B. Vospominaniya. Pis'ma. Stat'i. Interv'yu Moskva: Sovetskij kompozitor, 1987. 256 s.

5. YAkupov A. N. Muzykal'naya kommunikaciya (istoriya, teoriya, praktika upravleniya): avtoref. dis. na soiskaniya uchenoj stepeni dokt. iskusstvovedeniya : spec. 17.00.02 "Muzykal'noe iskusstvo" Moskva, 1995. 48 s.

6. Nejpgauz G. G. Ob iskusstve fortepiannoj igry. Moskva: Muzyka, 1987. 240 s.

7. Liberman E. YA. Tvorcheskaya rabota pianista s avtorskim tekstom. Moskva: Muzyka, 1988. 236 s.

8. Cagarelli YU. A. Psihologiya muzykal'no-ispolnitel'skoj deyatel'nosti. Uchebnoe posobie. Sankt-Peterburg: Kompozitor, 2008. 368 s.

ZHOU GAYAN'S. CONCERT PERFORMANCE AS A FORM OF ARTISTIC COMMUNICATION

Annotation. *It is proved that music occupies a special place in the arts system. Among other arts, music is distinguished by its specific properties. The indirect and procedural character of musical art caused particular attention to the problems of performing. The traditional form of musical and performing arts is a concert performance, the demand of which not only is preserved, but continues to grow.*

Today, the interest in concert performances is of particular relevance. It is seen as the most active form of expression in art. In the conditions of technological development there are modern ways of musical performances functioning and the new means of artistic content translation: on-line concerts, audio recordings, video broadcasting, etc.

The evolution of the forms and contents of concert performances requires a systematic renewal of the research methods of this artistic phenomenon, the search for innovative approaches to understanding its essence, its functional purpose and significance in the modern artistic environment. Consideration of a concert performance as a way of disseminating the values of artistic culture and a means of direct communication between the artist and listeners actualizes the communicative functions of concert performances.

The beginning of concert activity refers to the ancient times. When concert practice acquired a professional status and a democratic character, there was a diversification of communication processes between the performer and the audience. As a means of emotional communication, the musical performance is based on complex intellectual and psycho-physiological processes that take place in the process of live performance.

The significance of concert performances as a means of live communication with music is enhanced by the into national nature of musical art. On the basis of the composer's conception comprehension and as a result of the musician creative work, a

performing intonation is born. This ensures the efficiency of artistic information transmission by attracting the listener to empathy. The determining component of artistic communication is the feedback. It is proved that only the intellectual-creative, emotional connection between the artist and the recipient ensures the implementation of artistic communication. Under such conditions, the transmission of artistic information takes place, which embodies a certain attitude towards the world and reflects the relevant value orientations. Reflection is the important mechanism that determines the success of a concert performance. Creating a true artistic image will help the listeners to experience identical feelings, to feel similar emotions.

The comprehension of the musical work content in the context of the relevant historical process, a certain social reality and artistic culture is Important for the implementation of artistic communication. An appeal to the spiritual world of the author, his outlook and moral principles accelerates and deepens the process of spiritual appropriation of artistic values by the participants of the communication process. It is recognized that in the process of artistic communication, all creative components – the composer, the performer and the listener – are reunited, and the artistic meanings that arise in this process of communication are regarded as equal.

The real existence of music as an aesthetic phenomenon is based on the consciousness of the listener who perceives, emotionally experiences and evaluates the work performed. All the activities of the artist, oriented to the comprehension of the musical work, are carried out for the sake of the listener. The ability of an artist-performer to survive a special sense of inspiration opens the way to influence on the audience. In this regard, an important aspect of the stage behavior of the performer is empathy.

In the professional activity of the music teacher, concert performances are an important component of professional

training. This implies the education of musical thinking, the formation of artistic qualities, the mastering of performing techniques, gaining experience in understanding and attitude to musical art.

As one of the main forms of the musical art existence, concert activity carries out a social function and provides a relation between the assets of musical culture and society.

РОЗДІЛ III.

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 377:742

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО- КОНСТРУКТИВНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ КОЛЕДЖІВ

Ірина Блінова,

*викладач коледжу мистецтв та дизайну
Київського національного університету
технологій та дизайну, м. Київ
ORCID : 0000-0001-8203-8421
e-mail: bio.painting@gmail.com*

***Анотація.** У статті розглядається питання доцільності впровадження дисциплін напряму «Технології» у закладах вищої освіти I-II рівнів акредитації. На прикладі результатів практичних занять аналізується їхня ефективність та роль у якісній підготовці молодших спеціалістів у галузі дизайну.*

***Ключові слова:** дизайн, технології, викладання, практика, творчість, формоутворення.*

***Постановка проблеми.** Викладання дисциплін «Основи дизайну» та «Художня обробка матеріалів» в перший рік навчання на базі 10-го класу ґрунтується на усвідомленні необхідності якісного формування у студентів сприйняття основних понять «дизайн», «форма», «конструкція», «композиція», розвитку просторового сприйняття при формоутворенні предметів, які мають художній образ.*

Представлено результати впровадження нових профільних предметів на першому курсі спеціальності

«Дизайн» з метою активного формування художньо-конструктивного мислення та підвищення якості підготовки студентів.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Мистецтвознавчі, естетико-технічні та дидактичні підстави введення в навчальний процес елементів художнього конструювання і технічної естетики висвітлено в роботах Є. Антоновича [1], О. Гервас [2;3], Ю. Катханової, Б. Нешумова, Л. Оршанського [5], В. Тименко [7], В. Титаренко [8] тощо.

Зокрема, В. Тименко висловив тезу, що «педагогічна технологія «дизайн-освіта» започатковується на основі синтезу мистецтва та технологій... Обидва поняття означають «майстерність». Ми розрізняємо майстерність проектування і майстерність конструювання-моделювання-макетування з матеріалів. Майстерність проектування забезпечується проектувальними технологіями, а майстерність виготовлення з матеріалів – виробничими технологіями» [7, с. 293].

Потрібно констатувати той факт, що матеріальна та методична база у профільних навчальних закладах не відповідає виробничим аспектам спеціальності, забезпечуючи лише навчання в проектувальному (теоретичному) аспекті.

Таким чином, актуальність даної проблеми для дизайнерської освіти, недостатній рівень її дослідження педагогічною наукою та практикою, необхідність подальшого дослідження даної проблеми зумовили вибір теми статті, що полягає в обґрунтуванні доцільності впровадження профільних предметів на перших курсах вищих навчальних закладів I-II ступенів акредитації, їхнього якісного методичного та матеріального забезпечення.

Формулювання мети статті. Дисципліни «Художня обробка матеріалів» та «Основи дизайну» вперше впроваджено в навчальний план за напрямом підготовки «Дизайн» в Коледжі мистецтв та дизайну КНУТД.

Дизайн є досить багатогранною спеціальністю, яка працює не тільки з образами, але й з формою, конструкцією, функцією. Об'єкт, що створює дизайнер, з одного боку, повинен відповідати естетичним вимогам, а з іншого – функціональному призначенню. Вже на рівні пошуку образу дизайнер повинен знати особливості технологічного процесу, оскільки специфіка технології здійснює вплив на характер художнього втілення об'єкту предметного дизайну.

Таким чином, предмет «Художня обробка матеріалів» стає важливою початковою ланкою в низці предметів, які слідують за ним у системі підготовки майбутнього молодшого спеціаліста, а саме: Композиційна організація форми, Макетування та робота в матеріалі, Основи формоутворення та конструювання. А предмет «Основи дизайну» дає необхідну базу для подальшого вивчення предметів «Основи композиції» та «Композиційна організація форми», і паралельно з ними – «Живопис» та «Рисунок».

В статті обговорюються особливості дизайн-діяльності, її відмінність від інженерної та художньої сфер. Основні методи роботи з матеріалами набувають як теоретичного, так і прикладного змісту.

Введення профільних предметів на першому курсі надзвичайно ефективно впливає на динаміку формування теоретичних знань та практичних навичок.

Ця ефективність ілюструється зокрема результатами практичних занять з художньої обробки деревини у поєднанні з базовими та специфічними принципами конструювання об'єктів предметного дизайну.

Виклад основного матеріалу. Профільними підрозділами Міністерства освіти розроблено навчально-методичні комплекси «Основи дизайну» та «Художня обробка матеріалів» (програма, практичні роботи, творчі завдання), які впроваджено в шкільний курс 10-11 класів. В шкільному середовищі на практиці функції викладача технологій виконує вчитель трудового навчання за наявності

певної матеріально-технічної бази та устаткування в кожному окремо взятому навчальному закладі.

Разом з цим, в сучасному світі визначальну роль в розвитку цивілізації відіграє вміння оперувати інформацією. Всі людські можливості, які пов'язані з отриманням, зберіганням, перетворенням, передачею та використанням інформації, – невід'ємні технологічні знання та вміння: вміння шукати, виділяти і добувати інформацію із широкого потоку, вміння виражати свої думки, вміння самостійно працювати, індивідуально і в колективі. Студента необхідно навчати комплексу знань і вмінь, які роблять життя людини різнобічною, повноцінною. Це традиційно народні ремесла, сучасне виробництво, інформатизація, автоматизація тощо.

Історично дизайн склався як прикладна діяльність, яка істотно відрізняється від суто художньої (мистецтва), незважаючи на те, що витoki дизайну серед іншого лежать і в мистецтві. Призначення дизайну – в естетизації людського середовища, при цьому естетика побуту безпосередньо пов'язана з функціональністю і ефективністю предметів і самого оточення. Це означає, що дизайнер є художником лише в другу чергу. В першу чергу, він конструктор, навіть в якомусь сенсі інженер, в завдання якого входить створення матеріальних предметів, на відміну від художника, який в першу чергу створює художні образи.

До основних складових сучасного дизайну варто віднести дизайн середовища, графічний дизайн, промисловий дизайн, художній розпис, художнє ткацтво, художня вишивка, художня обробка дерева, художня обробка металу, художня кераміка тощо.

Таким чином, студент-дизайнер в процесі здобуття своєї професії потребує освоєння цілої низки прикладних навичок роботи з різноманітними матеріалами та способів формування реальних предметів та середовища.

В чому відмінність інженерного рішення чи художнього твору від дизайнерської розробки?

В основі будь-якої творчої діяльності лежить ідея і її реалізація. В основі дизайнерської діяльності – знаходження оптимального способу реалізації. Дизайн *«об'єднує художньо-предметну творчість і науково обґрунтовану інженерно-технологічну практику в галузі промислово виробництва»* [5, с. 39]. Ці аспекти легко поєднувались, наприклад, в епоху Відродження, оскільки в той час характерною особливістю являвся органічний зв'язок технічної творчості з художньою.

Також важливе місце у роботі дизайнера займає композиція – наука про систему логічних закономірностей художньої творчості. «Основи дизайну» передують «Основам композиції» у процесі формування творчого мислення студентів, що передбачає послідовний розгляд основних питань теорії композиції. Вивчення основ композиції в профільній підготовці сприяє розкриттю творчих здібностей дизайнера-початківця; надає можливість збагнути багатство засобів виразності в мистецтві в цілому та дизайні зокрема.

Серед категорій композиції виділяється тектоніка – функція твору, що сприймається у відповідному відчутті міцності, ваги, через організацію матеріалу, конструкції форми, кольору, освітлення та інших засобів виразності.

Одним із найбільш цікавих прийомів досягнення виразності форми є використання фактури матеріалу. «Знання властивостей матеріалів, особливо естетичних, значно підсилює виразність твору. Майбутній дизайнер повинен знати декоративні властивості матеріалів, вміти гармонійно сполучати їх так, щоб кожен з них отримав якомога більшу художню виразність» [6, с. 150-151].

Особлива доцільність впровадження *«Художньої обробки матеріалів»* зокрема для дизайну інтер'єру. Технологічна складова вивчається спочатку, дизайнерсько-художня – потім. *«Це пояснюється особливостями дизайну інтер'єру: хоча він і є різновидом художнього дизайну взагалі, але вимагає від дизайнера дотримання певних стратегій і*

обмежень, які неможливо усвідомити, не розуміючи технологічної складової» [2, с. 76].

Особливо ефективними стали практичні заняття по вивченню декоративних властивостей деревини студентами спеціалізації «Дизайн інтер'єру» у галузі деревообробки при проектуванні та виготовленні виробів з деревини.

Колір, текстура та фактура поверхні деревини – головні художні засоби, які використовуються при виготовленні меблів, різноманітних виробів із деревини та обробці інтер'єрів приміщень різного призначення.

Колір і обробка в процесі художнього конструювання – поняття близькі, вони визначають характер поверхневої обробки виробів з декоративно-художніми й технічними цілями [3, с. 85]. У процесі декоративної обробки меблі одержують свій остаточний варіант естетичного вираження, тобто кольорове рішення є завершальним етапом художнього конструювання.

Основа побудови кольорових гармоній – виявлення домінуючого кольору, що відіграє основну роль в композиції по забезпеченню кольорової рівноваги. Для її забезпечення найбільш насичені кольори повинні займати меншу площу, а менш насичені – більшу.

Текстура визначається характером анатомічної буди деревини. Фактура, обумовлена будовою поверхні матеріалу, тобто величиною й характером нерівностей, тісно пов'язана з відбиваючою здатністю. По ступеню відбиття розрізняють глянцеві, матові, напівглянцеві та напівматові. Враховуючи здатність кольору збільшувати або полегшувати вагу конструкції, можна виявити тектоніку предмета.

Все це передбачає досить значний об'єм ручної праці. Адже в часи тотальної комп'ютеризації та віртуалізації середовища молода людина, тим не менш, повинна розуміти, що реальний світ створюється з реальних матеріалів, реальними, часто складними інструментами, які потребують особливої вправності, – а не друкується на 3D-принтері. Та

навіть в останньому випадку дизайнер має мати досвід роботи з реальними предметами та середовищем, щоб ефективно використовувати потенціал 3D-друку.

Колись Вальтер Гропіус у своєму Маніфесті виклав основні цілі і напрями діяльності художньої школи Баухауз: *«...художник – це ремісник більш високого класу. Без ручної праці не може обійтись жоден художник. Для нього це джерело творчих сил»* [4, с. 8].

В історії дизайну був унікальний за своїм впливом і масштабом педагогічний досвід розвитку та формування конструкторсько-дизайнерського мислення – форкурс Йоганнеса Іттена в Баухаузі. Сьогодні його основні завдання і методи сприймаються як щось звично обов'язкове:

- розкриття творчих сил;
- заняття з різноманітними матеріалами і текстурами;
- знайомство з основами художньої композиції.

Заняття з матеріалами і текстурами давали можливість визначитися з яким матеріалом більш за все подобається працювати. Це допомагало визначитися з майбутньою спеціалізацією. Без засвоєння основних принципів художньої композиції неможливо стати професіоналом. І, звичайно, розкриття творчих сил дає можливість виявити свою індивідуальність, виробити авторський почерк.

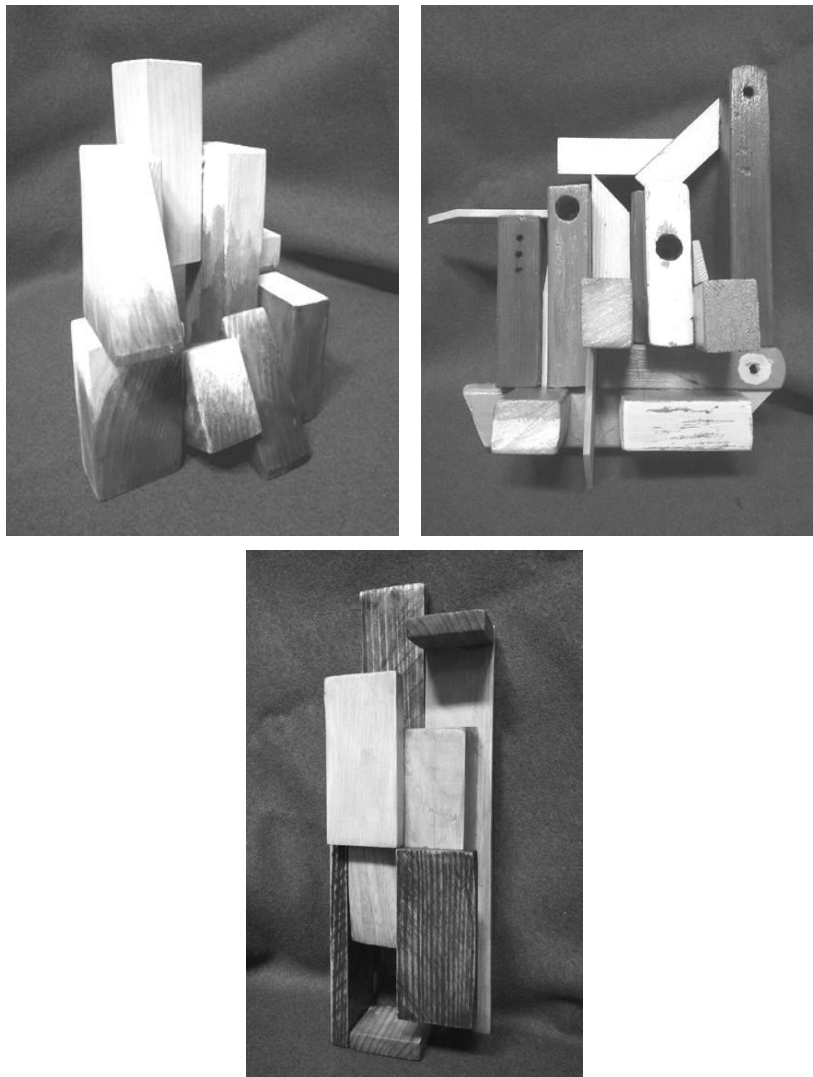
Особливо цікавим завданням для першокурсників Коледжу мистецтв та дизайну КНУТД стали абстрактно-геометричні об'ємні композиції з деревини на основі кубічних форм, які відзначалися ретельною композиційною побудовою. Правильна розстановка акцентних точок, доміант, ритмічних поєднань елементів композиції посилюють її виразність. Деякі студенти зафарбовували площини, щоб зрозуміти, яким чином включення кольору впливає на посилення чи послаблення пластичного впливу.

Виконання даного завдання включало в себе кілька послідовних етапів.

Спершу студенти вивчали необхідний теоретичний обсяг знань про деревину, її види, властивості, застосування, способи обробітку різними інструментами та матеріалами. Пропонувалося виконати графічним способом певну кількість малюнків різних деревних текстур, визначити як може змінитися колір поверхні залежно від того, яким засобом її буде оброблено.

Наступним етапом було створення ескізів до майбутньої об'ємної композиції. Тут вже застосовувалися знання з «Основ дизайну», які містять в собі обов'язкові навички побудови фронтальної та кутової перспективи, гармонійного поєднання елементів, комбінаторики та тектоніки, визначення композиційних акцентів, забезпечення рівноваги та чіткого уявлення майбутньої об'ємної композиції з усіх сторін.

Далі починався безпосередньо ремісничий етап: пошук частин деревини, встановлення її необхідного обсягу, «розкрій» на частини і блоки. Саме на цьому етапі у багатьох студентів виникають труднощі з охайним та ретельним виконанням заготовок – деталей майбутньої композиції. Подолання цих труднощів, усвідомлення необхідності чітко і акуратно проводити всі маніпуляції з інструментами, правил обережного з ними поводження під наглядом викладача – все це є потужним виховним аспектом в навчальному процесі і орієнтує студента на початок формування власної майстерності у виготовленні об'єктів предметного дизайну.

*Рис. 1. Роботи студентів з практичного завдання:
Об'ємна композиція на основі кубічних форм*

Наступний етап – не менш цікавий – підбір та з'єднання підготовлених деталей та елементів. Саме тут починає активізуватися конструктивне мислення: яким способом, за

допомогою яких засобів та методів можна найякісніше поєднати між собою усі структурні елементи так, щоб реальна їхня комбінація співпадала із задуманою на папері. Крім того, на даному етапі в комбінаторику «втручається» текстура поверхонь дерев'яних деталей. Їхній малюнок також може вносити корективи у задумане. В такому випадку студент повинен мати у запасі кілька запасних подібних деталей, щоб як камінчик можна було підібрати найбільш підходящу.

Поверхня деталей повинна бути ретельно пошліфрована, позбавлена гострих ворсинок та значних нерівностей. Лише після того їх можна з'єднувати.

Способів з'єднання деталей також може бути декілька. За допомогою швидко застигаючих клеїв, цвяхів, скоб можна з'єднати навіть досить складні елементи. Порядок їх з'єднання студент також повинен продумати завчасно.

Останній етап – художня обробка поверхонь і площин композиції. Але тут можливі два варіанти: колористичне вирішення до з'єднання або після нього – залежно від авторського задуму. Тут важливого значення набуває поняття варіативності – здатності студента вносити корективи в ході кінцевого виконання завдання.

У більшості випадків кінцевий результат може не співпасти з первинним задумом. І тоді студент має проявляти гнучке мислення, підбираючи кілька комбінацій з кольором, текстурою, додаванням чи відніманням деяких деталей. Знання властивостей кольору, тону, типів кольорових гармоній, які студенти отримують на перших лекційних заняттях з «Основ дизайну», в цьому завданні слугують цінним орієнтиром для знаходження оптимального художнього вирішення.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Проблема конструювання картини, виробу чи предмету дизайну починає вирішуватися студентами вже на етапі попередніх ескізів до них. Це дає змогу визначити їх оптимальний формат і перейти від ескізу до конструктивної

побудови композиції [4, с. 65]. Засвоєння основних елементів дизайну, таких як точка, лінія, колір, простір, форма, фігура, починається з перших занять з «Основ дизайну». Там же доречно давати перші основні поняття ескізу, технічного рисунку та креслення, пояснити основні відмінності між ними. Все це разом дає першу базу для формування об'ємно-просторового та конструктивного мислення, та логічно перейти на наступні ланки освоєння роботи з більш складними формами.

Таким чином, наявність теоретичних та практичних предметів з напрямку «Технології» у програмі першого року навчання студентів на базі 9-го класу безпосередньо і якісно впливає на рівень підготовки, допомагає формувати тверду основу для високомайстерного втілення дизайнерських задумів студентів, виховує в них активну трудову та творчу позицію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є. А. Дослідження синтезу дизайну і технологій у системі неперервної дизайн-освіти // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мистецтвознавство. 2011. № 2. С. 205-213.

2. Гервас О. Підготовка майбутніх учителів до використання сучасних інформаційних технологій у процесі виготовлення саморобних приладів // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2012. Ч. 4. С. 73-80.

3. Гервас О. Засоби формування знань з декоративних властивостей деревини у майбутніх інженерів-педагогів у галузі деревообробки // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2013. Ч. 3. С. 84-90.

4. Иттен И. Искусство формы. Москва, 2004.

5. Оршанський Л. Етнодизайн як інноваційний художньо-естетичний компонент технологічної освіти // Молодь і ринок. 2011. № 1. С. 38-41.

6. Рукасова С., Полякова С. Вивчення основ дизайну як передумова отримання дизайн-освіти майбутніми вчителями технології // Проблеми підготовки сучасного вчителя. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2013. № 8 (Ч. 1). С. 150-151.

7. Тименко В. Педагогічна технологія «дизайн-освіта» у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2012. Ч. 2. С. 292-299.

8. Титаренко В. П. Виховний потенціал технологічної освіти // Імідж сучасного педагога. 2016. № 10. С. 3-5.

REFERENCES

1. Antonovy`ch Ye. A. Doslidzhennya sy`ntezu dy`zajnu i texnologij u sy`stemi neperervnoyi dy`zajn-osvity` // Naukovi zapu`sky` Ternopil`s`kogo nacional`nogo pedagogichnogo universy`tetu imeni Volody`my`ra Gnatyuka. Seriya : My`stecztvoznavstvo. 2011. # 2. S. 205-213.

2. Gervas O. Pidgotovka majbutnix uchy`teliv do vy`kory`stannya suchasny`x informacijny`x texnologij u procesi vy`gotovlennya samorobny`x pry`ladiv // Zbirny`k naukovy`x prac` Umans`kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy`tetu. 2012. Ch. 4. S. 73-80.

3. Gervas O. Zasoby` formuvannya znan` z dekoraty`vny`x vlasty`vostej derevy`ny` u majbutnix inzheneriv-pedagogiv u galuzi derevoobrobky` // Zbirny`k naukovy`x prac` Umans`kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy`tetu. 2013. Ch. 3. S. 84-90.

4. Y`tten Y`. Y`skusstvo formy. M., 2004.

5. Orshans`ky`j L. Etnody`zajn yak innovacijny`j xudozhn`o-estety`chny`j komponent texnologichnoyi osvity` // Molod`i ry`nok. 2011. # 1. S. 38-41.

6. Rukasova S., Polyakova S. Vy`vchennya osnov dy`zajnu yak peredumova otry`mannya dy`zajn-osvity` majbutnimy` vchy`telyamy` texnologiyi // Problemy` pidgotovky` suchasnogo vchy`telya. Zbirny`k naukovy`x prac` Umans`kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy`tetu. 2013. # 8 (Ch. 1). S. 150-151.

7. Ty`menko V. Pedagogichna texnologiya "dy`zajn-osvita" u zagal`noosvitnix i vy`shhy`x navchal`ny`x zakladax // Zbirny`k naukovy`x prac` Umans`kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy`tetu. 2012. Ch. 2. S. 292-299.

8. Ty`tarenko V. P. Vy`xovny`j potencial texnologichnoyi osvity` // Imidzh suchasnogo pedagoga. 2016. # 10. S. 3-5.

BLINOVA IRYNA. TO THE PROBLEM OF FORMATION OF ARTISTIC-CONSTRUCTIVE INTELLIGENCE OF ART COLLEGE STUDENTS

Annotation. The article discusses the feasibility of implementation the disciplines of "Technology" in universities I-II level of accreditation. Using the results of practical exercises as an example, their effectiveness and role in the quality training of junior specialists in the field of design are analyzed. Thus, the relevance of this problem for design education, insufficient level of its study by pedagogical science and practice, the need for further study of this problem led to the choice of the topic of the article, which is to substantiate the feasibility of introducing specialized subjects in the first courses of higher education institutions of I-II level of accreditation quality methodological and material support. According to the author, the problem of constructing a painting, product or design object begins to be solved by the students already at the stage of preliminary sketches of those. This makes it possible to determine their optimal format and to move from sketch to constructive composition of the art work. Mastering the basic elements of design, such as point, line, color, space, shape, figure, begins on the first lessons in "Fundamentals of Design". It is also appropriate to give the first basic concepts of sketch, technical

drawing and artistic drawing, to explain the main differences between them. Together, this provides the first basis for the formation of three-dimensional and constructive thinking, and it is logical to move on to the next stages of development of work with more complex forms. Thus, the presence of theoretical and practical subjects in the field of "Technology" in the program of the first year of study of students on the basis of 9th grade directly and qualitatively influences the level of preparation, helps to form a solid basis for the highly masterful embodiment of design ideas of students, brings up active work and creative position.

Key words: *design, technology, training, practice, creativity, shaping process.*

УДК 378.637.016

**ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ
ЕМПАТІЇ У ЗМІСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ**

У Ціжуй,
*аспірантка факультету мистецтв
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, м. Київ
ORCID: 0000-0002-6674-7559
e-mail: lrankiv@ukr.net*

Анотація У статті розкриваються принципи, дотримання яких у процесі фортепіанного навчання сприятиме ефективному формуванню художньої емпатії студентів. До основних віднесено: принцип аксіологічності, принцип емоційності, принцип полікультурності, принцип суб'єктності і принцип інтерактивності.

Ключові слова: *художня емпатія, принципи формування, фортепіанне навчання, майбутній учитель музичного мистецтва.*

Постановка проблеми. Художня емпатія – одне із засадничих понять педагогіки мистецтва. Від визначення провідних підходів до її формування залежить успішність мистецького розвитку особистості, її здатність до глибокого переживання змістових основ художніх образів, спроможність до виразного відтворення в інтерпретації емоційної сутності музики різних композиторів.

Особливого значення набуває формування художньої емпатії у майбутніх педагогів, тих хто покликаний у процесі професійної діяльності заохотити учнів до високого мистецтва, спонукати їх до якнайглибшого переживання його образного змісту. Отже, формування емпатії становить одну із важливих проблем удосконалення музичної і педагогічної підготовки майбутніх учителів мистецтва.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема формування художньої емпатії, на жаль, не стала до цього часу спеціальним предметом розгляду вчених. Проте, в науковій літературі знаходимо продуктивні розвідки щодо емпатії як психологічної категорії. Дослідники (К.Роджерс, Л. Бочкар'єв, Ю. Цагареллі та ін.) визначають емпатію як здатність до глибокого і щирого співпереживання однієї людини іншій. Крім того, у галузі мистецтвознавства (Г.Ципін, В.Медушевський та ін.) достатньо широко розроблено питання змістового наповнення художніх образів музичного мистецтва, окреслено підходи до створення інтерпретації музики як творчого процесу, складовою якого є яскравий емоційний відгук, посилена емоційна реакція виконавця на зміст художніх образів.

Педагогіка мистецтва (Шацька В. М., Падалка Г. М., Яконюк В.Л.) зосереджує зусилля переважно на проблемах сутності музичного сприймання і його розвитку у процесі навчання учнівської молоді, формування у школярів і студентів умінь музичної інтерпретації та творчого самовираження у мистецькій діяльності.

Зазначені наукові надбання сучасної психології, мистецтвознавства та педагогіки мистецтва склали фундамент для визначення провідних теоретичних позицій у формування художньої емпатії майбутніх учителів музики.

Мета статті полягає у висвітленні провідних принципів формування художньої емпатії студентів у процесі фортепіанного навчання в педагогічних закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Концептуальною основою формування художньої емпатії майбутніх учителів музики у процесі фортепіанного навчання виступають розроблені і обґрунтовані у процесі дослідження принципи аксіологічності, інтерактивності, полікультурності, суб'єктності, емоційності. Означені принципи охоплюють весь простір фортепіанного навчання студентів, доповнюють один одного, підсилюють дію кожного. Реалізація одного з принципів з необхідністю активізує дію інших, а недооцінка одного з принципів призводить до зниження ефективності дії інших. Системність застосування означених принципів зумовлено цілісністю процесу формування художньої емпатії на професійно-художньому і професійно-педагогічному рівнях. Підкреслимо при цьому, що традиційні принципи системності, послідовності, міцності навчання, взаємозв'язку колективних та індивідуальних форм роботи тощо, опрацьовані великими педагогами минулого, не втрачають свого значення, ніяким чином не заперечуються. Навпаки, їхня дія враховується як необхідне тло, на якому «спрацьовують» визначені у процесі нашого дослідження принципи.

Розглянемо їх послідовно.

Принцип **аксіологічності** передбачає орієнтацію навчального процесу у класі фортепіано на формування у студентів здатності до усвідомлення, переживання, прийняття ціннісних смислів художнього твору, до їх трансляції в учнівському середовищі на основі образно-резонансного

співпереживання з учнями, до рефлексивного способу опрацювання художньої інформації.

В епоху соціальних змін, пошуків у мистецькому розвитку, які спричиняють виникнення нових мистецьких стилів, жанрів, проблема цінностей постає як одна із найфундаментальніших. Плюралізм підходів до інтерпретації художніх образів актуалізує необхідність розкриття ціннісних основ емпатійного ставлення майбутніх педагогів до музики.

Принцип аксіологічності в художньому вихованні має своїм джерелом філософське вчення про природу цінностей, їх значення у розвитку мистецтва. Важливо з'ясувати, як цінності функціонують в реальності, як вони пов'язані між собою, як суспільні цінності взаємодіють із культурними факторами.

Філософське тлумачення цінностей знаходимо ще у представників наукової думки Стародавнього Китаю (Мо-Цзи). Саме звідти виходить твердження щодо взаємозалежності художніх цінностей зі світом духовності людини. Гуманістичний підхід до трактовки цінностей мистецтва виявляється у проголошенні ідеалів людства – Добра, Істини, Справедливості, Краси – як мети художньо-образного відтворення світу. Мистецтво, розкриваючи в художніх образах найвищі духовні цінності людства, даючи їм опосередковану оцінку, сприяє формуванню життєвих орієнтирів людини, створює можливості для емпатійного переживання високоморальних, світоглядних, поведінкових візирців.

Впровадження принципу аксіологічності у навчальний процес створює основу для глибокого переживання студентами образів, вираженого в них змісту з оцінювальних позицій.

Крім того, художньо-ціннісний саморозвиток майбутніх учителів музики може продуктивно відбуватись у полі художньо-ціннісного ставлення і до інших суб'єктів навчального процесу, зокрема його учнів. Такий підхід

актуалізує необхідність формування у студентів установки на художній розвиток дітей як на мету професійної майбутньої діяльності; установку на художнє взаєморозуміння з учнями; прагнення до спільного з ними художнього зростання; готовність до діалогічної художньо-творчої співпраці з учнями.

Принцип **полікультурності** означає спрямування навчального процесу на широке осягнення студентами мистецьких надбань, при якому забезпечується національна ідентичність художньої оцінки і водночас відкритість до сприймання, глибокого усвідомлення і переживання художніх цінностей різних народів. Принцип полікультурності передбачає спонування студентів у процесі формування художньої емпатії до опанування традиціями рідної культури як невід'ємної складової світового художнього простору, збереження національної мистецької ідентичності і прагнення до художнього пізнання мистецтва народів світу. При цьому треба зважати на те, що уявлення щодо цінностей і мистецьких норм однієї культури не можна застосовувати для охарактеризування інших культур.

Критичне оцінювання має спиратись на базові цінності, такі як гуманізм, єдність художнього змісту і форми, глибина образного відтворення світу. Принцип полікультурності зорієнтовано на відтворення у навчальному процесі кращих зразків і національного, і світового мистецтва.

Загалом, принцип полікультурності, застосований у формуванні художньої емпатії студентів, сприяє поступовому розкриттю прихованої своєрідності, оригінальності образного змісту твору. Приймання, поділяння художніх цінностей інших народів, а не тільки свого, національного мистецтва не означає естетичної всеядності, нівелювання естетичної оцінювальної діяльності. Прихильне ставлення до широти художнього пізнання не має применшувати оцінювальну активність студентів, намагання розібратись у художніх достоїнствах, перевагах і вадах мистецьких творів. Майбутній

педагог, вихований в системі полікультурних цінностей, буде уважно ставитись до національного виховання учнів, а також до формування їх свідомості в контексті толерантного ставлення, прийняття і поділяння цінностей мистецтва різних народів.

Принцип емоційності означає цілеспрямоване забезпечення інтенсивності переживання студентами образного змісту музичного твору, співвіднесення його із власним внутрішнім станом, а також активізації здатності майбутніх учителів до емоційної регуляції процесу музичного сприймання школярів.

Принцип емоційності реалізується через:

- моделювання емоціогенних ситуацій художнього пізнання,
- актуалізації емоціогенних компонентів музичного матеріалу,
- розширення у студентів досвіду емоційного охоплення змісту образів, переживання творів мистецтва тощо.
- опанування умінь активізації емоційного сприймання учнів.

Принцип суб'єктності передбачає таке спрямування навчального процесу, при якому максимально забезпечується право студента на самобутність і самоцінність естетичної оцінки, активізується індивідуальність, самостійність, здатність студентів до самодетермінації свого ставлення до художніх цінностей, підтримується вияв ініціативи до своєрідності, оригінальності тлумачення змісту мистецьких творів.

Питання забезпечення суб'єктності навчання стали нині предметом досліджень в галузі педагогіки, психології, філософії. Вчені заострюють увагу на суб'єктності як якісній характеристиці особистості, взаємодія якої зі світом зумовлює її власний діяльнісний розвиток.

Висуваючи принцип суб'єктності, зацентруємо увагу на потребі активізації рефлексивного мислення студентів,

спонукання їх до усвідомленого планування стратегії власного саморозвитку. Згідно принципу суб'єктності формування художньої емпатії має спиратись на активізацію самостійності, спонукання майбутніх педагогів до усвідомленої саморегуляції художньої діяльності. Важливо, щоб викладач у класі фортепіано сприймав кожного студента як неповторну індивідуальність зі своєрідними естетичними ідеалами і смаками, художнім досвідом, мистецькою компетентністю. Завдання фортепіанної підготовки студента має передбачати також визначення його художнього саморуку, розвитку музичної самосвідомості.

Характер взаємодії викладача і студента як суб'єктів навчального процесу визначається передусім мистецьким взаємозбагаченням. При суб'єкт-суб'єктних стосунках не тільки студент, а й викладач розширює можливості свого художнього сприймання, творчого самовираження, набуттям умінь адекватної оцінки художніх творів.

Принцип інтерактивності передбачає таку організацію художньо-пізнавальної діяльності, при якій суб'єкти навчального процесу взаємодіють між собою, обмінюються враженнями щодо музичних явищ, художніми оцінками, досвідом сприймання мистецтва. Навчальний процес спрямовується на активізацію обміну думками між студентами, між викладачем і студентами. Згідно принципу інтерактивності активність викладача не має домінувати над активністю студентів. Навпаки - завданням педагога стає стимулювання студентів до виявлення самостійності, ініціативи у діалоговому спілкуванні, до власного критичного ставлення, до висловлювання власних оцінок художніх явищ, порівняння альтернативних думок, до комунікативного сприймання художніх образів. Студент стає повноправним учасником навчальної взаємодії.

Застосування принципу інтерактивності сприяє формуванню інтересу студентів до самостійного осягнення мистецтва, стимулює ефективність навчання. Згідно

принципу інтерактивності виключається домінування будь-якого учасника навчального процесу, художні завдання виконуються спільно, у процесі художньої взаємодії.

У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що проблема формування художньої емпатії майбутніх вчителів є актуальною через недостатню наукову розробку і практичне значення. Від вирішення її залежить якість підготовки студентів педагогічних університетів мистецьких факультетів до професійної діяльності. Серед принципових засад, що створюють теоретичну основу формування художньої емпатії у процесі фортепіанного навчання студентів, виокремлено ті, що системно охоплюють сутність і зміст мистецького розвитку студентів у його динамічному становленні.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. Принципами, від дотримання яких залежить ефективність формування художньої емпатії майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фортепіанного навчання, визначено такі: аксіологічності, емоційності, полікультурності, суб'єктності, інтерактивності. Означені принципи орієнтують навчальний процес на активізацію у студентів емоційного переживання музичних творів, внутрішньо-резонансне прийняття їх образно-ціннісних смислів; формування почуття національної ідентичності і відкритості до інших культур народів світу; формування здатності майбутніх педагогів до емоційної регуляції музичного сприймання школярів. При цьому важливо зацентувати необхідність дотримання права студента на оригінальність і визнання самоцінності естетичного оцінювання при діалоговому спілкуванні з викладачем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочкарев Л. Л. Психология музыкальной деятельности. Москва: Институт психологи РАН, 1997. 351 с.

2. Выготский Л. С. Психология искусства. Москва: Педагогика, 1987. – 345 с.
3. Медушевский В. В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки. Москва: Музыка, 1976. 254 с.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
5. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека/ пер. с англ. М.М.Исениной. Москва : Прогресс: Универс., 1994. – 979 с.
6. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности/ Ю.А. Цагарелли: Автореф. дис. ... докт. псих. наук:19.00.03. Л.,1990. 41 с.
7. Цыпин Г. М. Музыкант и его работа: Проблемы психологии творчества. Москва: Сов. Композитор, 1988. 384 с.
8. Шацкая В. Н. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества. Москва: Педагогика,1975. 197с.
9. Яконюк В. Л. Развитие интереса к профессии учителя музыки/. Минск: Вышш. школа,1979. 104 с.
10. Lundin R. W. An Objective Psychology of Music. The Ronald Press Company. N. Y., 1953.

REFERENCES

1. Bočkarev L.L. Psycholohyja muzikal noj dejatel nosty/ L.L.Bočkarev. M.: Ynstytut psycholohy RAN, 1997. 351 s.
2. Vihotskyj L.S. Psycholohyja yskusstva/ L.S.Vihotskyj. M.: Pedahohyka, 1987. 345 s.
3. Meduševskij V.V. O zakonomirnostjax y sredstvax xudožestvennoho vozdejstvija muzyky / V.V. Meduševskij. M.:Muzika, 1976. 254 s.

4. Padalka H. M. Pedagogika mystectva (Teoriya i metodyka vykladannja mystic kyx dyscyplin)/ H.M. Padalka. K.: Osvita Ukrainy, 2008. 274 s.

5. Rodžers K.R. Vzgljad na psihoterapiju. Stanovlenye čeloveka/ K.R.Rodžers; per. s anhl. M.M. Ysenynoj. M.: Prohress: Unyvers., 1994. 979 s.

6. Caharely Ju.A. Psiholohyja muzykal no-yspolnytel skoj dejatel nosty/ Ju.A.Caharely: Avtoref. dys. ... dokt. psych. nauk:19.00.03. L.,1990. 41 s.

7. Cipyn H.M .Muzikant y eho rabota: Problemi psiholohyy tvorčestva/ H.M.Cipyn. M.: Sov. Kompozytor, 1988. 384 s.

8. Šackaja V.N. Muzykal no-estetičeskoe vospytanye detej y junošestva/ V.N.Šackaja. – M.:Pedahohyka,1975. 197 s.

9. Jakonjuk V.L. Razvytye ynteresa k professyy učytelja muzyky/ V.L.Jakonjuk. Mynsk: Vyš. škola, 1979. 104 s.

10. Lundin R. W. An Objective Psychology of Music. The Ronald Press Company. N. Y., 1953.

WU QIRUI. PRINCIPAL BASIS FOR THE DESIGN OF ARTIFICIAL EMPATHY OF FUTURE MUSIC TEACHERS

***Annotation.** Artistic empathy is determined by one of the basic concepts of pedagogy of art. The success of artistic development of the individual, his ability to profoundly experience the content foundations of artistic images, the ability to expressly reproduce in the interpretation of the emotional essence of music of various composers depends on artistic empathy. The formation of empathy is one of the important problems of improving the musical and pedagogical preparation of future art teachers.*

The article reveals the principles, which introduce the process of piano playing training, and will contribute to the effective formation of artistic empathy of students. The main ones are: the principle of axiology, the principle of emotionality, the principle of

multiculturalism, the principle of subjectivity and the principle of interactivity.

The principle of axiology presupposes the orientation of the educational process in the piano class for the formation of the ability of students to comprehend, experience, acceptance of the value meanings of the work of art, to their translation in the student environment on the basis of figurative resonance empathy with students, to the reflexive method of processing the artistic information. The principle of axiology in artistic education has its source of philosophical doctrine of the nature of values, their importance in the development of art. It is important to find out how values function in reality, how they relate to each other, how social values interact with cultural factors.

The introduction of the principle of axiology in the educational process creates the basis for the student's profound experiences of images expressed in their content from the evaluation point of views.

The principle of multiculturalism means directing the educational process to the wide comprehension of the artistic achievements by students, in which the national identity of artistic assessment is ensured, and at the same time, the openness to perception, the deep awareness and experience of artistic values of different peoples. The principle of multiculturalism involves encouraging students in the process of forming an artistic empathy to mastering the traditions of native culture as an integral part of the world's artistic space, preserving national artistic identity and striving for artistic knowledge of the arts of the peoples of the world.

The principle of emotionality means the purposeful provision of intensive student experiences of figurative content of a musical composition, its correlation with its own internal state, and also the enhancement of the ability of future teachers to emotionally regulate the process of musical perception of schoolchildren.

The principle of subjectivity implies such a direction of the educational process in which the student's right to identity and self-value of aesthetic evaluation is ensured, individuality,

independence, ability of students to self-determination of their relation to artistic values is intensified, the initiative of originality of the interpretation of the content of artistic works is supported.

The principle of interactivity involves such an organization of artistic and cognitive activity, in which subjects of the educational process interact with each other, share impressions about musical phenomena, artistic assessments, experience in the perception of art. The educational process is aimed at intensifying the exchange of ideas between students, between teacher and students.

These principles are guided by the educational process for activating students' emotional experience of musical works, forming a sense of national identity and openness to other cultures of the peoples of the world; formation of the ability of future teachers to emotionally regulate the musical perception of schoolchildren.

Key words: *artistic empathy, principles of formation, piano training, future teacher of musical art.*

**РОЗДІЛ IV.
СУЧАСНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА:
ФОРМИ, ТЕХНОЛОГІЇ, МЕТОДИ І
ПРИЙОМИ РОБОТИ**

УДК 371.134:7

**ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ У
ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ
ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН**

Валерій Орлов,

доктор педагогічних наук,

професор, головний науковий співробітник лабораторії

професійної кар'єри

Інституту ПТО НАПН України

ORCID: 0000-0002-1843-390X

***Анотація.** У статті розглядаються окремі аспекти розв'язання проблеми професійного становлення майбутніх викладачів мистецьких дисциплін. Особливу увагу зацентовано на суті і механізмах діалогової взаємодії суб'єктів освітнього процесу, зокрема щодо сприйняття творів мистецтва. Уточнюється роль і значення мистецьких творів у художньо-естетичному розвитку особистості. Аналізуються цілі і завдання, способи і ситуації спілкування в системі «викладач-твір мистецтва-студент», результати рефлексивного осмислення студентом ситуацій спілкування з твором мистецтва. Автор розмірковує над тим, що художньо-педагогічне спілкування починається з мовного контакту, тому мовні вміння займають одне з провідних місць серед професійних здібностей педагога і студента. Їх основа – це навички сприйняття специфічної мови жанрів і видів мистецтва. Здатність розуміти мистецтво є результатом рефлексивного осмислення студентом ситуації спілкування з твором мистецтва, активного пошуку смислу у*

діалозі з автором і самим собою. Художній діалог спрямовується на те, щоб забезпечити особистісне включення суб'єктів спілкування в пошуки прихованих запитань і відповідей на них, зіставлення різних позицій з власними знаннями та досвідом. Результати спостережень за процесом сприйняття уможливають визначення особливостей розуміння художнього твору, художньо-педагогічної ситуації, естетичних переживань, взаємодією із вихованцями як продукту руху свідомості. Це, зокрема, розуміння власних думок про предмет, причини і джерела їх виникнення, а також емоційних станів та почуттів, що виникають у процесі сприйняття і в подальшого осмислення власних рефлексій.

Ключові слова: професійне становлення майбутніх викладачів мистецьких дисциплін, твори мистецтва, рефлексія, способи і ситуації художньо-педагогічного спілкування.

Постановка проблеми. Своєрідність процесу професійної підготовки і становлення майбутніх викладачів мистецьких дисциплін зумовлюється особливостями художньо-педагогічної освіти, сутнісними характеристиками «спілкування з мистецтвом», підходами до використання його виховного потенціалу. Тому у визначенні засад професійного становлення викладачів закладів мистецької освіти актуалізується проблема теоретико-методичного осмислення характеру і змісту художньо-педагогічного спілкування-взаємодії між викладачем і студентами, ролі і значення мистецтва в такому спілкуванні. З одного боку, це стосується того, як буде формуватися художньо-естетична свідомість майбутнього викладача мистецтв, а з іншого, – на яких засадах цей педагог здійснюватиме виховання.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Професійне становлення особистості припускає не лише зовнішній вплив факторів соціального середовища і виховання, але й

самодіяльність, самоорганізацію, самовиховання. Особистість не може бути результатом прямого нашарування зовнішніх впливів: вона виступає як те, що людина робить із себе, стверджуючи своє людське життя, свою долю. На проблемі особистості, надбанні нею соціально «виправданої» і в той же час «незалежної» власної «траєкторії» життя сфокусована увага філософів і соціологів, психологів і педагогів, діячів культури і мистецтва (М. Бахтін, Г. Балл, І. Бех, О. Бодальов, Л. Виготський, І. Зязюн, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Сухомлинський, К. Станіславський). Вчених і митців об'єднує думка про те, що кожна людина як особистість може реалізувати покладені на неї функції лише в тому випадку, коли самостійно знайде смисл життя, коли буде неухильно вдосконалювати свою свідомість, ставлення до світу і до самої себе.

Отже, постає питання про теоретичні засади підготовки особистості до відображення світу у самій собі, до своєрідного діалогу з собою, власною свідомістю і світовідчуттям, зокрема, готовністю майбутнього вчителя мистецьких дисциплін до професійної рефлексії, що поєднує у собі психолого-педагогічну і художньо-естетичну діяльність, рефлексію знань у галузі мистецтва та усвідомлення власного життєвого і професійного досвіду. Ця проблема є предметом уваги сучасної психології й педагогіки вищої школи.

Ідея розвитку і самовдосконалення особистості є фундаментальною в теорії неперервної професійної освіти. Згідно з концепцією розвивального навчання розроблено низку технологій, що відрізняються цільовими орієнтаціями, особливостями змісту і методики. Технологія Л. Занкова спрямована на загальний, цілісний розвиток особистості; технологія Д. Ельконіна, В. Давидова акцентує увагу на розвитку способів розумових дій; технології творчого розвитку віддають пріоритет сфері естетичних і моральних якостей особистості; технологія Г. Селевка орієнтується на розвиток самокеруючих механізмів особистості; особистісно-

орієнтована технологія С. Сисоевої спрямована на розвиток когнітивної сфери індивіда.

Метою статті є висвітлення суті проблем педагогічного становлення майбутніх викладачів мистецьких дисциплін і теоретико-методичних підходів щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У широкому розумінні теоретичні засади професійного становлення викладачів мистецьких дисциплін – це система оволодіння поняттями і уявленнями про естетичну та художньо-педагогічну діяльність; у вузькому – система знань про індивідуальні та особистісні особливості викладачів на певних етапах його професійної підготовки і розвитку, шляхи вирішення проблем, що виникають у професійному становленні та способи їх подолання. Важливе значення має взаєморозуміння і сприйняття художнього твору як усвідомлення висловлених у художнього образі думок і почуттів. Викладач не може ототожнювати розуміння студента з його пізнанням-поясненням. З педагогічної точки зору розуміння приходить через діалог, а не через споглядання. В той же час, відомий педагог і музикант Б. Асаф'єв, вважав, що специфічна роль твору мистецтва в процесі художньо-педагогічного спілкування полягає в тому, що ми не повинні його вивчати, ми лише можемо його спостерігати [1, с. 12]. Тобто спостерігати розвиток думки, ідеї закладеної автором і зіставляти з тим смислом, думками, ідеями, які закладає в нього кожен з учасників діалогу-спілкування. Саме ці смисли, ідеї, стилі виконання, засоби художньої виразності становлять ту ідеальну субстанцію художнього твору, яка може від імені його автора взяти на себе функції суб'єкта живого спілкування. У цій своїй віртуальній якості твір мистецтва стає не лише предметом обговорення (вивчення), а займає позицію учасником діалогу, висловлюється специфічним чином та відстоює свою думку, спираючись при цьому і відображаючи ідейні, художньо-

естетичні позиції свого автора, своєї епохи. Ця ситуація створює певну колізію між позицією педагога і митця щодо спілкування у системі «викладач-твір мистецтва-студент». Для її розв'язання доцільним вважаємо розглянути позиції психологів і феноменологів.

У психології і феноменології розуміння розглядається на рівні здатності осягти смисли і значення явища, а також досягнутий завдяки цьому результат. Для розуміння характерне відчуття ясного внутрішнього зв'язку, організованості явищ, що розглядаються. Це може бути логічно впорядковане, ясне бачення причинно-наслідкових зв'язків, коли механічно перераховані раніше факти об'єднуються у єдину логічну систему. Можливе і ясне відчуття студентом осмисленості художньо-педагогічної ситуації без логічного каркаса. До психологічних механізмів розуміння відносять ідентифікацію, проєкцію, соціальну перцепцію, емпатію, інсайт, інтуїцію. У процесі художньо-педагогічного спілкування вони забезпечують усвідомлення «зовнішніх» ознак художнього твору, психічного стану окремого учня як наслідок певних обставин, художньо-педагогічної ситуації в цілому. А також є основою для створення педагогічної технології професійного становлення майбутніх викладачів мистецьких дисциплін.

Результати спостережень за процесом художньо-педагогічного спілкування викладачів і студентів та сприйняттям художніх творів студентами випускних курсів визначались за такими показниками: ступенем дотримання принципів діалогової взаємодії, рефлексивно-творчою спрямованістю художньо-педагогічної діяльності, рефлексивно-творчою організацією самопізнання, професійного самовдосконалення; інтенсивністю використання інтерактивних способів художньо-педагогічного і художньо-естетичного спілкування; виявленням особливостей художньо-естетичного сприйняття і розуміння творів мистецтва суб'єктами навчально-

виховного процесу залежно від умов і ситуацій, в яких цей процес відбувається.

Серед найуживаніших способів художньо-педагогічного спілкування були визначені такі:

1. *Асоціативний спосіб* – характерний для індивідуальних занять на мистецьких факультетах. Його особливістю є обмін репліками, зміст яких асоціативно пов'язаний між собою і безпосередньо із виконанням художнього твору. Для цього способу спілкування характерне уникнення повторів, обмеження реплік за часом. Тобто відбувається не логічний, але достатньо відвертий обмін думками і почуттями. Правила, якими керуються викладач і студент, визначаються інтуїтивно. Співрозмовники порівняно мало перебивають один одного. При даному типі спілкування рефлексивні процеси відбуваються на основі емпатії, тобто робляться спроби зрозуміти один одного, ідентифікуючись з художніми образами.

2. *Вирішення задач* – висловлювання, спрямовані на досягнення спільної точки зору. Рефлексивна компонента припускає наявність спільної мети, що помітно знижує тематику спілкування. Перелік правил також обмежений: кожне висловлювання старанно зважується, викладач кожне слово ретельно підбирає, а студент оцінює. Порушення правил спричиняє непорозуміння, відмову від вирішення художньо-педагогічної проблеми і може призвести до зміни у способі спілкування. Допустимі повтори і уточнення. Рішення виробляються спільно.

3. *Постановка запитань* – переважно питання ставить викладач, зацікавлений в одержанні повної інформації. Студент має можливість ухилитися від відповіді або дати часткову відповідь. Викладач такого права не має, але він, як правило, формулює зустрічне запитання або починає обговорювати запитання студента. Слід зауважити, що традиційно студенти задають викладачеві значно менше питань. Ця тенденція зберігається із минулих десятиліть, але за умови, коли

викладачу вдається змінити у студентів мотивацію навчання, ставлення до художньо-педагогічної діяльності, допомогти оволодіти способами самопізнання, самоідентифікації і співвіднесення власного “Я” з ідеалом, тоді студенти стають значно активніше, спілкування досить інтенсивним і показником активності є значне зростання кількості питань. Оцінки, прийоми втілення мистецького задуму, висловлювання більш старанно зважуються, ніж при асоціативному спілкуванні. Разом з тим мають місце питання, спрямовані на виявлення шляхів пізнання і розуміння художньо-естетичного смислу, ідеї мистецького твору, що вимагає від студента і викладача занурення у сферу самоаналізу, самопізнання шляхом психологічної та феноменологічної рефлексії. У той же час художній твір може відповісти на питання настільки, наскільки студент і викладач готові його зрозуміти. Отже, цілком природно виникають повторення і уточнення. Таким чином, рефлексія відбувається на основі метакомунікації.

4. *Уточнення розуміння* – у художньо-педагогічній практиці заняття ніколи не починається з висловлювань, що сприяють усуненню неправильного розуміння. Даний спосіб спілкування прямує за іншими способами, але при цьому вирішується питання про причини нерозуміння, розбіжності в інтерпретації художнього образу. Студент шляхом перепитувань намагається з'ясувати в чому полягає неправильне або інше розуміння художнього твору, або які правила спілкування порушені. Кожен із суб'єктів спілкування має право перейти до іншого способу уточнень в разі нерозуміння.

Наші спостереження доводять, що для початкового етапу спілкування в системі “викладач-твір мистецтва-студент” найбільш характерні 1- і 3-й способи, рідше зустрічається 2-й спосіб. Послідовне використання рефлексивних методик забезпечує зростання частоти використання 2- і 4-го способів спілкування. Повне розуміння зустрічається не так часто.

Рівень рефлексії визначається ступенем розуміння.

Розуміння – один із основних видів складної розумової діяльності, спрямованої на розкриття сутнісного в предметах і явищах. Розуміння мистецтва через вивчення теорії мистецтва (мистецтвознавства) найчастіше означає встановлення співвідношення форми і змісту, або призводить до з'ясування причин виникнення видів, жанрів і конкретних творів мистецтва. Часом це відбувається шляхом встановлення логічних підвалін, з яких випливає те, що вимагається зрозуміти. Такий підхід практикується у вищих навчальних закладах мистецького профілю, але він властивий розумінню математичних теорем. Розумінню художніх творів така логіка перешкоджає.

Художньо-педагогічне спілкування починається з мовного контакту, тому мовні вміння займають одне з провідних місць серед професійних здібностей педагога і студента. Їх основа – це навички сприйняття специфічної мови жанрів і видів мистецтва. Наявність знання мови мистецтва ми відносимо до інтенційного аспекту культури художньо-педагогічного спілкування. Культурно-історична співвіднесеність духовного досвіду учасників діалогічного спілкування важлива в плані перехрещення ціннісних структур цього досвіду, збігу рівнів усвідомлення художньо-естетичного змісту і смислу мистецьких творів. У протилежному випадку художнє сприйняття перестає бути спілкуванням і зупиняється на рівні пошуків сюжетних ліній та впізнавання життєвих ситуацій.

Кожне висловлювання суб'єктів спілкування щодо власного розуміння твору мистецтва, в тому числі й “висловлювання”, які містить у собі сам твір мистецтва, визначається встановленням певних правил і відповідно з цим інтерпретується. Якщо суб'єкт спілкування чує очікуване, то немає підстав змінювати систему правил взаємодії. Якщо ж відповідь (зміст, характер, смисл твору) виходить за рамки очікуваного, то “відповідь” може бути обрана із загально

відомих або рішення щодо перегляду правил художньо-естетичного спілкування відкладається, а “відповідь” і пов’язані з нею рефлексивні дії відкидаються. При цьому можуть змінитися правила художньо-педагогічного спілкування.

Здатність розуміти мистецтво є результатом рефлексивного осмислення студентом ситуації спілкування з твором мистецтва. Такий результат ми визначаємо як одне із центральних педагогічних завдань загальної і художньо-педагогічної освіти. Для спостереження за процесом усвідомлення художнього твору студентам пропонуються завдання, в яких передбачається інтерпретація задуму автора відповідно до власних уявлень і художньо-естетичного досвіду, активний пошук смислу у діалозі з автором і самим собою. Художній діалог спрямовується на те, щоб забезпечити особистісне включення суб’єктів спілкування в пошуки прихованих запитань і відповідей на них, зіставлення різних позицій з власними знаннями та досвідом.

Результати спостережень за процесом сприйняття уможливають визначення особливостей розуміння художнього твору, художньо-педагогічної ситуації, естетичних переживань, взаємодією із вихованцями як продукту руху свідомості. Це, зокрема, розуміння власних думок про предмет, причини і джерела їх виникнення, а також емоційних станів та почуттів, що виникають у процесі сприйняття і в подальшого осмислення власних рефлексій.

Розуміння творів мистецтва, художньо-педагогічної ситуації в аудиторії, на уроці, в школі – все це продукт руху власної свідомості студента, який не можна замінити розумінням викладача. Це розуміння не може бути також повідомлене студенту у вигляді інформації; розуміння вже само по собі припускає інтенційність свідомості, “виробництво” значень (сми́слів), бачення смислу. Осмислюючи цю закономірність, викладач отримує можливість порозумітися із своїм учнем, спрямовуючи рух його свідомості на самостійне осмислення художньо-

естетичних явищ.

Різноманітність актів свідомості при подібності ситуацій вимагає звернути увагу на структуру самого осмислення, яке не має усталених трафаретів розуміння. Слід також звернути увагу на кореляцію акту розуміння і того змісту, яким цей акт наповнений у художньо-педагогічній ситуації, сприйнятті твору мистецтва чи уявленнях про власну професійну діяльність.

За результатами спостережень ми мали можливість констатувати, що твори мистецтва, зображені художником на полотні, переживаються студентами більш реально, якщо вони самі шукають його смисл і самі цей смисл у нього вкладають. Художні твори, педагогічні ситуації, які можуть прислужуватися засобом трансляції смислу, самі по собі ним не володіють. Це не суперечить тому, що художні твори або художньо-педагогічні ситуації спілкування мають об'єктивний смисл. Однак, смисл, який вкладає викладач у твір мистецтва або художньо-педагогічну ситуацію, не повинен передаватися від викладача до студента як незаперечна істина в останній інстанції, а лише безпосередньо сприйматися студентом від явища через певні почуттєво-відчуттєві форми. Коли викладач повідомляє студенту певний обсяг дидактичного матеріалу, то студент одержує його у готовому вигляді, як, наприклад, бере в руки підручник. Він не отримує смисл (значення), а вже сам відтворює його, вкладаючи його конфігурації у своє власне поле свідомості, завдяки структурам смислоутворення і розуміння.

У педагогічній практиці побутує чисто механічне розуміння, так званих, трьох ступенів пізнання (ознайомлення, пізнавання, зачування), на які розкладають і пізнання художніх творів. Такою була переважаюча тенденція в художньо-педагогічній освіті до 70-80-х років. З того часу в практиці мистецької освіти з'явилося декілька тенденційних підходів до розвитку культури естетичного сприйняття – від пізнання окремих засобів виразності до сприйняття цілого.

Від першого цілісного охоплення до розрізнення окремих засобів виразності і надалі до більш повного цілісного охоплення – таким є найбільш поширений підхід у сучасній практиці. Він ґрунтується на концепції поступовості сприйняття – від живого споглядання до абстрактного мислення і від нього до практики.

У розумінні мистецтва ми притримуємося дещо іншої точки зору. На нашу думку, необхідно завжди йти від цілого; від розуміння суті й смислу, які кожен раз можуть бути різні, залежно від афективно-емпатійних реакцій, емоційного стану, настрою індивіда. Тому в учнів найчастіше підсвідомо, а у викладача усвідомлено виступають зв'язки з такими компонентами досвіду: часового, мовного, зорового, життєвого, художньо-естетичного тощо. Будь-який “методичний” поділ чуттєвого суперечить сутності сприйняття та розуміння естетичного, а отже не повинно бути характерним для занять з мистецтва і не відповідає професійному рівню художньо-педагогічної діяльності викладачів мистецьких дисциплін.

Художньо-педагогічне спілкування набуває дієвості та ефективності, щодо професійного становлення майбутніх викладачів мистецьких дисциплін, в результаті рефлексії, яка може здійснюватися спільно суб'єктами виховного процесу, а також кожним з них індивідуально. Досліджуючи різні аспекти діалогічного спілкування в системі художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін, ми мали на меті отримати дані про зміст, форми і характер спілкування, інші аспекти педагогічної взаємодії викладача і студентів у їхньому спілкуванні з мистецтвом. Було констатовано, що під час діалогу викладач і студент, як правило, обмінюються інформацією трьох типів: 1) про твір мистецтва (чи студент готовий до його виконання, як саме він має виконуватися, на що треба звернути увагу тощо); 2) про те, які норми спілкування спостерігає той, хто говорить (про ставлення студента до виконання завдань, саморозвитку,

тобто спілкування із власним професійним “Я”, як будуть складатися стосунки тепер і у майбутньому тощо); 3) про свій внутрішній стан.

Інформація про внутрішній стан проявляється паралінгвістичними засобами: тон, міміка, рухи і стильові особливості мови. Конкретна художньо-педагогічна ситуація, яка виникає під час діалогу, викликає у студента певні асоціації. Вони різняться залежно від наявності тих чи інших обмежень, від ступеня допустимої варіативності, наприклад, у лекції буде менше ідейних, стильових, рефлексивних, нормативних відхилень, ніж на семінарському, практичному чи індивідуальному занятті. Змінюючи будь-яку з цих ознак, ми приводили ситуацію до порушення загально прийнятих норм і змінювали спілкування настільки, що на цій основі виникала інша ситуація. Буде помилкою вважати саме твір мистецтва, або художньо-педагогічний процес об'єктом і предметом художньо-педагогічного спілкування. У результаті діалогового спілкування відбувається детермінація системи зовнішніх впливів на особистість і системи внутрішніх особистісних перетворень професійної свідомості особистості. Кожне таке спілкування, якщо воно не обмежується і не розпадається на вирішення лише численної кількості часткових завдань, має за об'єкт розвиток професійної культури студента, а за предмет – його професійне становлення. Рівновагу у спілкуванні, як правило, встановлює викладач, завданням якого є виконання усіх дидактичних норм щодо процесу навчання і спілкування з твором мистецтва, зокрема, принципів високої художньої ідейності та доступності, дотримання технологічних вимог.

Для визначення інтенсивності діалогу в різних умовах спілкування ми провели опитування викладачів і студентів, метою якого було виявити ступінь інтенсивності діалогічного спілкування у царині мистецтва і ставлення суб'єктів навчально-виховного процесу до такого спілкування. Результати свідчать, що діалогічне спілкування формально

визнається ефективним більшістю опитуваних (91,3% викладачів і 78,4% студентів). Разом з тим, через різні причини діалог не відбувається у 75% випадків. Замість цього ми спостерігаємо переважно настанови, пояснення, монологічні сентенції викладачів, в кращому випадку спілкування на рівні “питання-відповіді”.

Професійне становлення викладачів мистецьких дисциплін відбувається в ситуаціях спілкування, що мають свої специфічні особливості і певним чином впливають на професійний розвиток особистості фахівця. За характером “прагматичного ефекту” діалогічного спілкування ми виділяємо такі художньо-педагогічні ситуації:

1) ситуації, пов’язані з встановленням, підтриманням і роз’єднанням контакту між суб’єктами художньо-педагогічного спілкування (в тому числі й з твором мистецтва), де рефлексія відіграє роль констатуючої установки і сприяє прийняттю рішень;

2) ситуації, в якій мовні дії того, хто говорить, спрямовані на прояснення особливостей твору мистецтва, а рефлексивні дії спрямовані на визначення особливостей учасників діалогу, художньо-педагогічної ситуації тощо;

3) ситуації, пов’язані з підтримкою емоційного стану суб’єктів (як з боку викладача, так і з боку студентів). У цій ситуації твір мистецтва може відігравати домінуючу роль, як активатор певних емоційних станів, а рефлексивні дії допомагають у визначенні оптимальних варіантів самокорекції і вирішення проблемних питань;

4) ситуації, коли суб’єкти спілкування намагаються змінити психічний стан, емоційну атмосферу, напрямок рефлексивних дій у позитивний бік;

5) ситуації, пов’язаної з маскуванням того, хто говорить, власних поглядів від партнера по спілкуванню. Зокрема, найчастіше це імітація студентом високого рівня художньо-педагогічної культури або викладачем зацікавленого ставлення до художнього твору і до студента, хоча в дійсності

це не так або не зовсім так;

б) ситуації, в яких метою є спонукання співрозмовника до немовних дій: виразного виконання музичного твору з урахуванням авторських вимог, вимог викладача і власного розуміння художнього задуму; оцінної або виконавської інтерпретації, внесення радикальних змін у зображуване на полотні відповідно до традиції або до бачення викладача тощо);

7) ситуація, в якій викладач або студент намагається змінити обсяг і структуру знань співрозмовника, напрям його мислення, ставлення до мистецького твору та інших суб'єктів спілкування, ставлення до художньо-педагогічної діяльності.

З метою зіставлення результатів художньо-педагогічної діяльності викладачів мистецьких факультетів ми із загального числа об'єктів спостереження виділили ті, де домінуючим було діалогічне спілкування, яке здійснювалося на засадах особистісно орієнтованого художньо-естетичного підходу. Результати спостережень підтвердили наше припущення: застосування інформаційно-комунікативного підходу до спілкування з творами мистецтва є неправильним, якщо спілкування інтерпретується за аналогією з простим «одностороннім» рухом інформації. При обміні інформацією між педагогом і студентом відбувається взаємодія їх ідеалів, особливостей психології мислення, способів руху свідомості. Кожен з них є активним, діяльним елементом взаємодіючої системи комунікації. Обопільний обмін інформацією обов'язково має на увазі налагодження взаємних контактів. Педагог, спрямовуючи до студента естетичну інформацію, як правило, повинен враховувати ступінь активності самого студента, його потреби, інтереси тощо. Ця орієнтація стосується і власних установок викладача – естетичних, психологічних, ціннісних. За таких умов студент відповідає на одержану інформацію реакцією, яка підтверджує наявність акту спілкування.

На заняттях із мистецьких дисциплін важливо, щоб

домінуючу роль відіграло мистецтво. Ми ставили перед собою завдання визначити наскільки ця умова реалізується у сучасній художньо-педагогічній практиці. З цих позицій оцінювалися висловлювання викладачів і студентів. Аналіз зібраних даних доводить, що ця умова не завжди виконується. Найчастіше (у 67,4% випадків) твір мистецтва розглядається в навчальній практиці лише як засіб вдосконалення технічних навичок студента. В процесі учіння, за результатами опитування студентів музичних факультетів, домінує метод запам'ятовування інформації без її особистісного рефлексивного осмислення (62,8%). Разом з тим, є немало позитивних прикладів, коли мистецтво в процесі спілкування виступає посередником в одержанні інформації про суб'єктів спілкування (32,6%). При чому за результатами рейтингового опитування, студенти особливо відзначають творче ставлення викладачів до трактування художньо-естетичного змісту мистецького твору. Як правило, такі викладачі користуються високим авторитетом у студентів і колег по роботі. Значно меншим авторитетом користуються викладачі, які «нав'язують» студенту своє бачення, ігноруючи його думку. Художній твір за таких умов лишається осторонь або займає позицію об'єкта вивчення, а не суб'єкта художньо-естетичного спілкування та інтелектуального діалогу. А робота над твором видається студентам нецікавою, як і сам викладач.

Однак, за умов взаємної зацікавленості і доброзичливості між студентом і викладачем останній завжди має шанс оволодіти методами істинного пізнання мистецтва, що ґрунтується на рефлексії знань про мистецтво і досвіду діалогічного спілкування. За таких умов студент сприймає художній твір як суб'єкт спілкування, інтегруючи у своїй свідомості естетичну позицію віртуального автора (він ніби веде з ним внутрішній діалог) і позицію викладача. У свою чергу, твір мистецтва піддається впливу, змінюючи свій естетичний зміст відповідно того смислу, який в нього вкладає

сам студент як суб'єкт спілкування. Найяскравіше результати реалізації такого підходу проявляються у оцінній та виконавській інтерпретації студентом художніх творів, відтворення яких є складовою мистецької підготовки вчителів. Таким чином, відбувається інтеріоризація діалогу. Можна вважати, що незалежно від того, як одна сторона відповідає на поведінку інших сторін, як правило, виникає «діалог цінностей» (А. Гжегорчик), що реалізуються у спілкуванні. Якщо в одній із сторін проявляється естетична цінність, то вона, як така, може сприйматися іншою стороною. Але, разом з тим, не слід забувати, що розуміння смислу не передається ззовні, смисл студент повинен знайти сам, використовуючи можливості саморефлексії [2, с. 59].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Сучасна вітчизняна школа потребує надійних виховних технологій і вчителя, здатного їх реалізувати. Самопізнання, осмислення і усвідомлення фахівцем власних реальних можливостей, об'єктивна оцінка умов, в яких відбувається художньо-педагогічна діяльність, встановлення відповідності цих двох факторів цілям і змісту художньо-естетичного навчання і виховання учнів, відкриває шлях як для інтеграції післядипломної мистецької та психолого-педагогічної освіти, так і для подальшого самовдосконалення та професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

Самостійність і неупередженість у пошуках смислового змісту художнього твору є характерною ознакою особистості, що рухається до особистісного професійного становлення. Зважаючи на розмаїття думок, течій, напрямів, підходів до розуміння мистецтва, його ролі і значення у художньо-естетичному вихованні тощо, завданням кожного студента, який лише опановує професію вчителя музики, образотворчого мистецтва, літератури, тощо є вироблення своєї власної позиції щодо мистецтва, учнів, професійної художньо-педагогічної діяльності, себе особисто як

професіонала.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. 2-е изд. Ленинград : Музыка, 1973. 144 с.
2. Гжегорчик А. Духовная коммуникация в свете идеала ненасилия // Вопросы философии. 1992. №3. С. 58-63.

REFERENCES

1. Asaf'ev B. V. Izbrannye stat'i o muzykal'nom prosveshchenii i obrazovanii. 2-e izd. Leningrad : Muzyka, 1973. 144 с.
2. Gzhegorchik A. Duhovnaya kommunikaciya v svete ideala nenasiliya // Voprosy filosofii. 1992. №3. S. 58-63.

V. ORLOV. ARTISTIC AND PEDAGOGICAL COMMUNICATION IN THE PROFESSIONAL ESTABLISHMENT OF FUTURE ARTS TEACHERS

Annotation. The article deals with some aspects of solving the problem of professional formation of future teachers of art disciplines. Particular attention is paid to the essence and mechanisms of dialogue interaction between the subjects of the educational process, in particular, regarding the perception of works of art. The role and significance of works of art in the artistic and aesthetic development of the personality are specified. The goals and tasks, ways and situations of communication in the system "teacher-work of art-student" are analyzed, the results of the student's reflection on situations of communication with the work of art. The author argues that artistic and pedagogical communication begins with linguistic contact, therefore, language skills occupy one of the leading positions among the professional abilities of the teacher and the student. Their basis is the ability to understand the specific language of genres and types of art. The ability to understand art is the result of the student's reflection on the situation of communication with the work of art, active search for meaning in dialogue with the author and himself. The artistic dialogue aims to ensure that the subjects are personally involved in the search for hidden questions and answers, and to compare

different positions with their own knowledge and experience. The results of observations of the process of perception make it possible to determine the peculiarities of understanding the work of art, artistic and pedagogical situation, aesthetic experiences, interaction with the pupils as a product of the movement of consciousness. This includes, in particular, an understanding of one's own thoughts about the subject, the causes and sources of their origin, as well as the emotional states and feelings that arise in the process of perception and in the subsequent reflection of one's own reflections.

Key words: *professional formation of future teachers of artistic disciplines, works of art, artworks, reflection, ways and situations of artistic and pedagogical communication.*

УДК 37.012:001.63:008:7.012

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ПРОЕКТНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ-ГРАФІКІВ

Алла Максимова,

доцент кафедри дизайну

*Мистецького інституту художнього моделювання
та дизайну імені Сальвадора Далі, м. Київ*

ORCID: 0000-0002-4467-1952

e-mail: almadesign@i.ua

Анотація. У статті розкрито зміст поняття «проектна культура», висвітлені результати порівняльного аналізу дипломних проектів провідних мистецьких закладів вищої освіти України та близького зарубіжжя для виявлення ступеня розвитку проектної культури майбутніх дизайнерів-графіків у професійній підготовці. Автор стверджує, що візуальне вирішення певної тематики дипломного проекту передбачає синтез об'єкту проектування у найбільш оптимальному варіанті із докладною розробкою певної графічної та макетної частини з урахуванням сучасного рівня розвитку графічного дизайну, новітніх комп'ютерних

технологій, досягнень науки, економічних, екологічних, функціональних вимог, а також вимог охорони праці. Але, як показав порівняльний аналіз дипломних проектів провідних мистецьких закладів вищої освіти, переважно України й Польщі, часто дипломником можуть опускатися вимоги утилітарного чи естетичного призначення, що позначається на рівні розвиненості проектної культури в освітньому процесі. За результатами порівняльного аналізу дипломних проектів з графічного дизайну провідних мистецьких закладів вищої освіти Республіки Білорусь, Польщі та України, автор констатує, що розвиток проектної культури майбутнього дизайнера має охоплювати обидві категорії – утилітарність та естетичність, оскільки динаміка соціокультурних процесів у суспільстві нині вимагає повну їхню взаємодію в об'єктах дизайнерського проектування. Сьогодні ці категорії проектної культури потребують оновлення відповідно до сучасних вимог і впровадження в навчально-методичні комплекси з фахових дисциплін проектування.

Ключові слова: проектна культура, професійна підготовка дизайнера, дипломне проектування, графічний дизайн.

Постановка проблеми. Сучасний етап цивілізаційного становлення характеризується змінами у соціокультурному середовищі, трансформацією стереотипів мислення й сприйняття візуальної інформації, впровадженням інноваційних технологій, що неодмінно впливає на рівень проектної культури об'єктів дизайну, які нас оточують. Від дизайнерського вирішення і художньо-естетичного образу залежить комфорт оточуючого середовища, позитивний імідж індивіда в соціумі, успіх фірми, товару чи послуги на ринку попиту. Об'єкти проектування дизайну середовища, промислового чи графічного дизайну є своєрідними засобами комунікації, виховання культури та формування престижу у споживачів. Високий рівень розвитку здатності до проектування власної діяльності в різних соціально-

культурних ситуаціях називають: «проектна культура» [1]. Стрімке зростання в Україні попиту на фахівців із дизайну зумовлює необхідність якісного вдосконалення їхньої професійної підготовки.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Більшість учених вивчають професійну і педагогічну майстерності у мистецькому спрямуванні, досліджують окремі аспекти в галузі філософії освіти І. Зязюн, В. Огнев'юк, Г. Філіпчук; у галузі теорії і методики мистецької освіти – В. Орлов, Л. Оружа, О. Фурса та ін. Окремі аспекти розвитку проектної культури розглядаються у дослідженнях Ю. Веселової, О. Генісаретського, О. Каукіної, О. Ческідової та ін. Цілісно проблему розвитку проектної культури дизайнерів-графіків у процесі професійної підготовки не розкрито.

Мета статті: здійснити порівняльний аналіз дипломних проектів провідних мистецьких закладів вищої освіти України та близького зарубіжжя за напрямом підготовки: «Дизайн», спеціалізацією «Графічний дизайн» для виявлення ступеня розвитку проектної культури майбутнього дизайнера у процесі професійної підготовки в умовах динаміки змін соціокультурних процесів у сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Специфіка діяльності професійного дизайнера передбачає вирішення творчих питань, що вимагають одночасного використання знань з різних галузей людської діяльності та розвитку «зорового бачення» й «абстрактного мислення» задля вміння спроектувати новий об'єкт. Тому рівень якісної підготовки майбутнього дизайнера нині залежить не тільки від розвитку таланту та здібностей, а й від ступеня сформованості проектної культури в освітньому процесі. Зарубіжні фахівці у галузі теорії проектування визначають проектну культуру як «третю культуру» після матеріальної та духовної.

Цю «третю культуру», Б. Арчер та його колеги з Королівського коледжу мистецтв, з провідного художнього

університету Великобританії, запропонували назвати «Дизайном з великої літери» [4, с. 43]. Саме в такому розгорнутому розумінні дизайну і вміщається сутність, що дозволяє трактувати його як всю проектну культуру і як частину фундаменту загальної освіти.

Сучасна мистецька освіта в Україні започаткувалася у Києві у 1917 р. створенням Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. Серед засновників – видатні особистості (Георгій Нарбут, Василь Кричевський), творчість яких і педагогічні принципи формування української школи графічного проектування ще й досі є актуальними [6]. Сьогодні професійна підготовка майбутніх дизайнерів-графіків в академії базується на прагненні синтезувати давньоукраїнські традиції мистецтва з найновішими досягненнями і практикою європейських художніх шкіл з метою створення сучасної української школи [6]. У 1987 році при кафедрі графічних мистецтв була створена майстерня графічного дизайну, а у 2004 сформована вже кафедра дизайну, завданням якої стало проектування таких різновидів графіки, як плакат, фірмовий стиль, дизайн упаковки, шрифт, оформлення періодичних видань, дизайн книги та інші форми рекламної графіки. Головна роль у загально-мистецькій підготовці відводиться рисунку, живопису, естампним технікам: офорту, літографії, гравюрі, ситодруку, а також пластичній анатомії та теоретичним дисциплінам. Загалом, майстерня графічного дизайну є творчою лабораторією, експериментальним полем, де відбувається становлення дизайнера, як яскравої особистості, котра діє та розвивається у системі загальної культури суспільства.

Як взірцеві творчі здобутки студентів кафедри дизайну Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, приведемо дипломні проекти Д. Стадніченка (Типографічний проект «Видатні дизайнери шрифту. Час і форма») та К. Гольцевої (Календар для етнофестивалю

«Трипільське коло»), що нині презентують майстерню графічного дизайну на сайті академії [6].

Дані дипломні проекти відзначаються глибоким ідейно-філософським змістом, високою професійною майстерністю та художньою образністю, гармонійним композиційно-графічним вирішенням, високою культурою організації проектної площини, тому рівень сформованості проектної культури майбутнього графіка-дизайнера є високим за критеріями естетичності. Але утилітарне призначення щодо реальних можливостей втілення у життя цих дипломних проектів визначається більше достойною та успішною презентацією на виставках та конкурсах з графічного дизайну, ніж впровадженням у виробництво.

Якщо охарактеризувати польську мистецьку освіту, то Польща налічує вісім академій мистецтв і багато художніх факультетів у інших закладах вищої освіти, які готують дизайнерів. У польського студента – майбутнього дизайнера, завжди є можливість вибору не тільки освітнього закладу, але й того, в яку саме майстерню і до якого саме професора він прийде навчатися. Це пов'язано з тим, що навчання в мистецьких закладах вищої освіти Польщі побудоване на діалозі студент – професор, в процесі якого професор не є диктатором чи критиком, а виступає більше як мислитель, куратор-вихователь, помічник, майстер-мистець, який передає свій творчий досвід та професійні навички. В кінці кожного семестру проходять відкриті перегляди, під час яких студенти публічно презентують свої проекти – це є головною метою польської дизайн-освіти, коли майбутній дизайнер має розуміти, що відповідає перед соціумом за те, що створив, і що його діяльність не ізольована від суспільства, а так чи інакше буде взаємодіяти зі споживачем.

Проаналізуємо рівень розвиненості проектної культури майбутніх дизайнерів на прикладі дипломних проектів факультету графічних мистецтв та засобів масової інформації Академії образотворчих мистецтв ім. Йоженіуса Гепперта у

Вроцлаві (Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu) [7]. Дипломні роботи польських студентів Лукаша Гайдюка (Проект послідовної візуальної ідентифікації на матеріалі промо-акції Perspecto) та Єви Газовської (Графічне супроводження фестивалю важливої музики для молоді CODA) свідчать про високий рівень технологічних прийомів та художніх засобів, але утилітарна значущість цих проектів у соціумі не буде досить високою, оскільки вони демонструють тільки сформовану віртуозність графіка-дизайнера, а за інформативним, естетичним та функціональним призначенням дані проекти розраховані на вузьку специфічну цільову аудиторію митців.

Факультет дизайну і декоративно-прикладного мистецтва Білоруської державної академії мистецтв є одним з провідних мистецьких закладів вищої освіти в Республіці Білорусь. Особливістю структурного підрозділу факультету є створена у 2002 році, відповідно до Протоколу доручень Президента Республіки Білорусь, науково-дослідна лабораторія з комп'ютерного дизайнерського проектування та навчально-виробничі майстерні за напрямками спеціалізації [5].

Основа професійної підготовки майбутнього дизайнера на факультеті дизайну і декоративно-прикладного мистецтва Білоруської державної академії мистецтв забезпечується дисциплінами «Академічний рисунок», «Академічний живопис», «Композиція», «Семіотика», «Психологія мистецтва», «Психологія дизайн-діяльності» та ін., а також велика увага приділяється засвоєнню сучасних комп'ютерних технологій [5]. Потрібно підкреслити, особливістю процесу навчання на кафедрі графічного дизайну Білоруської державної академії мистецтв є спрямування на оволодіння майбутніми дизайнерами емоційно-чуттєвого (психологічного) та логічного компонентів професійних знань.

Творчий і педагогічний досвід викладачів кафедри, які розробили методику викладання дисциплін «Шрифт», «Проектування», «Фотографіка», «Кольорознавство» дозволяє успішно здійснювати підготовку майбутніх дизайнерів на якісному рівні, що підтверджується високим попитом випускників на білоруському ринку праці [5]. Доводять це і дипломні проекти студентів кафедри графічного дизайну В. Романовської (Фірмовий стиль магазину «Шерстяной дом») та А. Путилової (Ілюстрації і дизайн книги С. Довлатова «Валіза») [5], в яких оптимально поєднані одвічно конфронтуючі критерії якості дизайн-проектів – утилітарне призначення з мистецькою артистичністю.

Дипломний проект «бакалавра» та «спеціаліста» за спеціалізацією «графічний дизайн» завершує освітньо-професійну програму підготовки фахівців відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня [2]. Завдання на нього є комплексною задачею, яка повинна вмещувати у себе розв'язання типових задач у галузі графічного дизайну та реклами, рішення яких потребує певних теоретичних знань та професійних умінь [2, 3].

Візуальне вирішення певної тематики дипломного проекту передбачає синтез об'єкту проектування у найбільш оптимальному варіанті із докладною розробкою певної графічної та макетної частини з урахуванням сучасного рівня розвитку графічного дизайну, новітніх комп'ютерних технологій, досягнень науки, економічних, екологічних, функціональних вимог, а також вимог охорони праці. Але, як показав порівняльний аналіз дипломних проектів провідних мистецьких закладів вищої освіти, переважно України й Польщі, часто дипломником можуть опускатися вимоги утилітарного чи естетичного призначення, що позначається на рівні розвиненості проектної культури в освітньому процесі.

Високий рівень проектної культури майбутнього дизайнера буде залежати від дотримання ним в процесі дипломного проектування вірного порядку за такими етапами

– послідовність дій, початком котрих є збір аналогів та систематизація інформації про об'єкт проектування, поставлення вихідної мети, на її основі визначення напрямку наступного пошуку вирішення, оцінки альтернативних варіантів, розробку визначеної ідеї з наступним з'ясуванням робочих питань та суперечностей, апробацію створеного об'єкту відповідно до функціонального, естетичного та утилітарного призначення. Завершує процес графічно-проектне, макетне представлення та презентація проекту і текстове (документальне) супроводження [4, с. 197].

На рівні компетенції якості розвитку проектної культури майбутнього дизайнера у процесі професійного навчання можна визначити наступні категорії – синтез художньо-естетичних параметрів та функціонально утилітарного призначення об'єктів проектування, ідейно-концептуальний зміст та системно-логічний підхід, композиційно-графічні засоби та психологічні особливості емоційно-образного втілення проекту, культури виконання подачі-презентації проекту, технічне виконання моделі об'єкту чи оригінал-макету тощо.

Висновки. В результаті порівняльного аналізу дипломних проєктів з графічного дизайну провідних мистецьких закладів вищої освіти Республіки Білорусь, Польщі та України, можна констатувати: розвиток проектної культури майбутнього дизайнера має охоплювати обидві категорії – утилітарність та естетичність, оскільки динаміка соціокультурних процесів у суспільстві нині вимагає повну їхню взаємодію в об'єктах дизайнерського проектування. Сьогодні ці категорії проектної культури потребують оновлення відповідно до сучасних вимог і впровадження в навчально-методичні комплекси з фахових дисциплін проектування. Перспективним способом підвищення розвитку професійної підготовки майбутніх дизайнерів є моніторинг рівнів розвиненості проектної культури суб'єктів освітнього процесу і оцінювання якості проектування

навчальних практичних завдань та дипломних проєктів за напрямом «дизайн».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каукина О. В. Содержательно-функциональные характеристики модели формирования проектной культуры будущих дизайнеров в процессе профессиональной подготовки в вузе // Сибирский педагогический журнал. Новосибирск, 2009. № 11. С. 51-60.

2. Максимова А. Б. Дипломне проєктування за темою фірмового або корпоративного стилю у процесі підготовки графіка-дизайнера // Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір : наук. видання / за заг. ред. В.О. Огнев'юка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. С. 674-682.

3. Максимова А.Б. Системність навчального проєктування у процесі підготовки майбутніх фахівців графічного дизайну // Дизайн, архітектура, образотворче мистецтво: науково-технічний збірник / відп. ред. В. М. Губарь. Полтава: ПШП, 2010. Вип. № 7. С. 19-25.

4. Минервин Г. Б. Дизайн: иллюстрированный словарь-справочник / под ред. Г. Б. Минервина, В. Т. Шимко. Москва: Архитектура-С, 2004. 288 с.

5. Белорусская государственная академия искусств. URL: <http://www.bdam.by/> (дата звернення: 12.10.2018)

6. Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. URL: <http://www.naoma.edu.ua/> (дата звернення: 12.10.2018).

7. Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu URL: <http://www.asp.wroc.pl/> (дата звернення: 12.10.2018).

REFERENCES

1. Kaukina O. V. Soderzhatel'no-funkcional'nye harakteristiki modeli formirovaniya proektnoj kul'tury budushchih dizajnerov v processe professional'noj podgotovki v vuze // Sibirskij pedagogicheskij zhurnal. Novosibirsk, 2009. № 11. S. 51-60.

2. Maksimova A. B. Diplomne proektuvannya za temoyu firmovogo abo korporativnogo stilyu u procesi pidgotovki grafika-dizajnera // Suchasni strategii universitet's'koï osviti: yakisnij vimir : nauk. vidannya / za zag. red. V. O. Ognev'yuka. Kiïv: Kiïv. un-t im. B. Grinchenka, 2012. S. 674-682.

3. Maksimova A. B. Sistemnist' navchal'nogo proektuvannya u procesi pidgotovki majbutnih fahivciv grafichnogo dizajnu // Dizajn, arhitektura, obrazotvorche mistectvo: naukovu-tekhnichnij zbirnik / vidp. red. V. M. Gubar'. Poltava: PIEP, 2010. Vip. № 7. С. 19-25.

4. Minervin G. B. Dizajn: illyustrirovanyj slovar'-spravochnik / pod red. G. B. Minervina, V. T. SHimko. Moskva: Arhitektura-S, 2004. 288 s.

5. Belorusskaya gosudarstvennaya akademiya iskusstv URL: <http://www.bdam.by/> (data zvernennya: 12.10.2018)

6. Nacional'na akademiya obrazotvorchogo mistectva i arhitekturi / URL: <http://www.naoma.edu.ua/> (data zvernennya: 12.10.2018).

7. Akademia Sztuk Pieknych im. Eugeniusza Gepperta we Wroclawiu / URL: <http://www.asp.wroc.pl/>(data zvernennya: 12.10.2018).

ALLA MAXIMOVA. PRACTICAL EXPERIENCE OF PROJECT CULTURE DEVELOPMENT OF FUTURE GRAPHIC DESIGNERS

Annotation. The article discloses the meaning of the term "project culture" and represents results of the comparative analysis of diploma projects of the leading artistic institutions of higher education of Ukraine and the neighbouring countries are presented for revealing the degree of development of the project culture of future graphic designers in professional training. The author states that the visual solution of a certain topic of a diploma project involves the synthesis of a design object in the optimum alternative with detailed development of a certain graphic and layout part taking into account the modern level of development of graphic design, the latest computer technologies, the achievements

of science, economic, environmental, functional requirements, as well as labor protection requirements. But, as a comparative analysis of the diploma projects of the leading art institutions of higher education, mainly Ukraine and Poland, showed, the requirements of a utilitarian or aesthetic purpose, which affects the level of development of the project culture in the educational process, can often be overlooked by the graduate. As a result of comparative analysis of diploma projects in graphic design of the leading art institutions of higher education of the Republic of Belarus, Poland and Ukraine, it can be stated that the development of the project culture of the future designer should cover both categories - utilitarian and aesthetic, since the dynamics of socio-cultural processes in their social and cultural demand objects of design. Today these categories of project culture require updating in accordance with modern requirements and introduction into educational-methodical complexes in professional disciplines of designing. A promising way of enhancing the development of future designers' professional training is to monitor the levels of development of the project culture of the subjects of the educational process and to evaluate the quality of designing educational practical tasks and diploma projects in the area of "design".

Key words: *project culture, professional training of designer, diplomas projecting, graphic design.*

УДК 378.034:174

**ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ
ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ
КОНКУРЕНТОЗДАТНИХ КВАЛІФІКОВАНИХ
РОБІТНИКІВ**

Наталія Єгорова,

*Викладач Криворізького професійного
гірничо-технологічного ліцею, кваліфікаційна категорія
«спеціаліст першої категорії»
e-mail: egorova80@ukr.net*

Анотація. У статті основні морально-етичні якості позиціоновано в двох контекстах: із одного боку, як невід’ємні індивідуально-особистісні риси людини, а з другого – як важливий складник підготовки конкурентоздатного кваліфікованого робітника. Особливу увагу автор актуалізує на ролі і значенні аналізу художніх творів на уроках зарубіжної літератури, що є важливим засобом формування таких моральних якостей: людяність, доброта, справедливість, толерантність, повага до інших та самоповага, працелюбність, відповідальність. Обґрунтовано, що саме уроки літератури слугують ефективними засобами формування в учнів позитивних моральних якостей.

Ключові слова: морально-етичні якості, кваліфікований робітник, загальнолюдські цінності, конкурентоспроможність, самооцінка.

Постановка проблеми. ХХІ століття – це час визначення моральних, духовних і загальнолюдських цінностей, час нових знань, народження нової людини, нової якості життя, нових ідей, час впровадження нових здобутків, нової інформаційної культури.

У сучасній освіті гостро стоїть проблема морального розвитку особистості. Кожна цивілізована країна дбає про духовний потенціал суспільства взагалі і кожної людини, зокрема. Усе це разом пов’язане з рівнем загальної освіти, увагою до розвитку загальнолюдських можливостей особистості, створення умов для її творчої, пошукової, дослідницької реалізації, а значить для розвитку її креативності та конкурентоспроможності.

Урок літератури, з допомогою книги, покликаний поєднати людину з життям, морально підтримати її в сьогоденному складному суспільстві, навчити краще розуміти не тільки себе, а й оточуючих, правильно розставити пріоритети та вміти представляти себе як кваліфікованого робітника.

Зазначені проблеми полягають в тому, що на сучасному етапі розвитку освіти та суспільних відносин зростають вимоги до особистості як суб'єкта всіх соціальних процесів, виникає необхідність врахування фактору психологічної готовності молоді до здійснення тих чи інших дій у сучасних умовах, забезпечення самореалізації та самовираження для досягнення життєвого успіху, а не тільки оволодіння певними знаннями.

Все у світі починається з любові: нове життя, нові стосунки, нова людина, нове відношення до своєї справи. Тільки закоханість у світ, у людей, у мрію, у свою професію може стати тією живою силою, що допоможе здолати всі труднощі та негаразди й залишити по собі щось варте людської шани.

Аристотель писав: «Морально прекрасною називають людину досконалої гідності... Адже про моральну красу говорять з приводу доброти: морально прекрасним називають справедливу, мужню, благородну і взагалі володіючу всіма добротою людину».

В усі історичні часи суспільство було зацікавлене у формуванні такої особистості, яка б за своїми соціально-виробничими, господарськими, підприємницькими, морально-етичними й культурно-цивілізаційними орієнтаціями відповідала б його традиціям, уявленням і вимогам. У цьому плані призначення виховання обумовлене об'єктивною необхідністю послідовного засвоєння особистістю майбутнього кваліфікованого робітника правил і норм суспільної поведінки, навичок культурно-етичного та морального життя в суспільстві.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Формування моральної свідомості та почуттів стало об'єктом дослідження психологів (І. Бех, О. Гришанова, А.Ковальов, Г. Костюк, Л. Долинська), а питання підготовки конкурентоздатних фахівців досліджували (Т. Глушанок, Є. Корчагін, Н.

Ничкало, О. Олейнікова, Л. Отставнова, А. Нуртдінова, В. Сохабасв та ін.).

Мета статті: дослідити основні поняття морально-етичних якостей як особистості в цілому, так і як складову підготовки сучасного конкурентоздатного кваліфікованого робітника на уроках зарубіжної літератури, шляхом аналізу художніх творів.

Актуальність. В суспільстві завжди гостро стоїть проблема в вихованні не тільки конкурентоспроможного працівника, а Людини з великої літери, справжнього громадянина своєї держави. Сучасному професіоналу, повинні бути притаманні такі моральні якості: людяність, доброта, справедливість, толерантність, повага до інших та самоповага, працелюбність, відповідальність. Тому вкрай важливо, на сьогоднішній день, приділяти на уроках літератури достатньо часу саме для формування позитивних моральних якостей в учнів.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи свій багаторічний педагогічний досвід я зрозуміла, що особливо гостро морально-етичні проблеми постають перед людиною саме у підлітковому віці. Річ у тому, що сучасним учням притаманні роздуми про світ і про своє місце у ньому, тим більше, що у певний період відкриваються розбіжність книжкових і реальних істин. Цей період є періодом швидкого захоплення новими ідеями, періодом зміни почуттів, настроїв, думок, захоплень, періодом інтересу до власної особистості, пошуку ідеалів, сенсу життя, незадоволення собою. Усе це є вагомим чинником морального розвитку. Таким чином, важливо не тільки формувати в учнів моральні поняття, а й аналізувати на уроках зарубіжної літератури ситуації морального вибору.

У зв'язку з цим постає питання: звідки ж черпати моральні ситуації, аналіз яких сприятиме формуванню моральності учнів? Однозначно, як із життя так і художньої літератури.

Під час вивчення предмету, читаючи різноманітні художні твори, учні вчаться бути добрими, справедливими, відвертими, моральними, вміти співпереживати іншим та допомогти в скрутну хвилину. І цей потенціал треба використати якнайповніше. Як на мене, незрівнянно важливіше для вчителя літератури, підготувати не просто кваліфікованого працівника, навіть, не гарного професіонала, спеціаліста в своїй галузі, а насамперед – Людину, Особистість.

Але при цьому, я помітила, що у моїх учнів часто занижена самооцінка, вони невпевнені в тому, що вони можуть правильно міркувати та висловлювати свої думки. Провідним компонентом у критерії позитивна професійна «Я – концепція» є самооцінка особистості. Самооцінка – судження людини про міру наявності в неї тих чи інших якостей, властивостей у співвідношенні з певним еталоном, зразком [2, с. 296].

Відображаючи рівень людини задоволення чи незадоволення собою, самооцінка створює основу для сприймання власного успіху чи невдачі в професійній діяльності, досягнення мети певного рівня, тобто рівня домагань особистості. Рівень домагань особистості – це прагнення досягти мети тієї складності, на яку людина вважає себе здатною [5, с. 20]. В основі рівня домагань лежить самооцінка своїх можливостей, як особистісних, так і професійних.

Наприклад, під час вивчення поетів-символістів ХІХ століття, зокрема Волта Вітмена можна створити проблемні ситуації, задаючи учням такі проблемні запитання.

Чому поет чує саме пісні, оглядаючи життя трудової Америки?

Чи є краса, на вашу думку, у праці звичайних трудівників?

Чи можна, на вашу думку, бути щасливим, не посідаючи помітного місця у суспільстві?

У чому, на думку автора, полягає гармонія Всесвіту? Яку роль відіграє в ній людина?

Як поет пояснює, що таке «трава»? Чи поділяєте ви таку думку?

А вивчаючи вірш Шарля Бодлера «Гімн Красі»:

Як ви зрозуміли зміст вірша?

Що таке гімн? Поясніть назву вірша.

З яким образом асоціюється у поета краса?

Чи можна вважати, що образ краси у вірші Бодлера однозначний?

Продуктивність дискусії залежить від ґрунтового оволодіння учнями необхідною інформацією. Наприклад, аналіз поезії П. Верлена «Поетичне мистецтво».

Яку найпершу вимогу ставить автор до поетичного слова?

Як ставиться автор до чітких, ясних барв, що пропонує?

Що говорить поет про порушення проблем сьогодення, наскільки вони, на його думку, сумісні з поезією?

Як автор ставиться до прийомів риторики, рим, із чим їх порівнює?

Який зміст вкладає, на вашу думку, поет у слово «література»?

Знаючи вікові особливості моїх учнів, я сміливо можу передбачити, які теми їх цікавлять, зокрема, вивчаючи творчість французьких поетів-символістів, перед моїми учнями постає досить цікава мета: дослідити, які життєві події надихали поетів на створення творів. Тому можу запропонувати наступне завдання.

Вставте пропущені слова у текст телеграми, яку отримав Бодлер з-за кордону на підтримку його збірки «Квіти зла», з якої французьке правосуддя вилучило кілька віршів: «Я браво! З усіх моїх сил браво вашому могутньому талантові. вашу руку. Поет Віктор Гюго». (Слова для довідки: а) несучу, вітаю; б) мовчу, роблю; в) кричу, тисну; г) пишу, подаю.)

Залучення майбутніх кваліфікованих робітників до різних видів діяльності передбачає їх здатність і готовність до самореалізації у відповідних соціальних ролях. Ступінь підготовки особистості учня до виконання відповідальних соціальних ролей розглядається в якості об'єктивного свідчення й показника повноцінності й вихованості особистості.

В роботі мною зазвичай практикується передусім гуманістичний стиль взаємин який визначається такими морально-етичними координатами: «не забороняти, а спрямовувати»; «не змушувати, а переконувати»; «не залякувати, а вислуховувати мотивацію»; «не командувати, а взаємодіяти»; «не обмежувати ініціативу, а надавати свободу вибору». [4, с. 16]. На мою думку, суть цієї ідеї полягає в наданні учням досить широких повноважень по організації власної творчості та реалізації, що допомагає учням проявляти себе в повсякденному житті, вони отримують можливість моделювати власну діяльність, тобто бути ініціативними й самостійними.

Система уроків зарубіжної літератури здатна перетворити як навчання так і виховання в справжній процес творення й самостворення, здатна трансформувати його в режим самовиховання, забезпечуючи умови для ефективного й конструктивного становлення та розвитку майбутнього кваліфікованого робітника.

Висновок. Формування морально-етичних якостей на уроках зарубіжної літератури як складова підготовки сучасного конкурентоздатного кваліфікованого робітника, є важливою і потрібною роботою, адже для розбудови нашої держави і її подальшого розквіту основним завданням стає розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей. Працівник, який в своїй роботі керується, в першу чергу, моральними цінностями,

цінує духовні здобутки, поважає думку інших, вміє висловлювати свої думки з різних тем – ось справжній професіонал і гордість нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. Л., Сизенко І. М. Критичне мислення: як цього навчити: Науково-методичним посібник / За наук. ред. О. І. Пометун. Х 2007. 190 с.

2. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України: монографія К. : Пед. думка, 2008. 200 с.

3. Пуліна Г. О. Складні теми зарубіжної літератури. ВАТ «Дніпрокнига», 2006.

4. Снісар С. Е. Робота над проблемою виховання духовності на уроках літератури. Княжицький НВК Звенигородського р-ну Черкаської обл., 2015. 9 с.

5. Стецкевич Л. М. Психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. М. Стецкевич, О. В. Тарасова. – Кривий Ріг : ВЦ КТУ, 2009. 180 с.

6. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. 439 с.

7. Юрчак В. Допомогти пробудитися // «Зарубіжна література». №3. 2007. С. 8-15.

REFERNCES

1. Vukina N. V., Dementievs'ka N. L., Sizenko I. M. Kritichne mislennya: yak c'ogo navchiti: Naukovo-metodichnim posibnik /Za nauk. red. O. I. Pometun. H 2007. 190 s.

2. Nichkalo N. G. Transformaciya profesijno-tekhnichnoi osviti Ukraїni: monografiya K. : Ped. dumka, 2008. 200 s.

3. Pulina G. O. Skladni temi zarubizhnoi literaturi. VAT «Dniprokniga», 2006.

4. Snisar S. E. Robota nad problemoyu vihovannya duhovnosti na urokah literaturi. Knyazhic'kij NVK Zvenigorods'kogo r-nu SHerkas'koї obl., 2015. 9 s.

5. Steckeovich L. M. Psihologiya : navch. posib. dlya stud. vishch. navch. zakl. / L. M. Steckeovich, O. V. Tarasova. – Krivij Rig : VC KTU, 2009. 180 s.

6. Sushenceva L. L. Formuvannya profesijnoi mobil'nosti majbutnih kvalifikovanih robitnikiv u profesijno-tekhnichnih navchal'nih zakladah: teoriya i praktika : monografiya / za red. N. G. Nichkalo; Institut profesijno-tekhnichnoi osviti NAPN Ukraïni. Krivij Rig: Vidavnichij dim, 2011. 439 s.

7. YUrchak. V. Dopomogi probudititsya // «Zarubizhna literatura». №3. 2007. S. 8-15.

NATALYA YEGOROVA. FORMATION OF MORAL AND ETHICAL QUALITIES AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE TRAINING OF COMPETITIVE SKILLED WORKERS

Annotation. The basic concepts of moral and ethical qualities of a personality as a whole, are represented in the article and as a component of the preparation of a modern competitive skilled worker at the lessons of Foreign Literature, through the analysis of literary works. After all, a modern professional must have the following moral qualities: humanity, kindness, justice, tolerance, respect for others and self-esteem, hard work, responsibility. Therefore, it is necessary to devote enough time at the literature lessons to create positive moral qualities in the students. The main moral and ethical qualities of the article are positioned in two contexts: on the one hand, as indispensable individual-personality traits of a person, and on the other - as an important component of training a competitive skilled worker. Special attention is paid to the role and importance of the analysis of works of art in foreign literature, which is an important means of forming such moral qualities: humanity, kindness, justice, tolerance, respect for others and self-respect, diligence, responsibility. It is substantiated that the lessons of literature serve an effective means of developing positive moral qualities in students. During the study of the subject, while reading various works of art, students learn to be kind, just, honest, moral, able to empathize with others and help in a difficult

moment. And this potential should be used to the fullest. For me, it is far more important that a literature teacher will train not just a skilled worker, not even a good professional, a specialist in their field, but above all - the person, the personality. The formation of moral and ethical qualities in the lessons of foreign literature as a component of the training of modern competitive skilled workers is an important and necessary work, because of the development of our state and its further prosperity, the main task is the development of a human as a person and the highest values of society, its intellectual value, and physical abilities, values formation and competencies necessary for successful self-realization. An employee who, in his work, is guided, first and foremost, by moral values, values spiritual achievements, respects the opinion of others, is able to express his thoughts on various topics - this is a true professional and the pride of our state.

***Key words:** moral and ethical qualities, skilled worker, universal human values, competitiveness, self-esteem.*

УДК 377:742:75

**РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ ЯК
МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ПЕДАГОГІЧНА ЗАДАЧА**

Ганна Шкарупа,

викладач коледжу мистецтв та дизайну

Київського національного університету

технологій та дизайну, м. Київ

ORCID: 0000-0001-8062-45XX

e-mail: ann.shkarupa@gmail.com

***Анотація.** Динамічний розвиток суспільства в цілому, а також і спрямованість сучасних українських закладів освіти на інтеграцію в Європейський освітній простір, зумовлюють необхідність реформування професійної підготовки в освітній системі. Постійне оновлення виробничих технологій та вимог ринку праці до професійних компетентностей випускників*

посилюють важливість налагодженої міжпредметної інтеграції серед дисциплін професійного спрямування та вимагають модернізації змісту навчальних програм. Для ефективної реалізації цих задач в межах окремого навчального закладу необхідна цілеспрямована та злагоджена робота педагогічного колективу.

Ключові слова: художньо-конструктивна компетентність, критерії та ознаки сформованості, міждисциплінарні зв'язки, мистецький коледж, професійна дизайн-освіта.

Постановка проблеми. Під час професійної підготовки майбутніх дизайнерів в умовах мистецьких навчальних закладів особливої уваги потребують інтеграційні процеси між фаховими дисциплінами, зокрема таких, як основи креслення, академічний рисунок, перспектива та тіні, а також – комп'ютерне проектування. Інтеграційні зв'язки між навчальними предметами сприяють розвитку певних груп професійних компетентностей, формування яких лежить в міждисциплінарному полі. Саме до таких можемо віднести художньо-конструктивну компетентність, яка посідає одну з ключових позицій в комплексі професійних компетентностей майбутніх дизайнерів. Для вивчення рисунку, живопису, композиції необхідно опанувати та засвоїти прийоми зображення об'єктів в реальному просторі, оскільки форму не можна копіювати – її треба побачити, усвідомити та побудувати. Проте, дизайнери-початківці демонструють недостатні уміння візуально відтворювати конструктивну побудову форм, а також певні проблеми із масштабуванням та співпропорційністю новостворених фігур та існуючих предметів. Це свідчить про недостатню увагу викладачів щодо розвитку тих професійних компетентностей майбутніх дизайнерів, які формуються на межах декількох дисциплін.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Міждисциплінарні та міжпредметні зв'язки не є новим питанням педагогіки професійної освіти. Вони активно застосовуються і виступають предметом численних досліджень вже не одну сотню років. Так, інтеграція природничих дисциплін розглядали видатні педагоги Я. А. Коменський, І. Песталоцці, К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський. Важливу роль міжпредметних зв'язків у розвитку професійного становлення майбутніх фахівців підкреслюють у своїх роботах М. С. Курач [1, 2], Н. М. Каліна, В. О. Радкевич [3], К. А. Пархоменко [5], О. О. Фурса, однак недостатньо розробленою залишається тема розвитку художньо-конструктивної компетентності майбутніх дизайнерів як міждисциплінарна педагогічна задача.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз ситуації з формування та розвитку художньо-конструктивної компетентності в умовах мистецького коледжу, та розкриття ролі міждисциплінарних зв'язків як вимоги компетентнісного підходу сучасної освіти в системі професійної підготовки майбутніх дизайнерів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісна художня освіта характеризується цілісним підходом до знань, навичок та відносин. Ця освітня форма з високим ступенем індивідуальної відповідальності за студентів, спрямована на їхню майбутню кар'єру, – зазначено на сайті Королівської Академії мистецтв в Гаазі. [6] Керуючись прагненням українських ВНЗ увійти в європейський освітній простір, розглянемо навчальні плани Коледжу мистецтв та дизайну КНУТД, зокрема, розподіл дисциплін професійного спрямування на перші чотири навчальні семестри для підготовки майбутніх випускників з спеціальності 022 «Дизайн» спеціалізації «Графічний дизайн» (денної форми навчання) за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст» на базі повної загальної середньої освіти (денної форми навчання). Рік вступу – 2017.

Даний документ передбачає наступний розподіл і послідовність викладення дисциплін та відповідне навантаження аудиторних занять в академічних годинах.

Таблиця 1.

**Фрагмент робочого навчального плану
Коледжу мистецтв та дизайну КНУТД
підготовки з спеціальності 022 «Дизайн» спеціалізації
«Графічний дизайн» (денної форми навчання)
за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший
спеціаліст» на базі повної загальної середньої освіти
(денної форми навчання)**

Назва навчальної дисципліни	I сем.	II сем.	III сем.	IV сем.
Історія мистецтв	52	70		
Основи композиції	42			
Кольорознавство	28			
Основи креслення і нарисної геометрії	24	30		
Рисунок	70	94	64	80
Живопис	30	80	64	50
Матеріалознавство	28			
Макетування та робота в матеріалі		42		
Композиційна організація форми		54	54	
Основи формоутворення та конструювання			30	38
Перспектива і тіні			28	
Основи проектної графіки				40

Як видно з таблиці, логіка навчального процесу в даному навчальному закладі побудована таким чином, щоб студент

мав можливість ознайомитися із базовими композиційними законами візуального утворення форм та сформуванню навички практичної роботи з таких дисциплін, як «Основи композиції», «Кольорознавство», «Матеріалознавство»; на два перші семестри навчання розраховані предмети «Історія мистецтв» та «Основи креслення та нарисної геометрії»; паралельно із цими предметами безперервно в розкладі занять тривають «Рисунок» та «Живопис» – як дисципліни, що формують вміння бачити, відчувати, аналізувати конструктивну будову форми та передавати властивості тривимірної форми та простору на площині паперу або полотні. Одним з найбільш результативних вважається геометральний метод викладання рисунку. [5, с. 120] Базові геометричні тіла – куля, куб, циліндр, піраміда, конус та ін. в комп'ютерних програмах з 3D візуалізації мають спільну назву «геометричних примітивів». Спираючись на загальновідомі властивості цих форм, можна створювати нові фігури, нові об'єкти дизайну шляхом моделювання певних зон одного або згрупованих вихідних примітивів.

Чітко сформульована задача та сформоване освітньо-розвиваюче оточення стимулює виявлення та розвиток здібностей студентів до художньо-проектної діяльності [2, с. 29] Професійна діяльність дизайнера також характеризується як художньо-проектна. Вона передбачає вміння візуалізувати об'єкти, які ще не існують в реальності, але які будуть професійною відповіддю на поставлену задачу. Отже, чітко сформульовані творчі задачі спонукають до пошуку власних рішень, що сприяє розвитку професійних компетентностей майбутнього дизайнера. Жодне із практичних завдань, яке виконується на заняттях з різних навчальних дисциплін протягом першого курсу, не вимагає вміння зображати уявні предмети. Нагадаємо, що умінню візуалізувати власне дизайнерське бачення передують:

- наявність рішення;
- здатність аналізувати конструктивну будову форми уявних об'єктів;

– володіння графічними прийомами зображення.

Як бачимо, важливим етапом на шляху до візуалізації власного дизайнерського рішення є формування навичок конструктивного аналізу форми уявних об'єктів. Ці навички формуються на заняттях з академічного рисунку, основ креслення та нарисної геометрії на прикладах аналізу форми запропонованих реальних об'єктів та традиційних способів передачі візуальної інформації про ці предмети. Варіанти втілення здобутих знань про предмет у візуальну форму можуть відрізнитись, в залежності від того, кому адресує це зображення дизайнер – глядачу, замовнику чи виконавцю. Зображення, адресоване глядачу має бути візуально виразним, лаконічним, композиційно виваженим; замовнику – крім перерахованих – повинно актуалізувати рішення первинної задачі, а також враховувати смакові орієнтири замовника саме в художній стилістиці подачі, виконавців дизайнерської ідеї перш за все будуть цікавити габаритні розміри, матеріали та способи з'єднань деталей між собою.

Як відомо, гармонійно та логічно вибудована послідовність навчальних дисциплін позитивно впливає на досягнення очікуваних результатів. Тому дуже важливо, щоб починаючи з першого заняття навчальні програми з кожної дисципліни професійного спрямування, а також завдання для практичного виконання, які пропонуються на закріплення теоретичних знань, вирішували дві пов'язані між собою задачі – формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів через поглиблення міждисциплінарних зв'язків. Структура дидактичної системи «міждисциплінарний зв'язок» утворюється трьома компонентами:

- Знання з одної предметної галузі;
- Знання з другої предметної галузі;
- Зв'язок цих знань в процесі навчання.

Усвідомлені студентом взаємовідносини між елементами структур різних учбових дисциплін – є ознакою правильно встановленого міждисциплінарного зв'язку. Результатом усвідомлення цих взаємовідносин можуть бути як нові знання,

так і нові узагальнені вміння. Нове уміння має ознаки міжпредметного, коли воно сформоване в результаті засвоєння зв'язків між способами навчально-пізнавальної діяльності, що застосовується в різних предметах, і може застосовуватись при оперуванні загальними для них міжпредметними знаннями. [1, с. 110].

Безумовно, завдання, які вимагають творчого рішення, завдання які моделюються подібними до професійних задач – такі завдання мають чіткий міждисциплінарний вектор. Вони сприяють формуванню власного практичного досвіду студента у вирішенні творчих задач, активізують розвитку його професійної компетентності. «До організаційно-педагогічних умов діяльності професійно-художніх навчальних закладів віднесено в тому числі і розробку та реалізацію інноваційних методик навчання майбутніх фахівців художнього профілю на основі інтеграції змісту професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки» [3, с. 51]

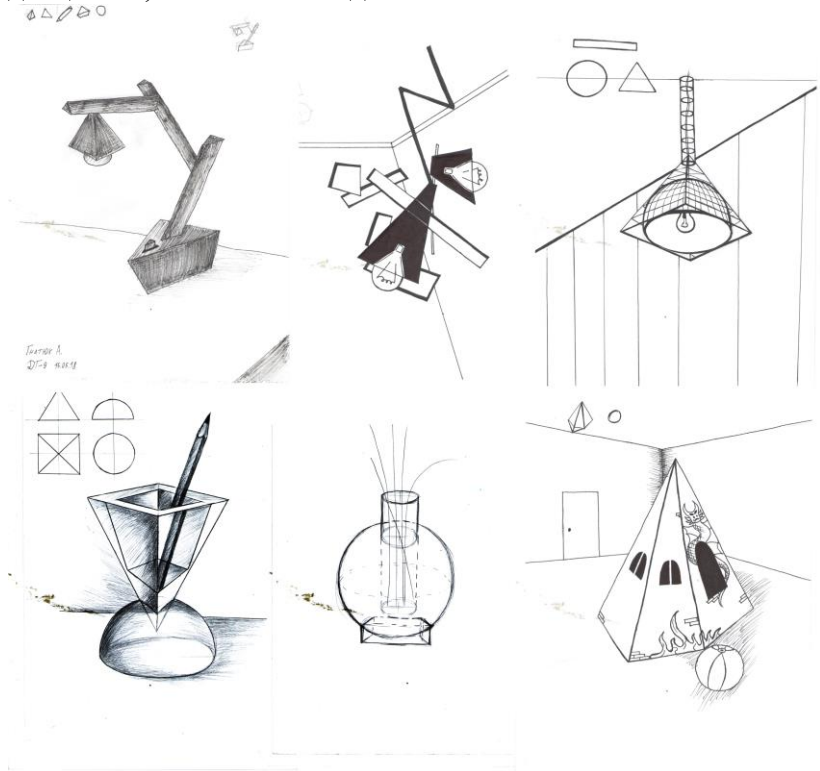
Як видно з таблиці 1 навчальна програма з дисципліни «Основи креслення та нарисної геометрії» розрахована на два семестри, аудиторні заняття займають 54 години. Тобто, паралельно із цією дисципліною на кінець першого року навчання студенти прослухали «Основи композиції» (42 год.), «Композиційну організацію форми» (54 год.), «Макетування та роботу в матеріалі» (42 год.), «Матеріалознавство» (28 год.), «Рисунок» (164 год.), «Живопис» (110 год.) та «Кольорознавство» (28 год.), що разом складає 468 годин фахових дисциплін.

Проте, невеликий констатувальний тест показав, що саме цьому міждисциплінарному полю не приділяється належної уваги. Навесні 2017/2018 навчального року, наприкінці першого року курсу, в рамках підсумкового заняття з предмету «Основи креслення та нарисної геометрії» студентам-дизайнерам було запропоноване короткочасне тестове завдання для актуалізації готовності до перенесення знань та навичок з інших навчальних дисциплін в графічну

роботу. Зміст завдання полягав у виконанні ескіза-начерка об'єкта дизайну побутового вжитку, який можливо створити із двох-трьох геометричних примітивів. Метою завдання було виявлення рівня сформованості художньо-конструктивної компетентності майбутніх дизайнерів. Роботи, зроблені студентами, були настільки різними за стилістикою, за матеріалами виконання, за дизайн-рішеннями, що постало питання визначити критерії оцінювання як самих робіт, так і – власне – рівня проявленої в них художньо-конструктивної компетентності.

Виокремлення конкретних ознак та критеріїв для оцінки педагогічних явищ завжди має певні труднощі, бо сам предмет педагогіки є багатовимірним та неоднорідним у своїх проявах. Термін «критерій» походить від грецького *criterion* – (засіб для судження), ознака, на підставах якої відбувається оцінка, визначення або класифікація будь-чого, міра оцінювання [4]. З метою досягнення найбільшої об'єктивності в оцінюванні графічних робіт студентів було проведено опитування викладачів дисциплін професійного спрямування для визначення найбільш характерних ознак художньо-конструктивної компетентності. У одержаних відповідях, називалось близько півтора десятка ознак, що можуть виступити в цій ролі, а саме: композиційне заповнення аркуша, структурність композиції, змістовне наповнення (обґрунтування), конструктивний аналіз форми та його графічна візуалізація, стилізація в бік виразності, вибір формату згідно з індивідуальним творчим поглядом, креативність рішення, вибір місця і ракурсу (що підкреслюють унікальність та індивідуальність автора), графічна передача об'єму предметів, тектонічність форм, візуальна передача фактури та матеріальності форми, світлотіньове моделювання, володіння засобами графічної виразності, застосування законів перспективи, подача, оформлення, визнання цілей роботи (завдання). Аналіз результатів анкетування показав деяку неузгодженість

відповідей і думок щодо ознак та критеріїв оцінювання рівня художньо-конструктивної компетентності майбутнього дизайнера в графічній роботі, та особливостей організації її розвитку на своїх заняттях та міждисциплінарному рівні. Це, на нашу думку, зумовлено різною специфікою роботи й особливостями галузей інтересів самих педагогів, та дисциплін, які вони викладають.

Мал. 1. Графічні роботи студентів-першокурсників

Методом експертного оцінювання вагомості ознак художньо-конструктивної компетентності майбутнього дизайнера способом ранжування було визначено сім домінантних ознак.

Визначені ознаки утворили наступну послідовність:
1) композиційне заповнення аркуша; 2) конструктивний

аналіз форми та його графічна візуалізація; 3) володіння засобами графічної виразності; 4) графічна передача об'єму предметів; 5) застосування законів перспективи; б) світлотіньове моделювання форми; 7) фактура та матеріальність форми.

За цими критеріями (кожним окремо) були оцінені вищезгадані роботи. Результати оцінювання, наведені в таблиці 2, свідчать про нерівномірність процесу розвитку художньо-конструктивної компетентності, а також про логічно вибудовану послідовність засвоєння знань, умінь та навичок під час занять, а також про недостатній рівень встановлених міждисциплінарних зв'язків.

Таблиця 2.

Результати аналізу виконання графічного завдання-тесту на виявлення рівня художньо-конструктивної компетентності у студентів-першокурсників

Ранг	Критерії оцінювання	Рівні		
		Низький	Достатній	Добрий
1	Композиційне заповнення аркуша	12,5%	31,25%	56,25%
2	Конструктивний аналіз форми та його графічна візуалізація	12,5%	37,5%	50%
3	Володіння засобами графічної виразності	12,5%	43,75%	43,75%
4	Графічна передача об'єму предметів	31,25%	25%	43,75%
5	Застосування законів перспективи	56,25%	25%	18,75%

6	Світлотіньове моделювання форми	37,5%	31,25%	31,25%
7	Фактура та матеріальність форми	56,25%	31,25%	12,5%

Докладний аналіз робіт, виконаних студентами, допоміг виявити та узагальнити певні групи помилок та проблем, пов'язаних або із аналізом форми уявних об'єктів, або із недостатнім рівнем навичок їхньої графічної візуалізації. Керуючись методом кількісної обробки даних, ми з'ясували, що наприкінці першого року навчання майбутні дизайнери в переважній більшості демонструють навички до композиційного заповнення аркуша, здатність до графічної візуалізації форми та обізнані з прийомами світлотіньового моделювання форми при передачі об'єму предметів.

Що є важливою базовою задачею дисциплін «Основи композиції» та «Рисунок». Але вона не спирається на знання законів лінійної перспективи, що відповідно погіршує показники такого критерію, як «Графічна передача об'єму предметів» та «Фактура та матеріальність форми». Перший – через брак знань з перспективи, другий – через брак практичних навичок та недостачу часу. Відносно невисокі результати під час візуалізації уявного об'єкту за четвертим та шостим критерієм – «Графічна передача об'єму предметів» та «Світлотіньове моделювання форми» дають підстави для припущення, що викладачі дисциплін професійного спрямування, які викладають на першому курсі, не приділяють достатньої уваги до завдань узагальнюючого змісту, до роботи з уявними формами та завдань міждисциплінарного характеру.

Висновки. Отже, в межах, передбачених навчальним планом дисциплін, має приділятися більше уваги формуванню та розвитку знань, умінь та навичок студентів

для їх інтеграції під час практичної діяльності. Тобто, узгодження та координація учбових програм для оптимізації міждисциплінарних зв'язків сприяє не тільки розвитку художньо-конструктивної компетентності, але й підвищенню якості професійної підготовки майбутніх дизайнерів в цілому. З цієї точки зору корисними будуть завдання, розроблені саме в міжпредметному полі, що сприятиме активізації пізнавальної діяльності студентів, розвитку творчих здібностей, критичного мислення та професійно важливих компетентностей. Розробка зазначених завдань має носити скоординований характер. Їхнє системне виконання позитивно впливатиме на процес формування самоідентифікації майбутніх фахівців та розвиток професійних компетентностей, а також ідей цілісної мистецької освіти.

Уважаємо за доцільне, вводити в програми з «Макетування та роботу в матеріалі» завдання із графічної візуалізації майбутніх макетів, з «Основ композиції» завдання на пошук гармонійної форми та засобів графічної виразності, з «Рисунку» завдань, що концентрують увагу студента на існуванні законів лінійної перспективи та розвивають зацікавленість до робіт з уявними об'єктами, дозволяють розвивати відчуття масштабу та співпропорційності новостворених фігур до існуючих предметів; включити в програму дисципліни «Основи креслення та нарисної геометрії» завдання з конструювання та ескізування, для розвитку умінь візуального відтворення конструктивної будови об'єктів, та навичок просторових маніпуляцій і перетворень запропонованих та уявних геометричних форм та об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курач М. С. Методичні аспекти реалізації міждисциплінарних зв'язків у художньо-трудова підготовці майбутніх вчителів трудового навчання // Декоративно-ужиткове мистецтво та дизайн у трудовій підготовці

учнівської і студентської молоді. Наукові записки Серія: Педагогіка 2007, №7 С. 109-113

2. Kurach M. The Development of Future Technology Teachers' Artistic-Projective Abilities: Foreign Experience, Comparative Professional Pedagogy, 6 (1), 28-35. doi: <https://doi.org/10.1515/rpp-2016-0004>

3. Радкевич В. О. Концептуальні засади діяльності навчальних закладів художнього профілю // Дидактика професійної школи: зб. наукових праць /Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Хмельницький нац. університет. Київ; Хмельницький, 2006. Вип.4. С. 50-55

4. Современная энциклопедия [Електронний ресурс] URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/24938> (Дата звернення: 11.10.2018).

5. Пархоменко К. А. Геометриальный метод в обучении рисунку как метод формирования мышления, конструктивного видения и овладения формой // Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования, 2015 № 3 (7) С. 120-123

6. Competencies & learning objectives The Royal Academy of Art and the Royal Conservatoire together form the University of the Arts The Hague [Електронний ресурс] URL: <https://www.kabk.nl/en/studying-at-kabk/competencies>

REFERENCES

1. Kurach M. C. Metodichni aspekti realizatsiyi mlzhpredmetnih zv'yazkiv u hudozhno-trudoviy pldgotovsImaybutnlh vchiteliv trudovogo navchannya // Dekorativno-uzhitkove mistetstvo ta dizayn u trudoviy pldgotovtsI uchnivskoYi I studentskoYi molodi. NaukovI zapiski SerIya: PedagogIka 2007, #7 С. 109-113

2. Kurach M. The Development of Future Technology Teachers' Artistic-Projective Abilities: Foreign Experience, Comparative Professional Pedagogy, 6 (1), 28-35. doi: <https://doi.org/10.1515/rpp-2016-0004>

3. Radkevich V. O. Kontseptualni zasady diyalnosti navchalnih zakladiv hudozhnogo profilu // Didaktika profeslynoyi shkoli: zb. naukovih prats /Institut pedagogiki i psihologiyi profeslynoyi osviti APN Ukraini, Hmel'niyskiy nats. univ'ersitet. – Kyiv; Hmel'niyskiy, 2006. Vip.4. S. 50-55

4. Sovremennaya entsiklopediya [Elektronniy resurs] URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/24938> (Data zvernennya: 11.10.2018).

5. Parhomenko K. A. Geometralniy metod v obuchenii risunku kak metod formirovaniya myishleniya, konstruktivnogo videniya i ovladeniya formoy // Vestnik Omskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Gumanitarnyye issledovaniya, 2015 #3(7) S. 120-123.

6. Competencies & learning objectives The Royal Academy of Art and the Royal Conservatoire together form the University of the Arts The Hague [Elektronniy resurs] URL: <https://www.kabk.nl/en/studying-at-kabk/competencies>

GANNA SHKARUPA. DEVELOPMENT THE ARTISTICALLY-CONSTRUCTIVE COMPETENCE OF THE FUTURE DESIGNER AS A INTERDISCIPLINARY PEDAGOGICAL PROBLEM.

Annotation. The dynamic development of society as a whole, as well as the focus of modern Ukrainian educational institutions on integration into the European educational space, determine the need to reform vocational training in the educational system. Constantly updated production technologies and labour market requirements for graduates' professional competencies increase the importance of well-established interdisciplinary integration among professional disciplines, and require upgrading the content of curricula. For the effective solution of such tasks within a separate educational institution, purposeful and coordinated work of the teaching staff is necessary. The author emphasizes that an important step in the visualization of his own design decision is to develop the skills of constructive analysis of the shape of imaginary

objects. These skills are formed through lessons in academic drawing, drawing basics, and geometry, through examples of analyzing the shape of real objects offered, and the traditional ways to convey visual information about these subjects. The variants of translating the acquired knowledge about the subject into a visual form may vary, depending on who the designer addresses - the viewer, the customer or the performer. The image addressed to the viewer must be visually expressive, concise, and composite; the customer - in addition to the above - should update the solution to the primary problem, as well as take into account the taste of the customer in the artistic style of the filing, designers of the idea will first be interested in the overall dimensions, materials and methods of connecting parts with each other. The conclusion draws attention to the need for coordination of training programs to optimize interdisciplinary communication, contributes not only to the development of artistic and constructive competence, but also to improving the quality of professional training of future designers as a whole.

Key words: the artistically-constructive competence, criteria and signs of formation, interdisciplinary bonds, college of arts, professional design education

УДК 378.016

ПРОЕКТНА КУЛЬТУРА: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Ігор Андрошук,

кандидат педагогічних наук, доцент

завідувач кафедри технологічної

та професійної освіти і декоративного мистецтва

Хмельницького національного університету

ORCID ID 0000-0001-5490-1566

e-mail: lemen77@ukr.net

Анотація. У статті обґрунтовано суть поняття «проектна культура», на основі аналізу базових дефініцій «проект», «проектування» й «культура». З'ясовано, що

проект є результатом: проектно-технологічної діяльності; реалізації освітньої мети або вирішення життєвої проблеми; певним цільовим завданням, на яке були спрямовані зусилля особистості. Проектування схарактеризовано як процес, що здійснюється в межах проектно-перетворювальної діяльності і відображає ставлення суб'єкта проектування до оточуючого середовища й відтворюється в об'єктах проектування. Встановлено, що культура поєднує у собі не лише набуті історичні матеріальні й духовні цінності, а й знання та вміння людей певного історичного періоду, як своєрідний творчий потенціал, що реалізується ними у діяльності. Здійснено аналіз основних підходів щодо розуміння суті проектної культури. Зроблено висновок про трактування означеного поняття в різних аспектах. На основі аналізу базових понять з'ясовано семантику поняття «проектна культура», яке визначено як якісну характеристику проектної діяльності особистості, що передбачає реалізацію власного творчого потенціалу й досвіду і виражається у високій ступені досконалості спроектованої моделі майбутньої діяльності, матеріального виробу або іншого об'єкту праці.

Ключові слова: *проект, проектування, культура, проектна культура, матеріальні та духовні цінності, творча діяльність.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції в галузі освіти потребують переосмислення основних підходів до організації освітнього процесу, передбачають трансформації процесів, що пов'язані з розвитком особистості. Це в свою чергу зумовлює необхідність активного залучення учнівської молоді до проектної діяльності. Проектна діяльність сприяє пошуку оптимальних шляхів, системному й послідовному вирішенню проблем, зокрема життєвих. Саме реалізація проектів як в освітній, так і в майбутній професійній діяльності забезпечує розвиток критичного мислення,

креативності, самостійності й потребує належного рівня сформованості проектної культури.

Таким чином, у контексті сучасних підходів, особливого значення набуває проектна діяльність фахівців різних галузей, а, отже, й формування їхньої проектної культури. Однак, на сьогодні відсутнє загальноприйняте тлумачення означеного поняття, що породжує наукові дискусії уточнення семантико-змістового наповнення категорії «проектна культура».

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В науковому дискурсі наявні численні праці, автори яких вдаються до визначення суті поняття «проектна культура» й наукової категорії «культура» загалом, що обумовлює розуміння проектної культури як її різновиду. Зокрема наукову цінність становлять праці: С. Бесклубенко «Теорія культури» [2], В. Нікітіна «Генеза архітектурної культури» [8], в яких розглянуто проблеми дослідженості стану сучасної культури через різні види діяльності, її типологію й структуру. Проблеми формування проектної культури розкриваються в працях М. Ахметової, Ю. Вєсьолової, І. Ісламбекової, Т. Карпинської, І. Зимньої, Н. Коваленко, А. Кравцова, Д. Луп'яка, В. Сидоренка, В. Ченобитова, Н. Яковлевої та ін. Зокрема В. Беспалько, А. Брехунець, А. Гіна, О. Марущак, А. Нісімчук, Н. Топіліна, С. Ящук визначають проектну культуру як складову професійної компетентності фахівця, що забезпечує його здатність творчо діяти в сучасному суспільстві, проектувати свою професійну діяльність й оцінювати її результати. Часто підґрунтям формування проектної культури позиціонують проектну компетентність. На думку О. Мельничука й О. Степанова, більш коректним є використання терміну не проектна культура, а проектно-технологічна культура. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, наразі немає єдиного підходу до визначення сутності цього поняття.

Метою статті є аналіз базових понять та основних підходів щодо формулювання змісту поняття «проектна культура» та визначення його сутнісних характеристик.

Виклад основного матеріалу. В обґрунтуванні сутності поняття «проектна культура» розглянемо, насамперед, семантику лексем: «проект», «проектування» і «культура». Зокрема, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «проект» визначено, як: 1) сукупність документів (розрахунків, креслень тощо), необхідних для зведення споруд, виготовлення машин тощо; 2) попередній, загаданий текст будь-якого документа, що виноситься на обговорення; 3) задуманий план дій, задум організації, влаштування, заснування будь-чого [4].

Поступово, під впливом цивілізаційних чинників зміст поняття трансформувався, що аргументується інтерпретаційними варіантами досліджень останнього десятиліття. Наразі проект розглядається як результат проектно-технологічної діяльності; результат реалізації освітньої мети або вирішення життєвої проблеми; певне цільове завдання, на яке були спрямовані зусилля особистості. Проект є результатом специфічної діяльності людини, в ході якої нею було прийнято відповідні рішення, що забезпечують реалізацію цілей, створення й використання матеріальних або матеріалізованих об'єктів – проектування.

Зазначимо, що проектування передбачає наявність у особистості здатності ставити цілі, спрямовувати свою діяльність на їх реалізацію шляхом складання оптимального плану дій, моделювання й прогнозування очікуваного результату, визначення оптимальних технологій й методів його досягнення.

У працях дослідників проектування розглядається як механізм культури особистості, що сприяє її розвитку й залученню до творчої діяльності. Теоретико-методологічні засади проектування обґрунтовано в працях С. Кримського, який зазначає, що «...сучасна теорія як форма організації

знання починає все більш органічно поєднуватися із проектом, а проект – забезпечувати методологію практичної діяльності. У цьому зв'язку методологічні функції проекту виявляються ширшими, ніж конструктивне завдання теорії чи теоретичні підвалини практики. Адже проект будується за алгоритмами практики, а функціонує у вигляді теоретичної побудови» [6, с. 183].

На початковому етапі термін «проекування» пов'язували, переважно, з технічною сферою діяльності. Пізніше проєкування поширилося на різні галузі: інженерну, архітектурну, будівельну, соціальну, педагогічну, сферу дизайну тощо. Важливо відмітити, що проєкування передбачає обов'язково проектно-перетворювальну діяльність, яка відображає ставлення суб'єкта проєкування до оточуючого середовища й знаходить своє відображення в об'єкті проєкування. Підтвердження цього знаходимо у працях М. Чобітька, який проєкувальну діяльність розглядає як спосіб становлення особистісно зорієнтованої позиції учасників освітнього процесу та забезпечення їхньої співпраці, співтворчості в процесі професійної підготовки [14, с. 28].

Таким чином, проєкування – це діяльність, яка спрямована на реалізацію певної цілі шляхом обґрунтування ідеї, її розроблення та втілення, тобто реалізацію проекту. Успішність реалізації проекту залежить від рівня сформованості проектної культури особистості. Тому наступним поняттям, яке потребує вивчення є «культура».

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови поняття «культура» потрактовується, як: 1) сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; 2) рівень розвитку суспільства у певну епоху; 3) те, що створюється для задоволення духовних потреб людини; 4) освіченість, вихованість; 5) рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності [4, с. 596].

На думку С. Кримського поняття «культура» передбачає реалізацію потенціалу творчої діяльності, що характеризується відтворенням особистістю історичного досвіду, його невикористаних потенційних можливостей із метою подальшого розвитку та збагачення історичного досвіду [6, с. 56].

Науковець С. Безклубенко, досліджуючи сутність поняття «культура» на основі семантичного аналізу поняття, наголошує на його багатоаспектності. При цьому відзначає, що розгляд поняття «культура» як суспільного явища потребує детального вивчення. Зокрема під культурою, в цьому аспекті, науковець розуміє сукупність матеріальних та духовних надбань, що передбачають «...позитивні результати цілеспрямованої діяльності людей: насамперед і головним чином, предметні, речові результати (твори мистецтва, архітектурні споруди, технічні конструкції)» [3, с. 10]. В підтвердження своєї думки науковець наводить погляди Л. Гумільова, який зазначав: «Культура – створіння рук і розуму людини – система жорстка, хоча замкнута, не здатна до самостійного розвитку. Будь-який предмет, будучи створеним людиною, набуває форми, яка консервує матеріал: камінь, метал чи слово або музичну мелодію. Творіння рук людських виходить за межі природного саморозвитку. Воно може або зберігатися, або руйнуватися» [5, с. 27].

Однією з важливих особливостей культури, на думку С. Безклубенко є те, що вона поєднує у собі не лише набуті історичні матеріальні й духовні цінності, а й знання та уміння людей, які живуть у певний історичний період, як своєрідний творчий потенціал, що реалізується ними у діяльності [3]. Враховуючи це, наступною особливістю культури є наявність постійного взаємообміну знань сучасних людей з тими надбаннями, що були здійсненні їхніми предками, внаслідок чого відбувається постійне збагачення знань й умінь сучасних поколінь, опанування досвідом творчої діяльності, що забезпечує збагачення культури цілого народу й людства

загалом. С. Кримський наголошує, що культура існує лише в нації, її історичному досвіді, цінностях, які створюють її представники. Втрата нацією своєї культури призводить до її зникнення, розчинення в інших культурах і народах [6].

Таким чином, за результатами аналізу наукових праць можна стверджувати, що культура, на сучасному етапі розглядається, переважно, в двох аспектах. Перший аспект характеризує культуру як процес становлення особистості як суб'єкта культури й відповідно передбачає наявність взаємозв'язку між рівнем розвитку людини та її культури й рівнем розвитку суспільства в конкретний історичний період. Таким чином, у культурі накопичується досвід і результати творчої діяльності людей. Другий – передбачає формування творчої спрямованості особистості засобами культури, тим самим культура є своєрідним засобом удосконалення людини.

Необхідно відмітити, що базуючись на поняттях «проект», «проектування» та «культура» серед науковців відсутнє загальновизнане розуміння сутності проектної культури. Основні підходи до визначення сутності поняття «проектна культура» наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Основні підходи до визначення сутності поняття «проектна культура»

Прізвище науковця, дослідника	Сутність поняття «проектна культура»
В. Ченобитов, Н. Коваленко [13]	вища форма фахової компетентності фахівця у сфері проектування; знання і вміння проектування та реалізації оптимальних ідей
В. Шеховцова, А. Ашерев [15]	якісна характеристика, визначена рівнем розвитку системного і проектного мислення, світогляду, сприйняття і осмислення дійсності; вона відображає творчі здібності людини (групи людей, суспільства)

	загалом), досягнуті в результаті освоєння теоретичних знань і практичних умінь у певному виді діяльності, що дозволяють удосконалювати і створювати нові об'єкти, предмети, технології, процеси з метою задоволення зростаючих матеріальних, духовних, інформаційних і інших потреб людей, а також міра освоєння систем морально-етичних і юридичних норм, цінностей, установок, пов'язаних з технічним, соціальним і комп'ютерним проектуванням
М. Ахметова [1]	сукупність «проектних» способів інноваційного перетворення дійсності на основі прогнозування, планування, конструювання та моделювання явищ, процесів і систем
Н. Пахомова [9]	характеристику фахівця, що свідчить про його здатність до організації та здійснення проектної технології
Н. Топилина [12]	інтеграційний соціокультурний феномен, що об'єктивує в педагогічній практиці рівень розвитку методологічної культури педагога
Н. Матяш, В. Веселова [7]	сукупності проектних способів перетворення дійсності (природи, суспільства, людини) в поєднанні їх нормативного змісту і ціннісного сенсу
В. Сидоренко [11]	сукупність досвіду матеріальної культури і сукупність масиву знань, навичок і цінностей, утілених у мистецтві планування, винахідництва,

<p>В. Сидоренко, А. Брехунець [10]</p>	<p>формування і виконання рівень розвитку перетворювальної діяльності людини, що виражений у сукупності досягнутих технологій матеріального і духовного виробництва і який дозволяє йому ефективно брати участь у сучасних технологічних процесах на основі гармонійної взаємодії з природою, суспільством і технологічним середовищем, тобто комфортність тріади: природа – суспільство – техносфера</p>
--	---

Як свідчать визначення проектної культури наведені в таблиці 1, у науково-освітньому просторі використовують різні підходи до її трактування: одні дещо узагальнені, інші – більш розширені. Необхідно відмітити, що незважаючи на різні позиції науковців, всі вони однакові у своїх поглядах щодо того, що важливими структурними складниками проектної культури є творчі якості особистості, здатність до вирішення проблемних завдань, вміння вибирати оптимальні методи й засоби для досягнення поставлених цілей. Формування проектної культури можливе лише в процесі залучення особистості до проектної діяльності, розроблення й втілення проектів. Особливістю проектної культури є наявність готовності до самовдосконалення на засадах опанування та відтворення відповідного досвіду.

Отже, під проектною культурою розуміємо якісну характеристику проектної діяльності особистості, що передбачає реалізацію власного творчого потенціалу й досвіду і виражається у високому ступені досконалості спроектованої моделі майбутньої діяльності, матеріального виробу або іншого об'єкту праці.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, базовими поняттями для визначення сутності поняття «проектна культура» є «проект», «проектування» й «культура». Зокрема проект є результатом проектно-технологічної діяльності; результатом реалізації освітньої мети або вирішення життєвої проблеми; певним цільовим завданням, на яке були спрямовані зусилля особистості. Проектування розглядається як механізм культури особистості, що сприяє її розвитку й залученню до творчої діяльності. При цьому під культурою розуміється сукупність матеріальних та духовних надбань, що характеризують ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності. Саме так трактуючи базові поняття було визначено сутність поняття «проектна культура» як якісну характеристику проектної діяльності особистості, що передбачає реалізацію власного творчого потенціалу й досвіду і виражається у високій ступені досконалості спроектованої моделі майбутньої діяльності, матеріального виробу або іншого об'єкту праці.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні структурних компонентів проектної культури та розробці методики її формування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахметова М. Н. Проектная культура будущего учителя. Школьные технологии: научно-практический журнал. 2004. № 4. С. 210-220.
2. Безклубенко С. Д. Теорія культури: учб. посібник. Київ: Національний університет культури і мистецтва, 2002. 324 с.
3. Безклубенко С. Д. Про поняття культура та культуру визначення понять. Культура і мистецтво у сучасному світі. 2013. Вип. 14. С. 6-13.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

5. Гумилев Л. География этноса. Л. : Наука, 1990. С. 27-34.

6. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. К. : Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 367 с.

7. Матяш Н. В., Веселова В. Г. Проектная деятельность будущего педагога: проблемы профессионального становления: монография. Брянск : БГУ, 2002. 197 с.

8. Никитин В. А. Генезис архитектурной культуры: Очерки. Тольятти : Международная академия бизнеса и банковского дела, 1997. 166 с.

9. Пахомова Н. Ю. Учебные проекты: методология поиска. Учитель. 2000. № 1. С. 41-45.

10. Сидоренко В. К., Брехунець А. І. Сутність поняття проектної культури. Гуманітарний вісник. 2012. № 28. С. 270-277.

11. Сидоренко В. Ф. «Третья культура». Дизайн в общеобразовательной системе. М. : ВНИИТЭ, 1994. С. 9-22.

12. Топилина Н. В. Проектная культура как основа готовности педагога к инновационной деятельности: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Теорія и методика профессионального образования». Таганрог, 2006. 23 с.

13. Ченобытов В. А., Коваленко Н. С. Основы проектной культуры. Акмеологический подход в профессиональной подготовке специалистов на факультетах технологии и предпринимательства. СПб. : ГУПМ, 2002. С. 116-123.

14. Чобітько М. Г. Теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». К., 2007. 39 с.

15. Шеховцова В. И., Ашеров А. Т. Определение уровня проектной культуры: учеб. пособие. Харьков : УИПА, 2008. 83 с.

REFERENCES

1. Akhmetova M. N. Proektnaya kul'tura budushchego uchitelya. Shkol'nye tekhnologii: nauchno-prakticheskiy zhurnal. 2004. № 4. S. 210-220.

2. Bezklubenko S. D. Teoriya kul'turi: uchb. posibnik. Kiiv: Natsional'niy universitet kul'turi i mistetstva, 2002. 324 s.

3. Bezklubenko S. D. Pro ponyattya kul'tura ta kul'turu viznachennya ponyat'. Kul'tura i mistetstvo u suchasnomu sviti. 2013. Vip. 14. S. 6-13.

4. Velikiy tlumachniy slovnik suchasnoï ukrains'koï movi (z dod. i dopov.) / Uklad. i golov. red. V.T. Busel. K.; Irpin': VTF «Perun», 2005. 1728 s.

5. Gumilev L. Geografiya etnosa. L.: Nauka, 1990. S. 27-34.

6. Krims'kiy S.B. Pid signaturoyu Sofii. K. : Vid. Dim «Kievo-Mogilyans'ka akademiya», 2008. 367 s.

7. Matyash N. V., Veselova V. G. Proektnaya deyatel'nost' budushchego pedagoga: problemy professional'nogo stanovleniya: monografiya. Bryansk: BGU, 2002. 197 s.

8. Nikitin V. A. Genezis arkhitekturnoy kul'tury: Ocherki. Tol'yatti: Mezhdunarodnaya akademiya biznesa i bankovskogo dela, 1997. 166 s.

9. Pakhomova N. Yu. Uchebnye proekty: metodologiya poiska. Uchitel'. 2000. № 1. S. 41-45.

10. Sidorenko V. K., Brekhunets' A. I. Sutnist' ponyattya proektnoi kul'turi. Gumanitarniy visnik. 2012. № 28. S. 270-277.

11. Sidorenko V. F. «Tret'ya kul'tura». Dizayn v obshcheobrazovatel'noy sisteme. M. : VNIITE, 1994. S. 9-22.

12. Topilina N. V. Proektnaya kul'tura kak osnova gotovnosti pedagoga k innovatsionnoy deyatel'nosti: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 «Teoriya i metodika professional'nogo obrazovaniya». Taganrog, 2006. 23 s.

13. Chenobytov V. A., Kovalenko N. S. Osnovy proektnoy kul'tury. Akmeologicheskiy podkhod v professional'noy podgotovke spetsialistov na fakul'tetakh tekhnologii i predprinimatel'stva. SPb. : GUPM, 2002. S. 116-123.

14. Chobit'ko M.G. Teoretiko-metodologichni zasady osobistisno orientovanoi profesiynoi pidgotovki maybutnikh uchiteliv : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya doktora ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriya ta metodika profesiynoi osviti». K., 2007. 39 s.

15. Shekhovtsova V. I., Asherov A. T. Opredelenie urovnya proektnoy kul'tury: ucheb. posobie. Khar'kov: UIPA, 2008. 83 s.

IHOR ANDROSHCHUK. PROJECT CULTURE: ITS ESSENCE AND FEATURES

***Annotation.** The article focuses on the need to clarify the concept of “project culture” based on the analysis of such basic concepts as “project”, “project development” and “culture”. It is found that a project is the result of project and technological activities; the realization of some educational goals or solving of some life problems; certain target tasks toward which the individual's efforts are directed. The project development is described as a process involving project and transformative activities and demonstrating the individual's attitude towards the environment and is reflected in the project object. It is specified that culture combines not only the acquired historical material and spiritual values but also the knowledge and skills of people living in this historical period as a kind of creative potential they realize in their activities. The main approaches of scholars and researchers to studying the essence of project culture are analyzed. The concept under study is interpreted in various aspects. It is concluded that there is no single approach to its interpretation. Based on the analysis of the basic concepts, the concept of “project culture” is specified. It is defined as a qualitative characteristic of the individual's project activities, which are aimed at realizing*

creative potential, are characterized by the individual's reproduction of relevant experience and are expressed in the well-projected model of future activities, material product, etc.

Key words: *project, project development, culture, material and spiritual values, creative activity.*

УДК: 378. : 7.071.5

ВИЗНАЧАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ВАРІАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ДИЗАЙНУ

Лариса Оружа,

*кандидат педагогічних наук, професор, проректор
Мистецького інституту художнього моделювання та
дизайну імені Сальвадора Далі, м. Київ*

ORCID: 0000-0001-6731-4272

e-mail: mixmd@ukr.net

Анотація. У статті розглядається формування професійної компетентності майбутніх фахівців з дизайну крізь призму впливу варіативної складової освітньої програми, що поєднує у своїй структурі професійні та наукові знання на основі осмислення проблем людського життя і спілкування з предметним середовищем. Виокремлено перспективні напрями інноваційного розвитку дизайну і дизайн-освіти. Наголошується, що конструктивні способи розв'язання проблем розвитку дизайн-освіти слід шукати у потребах і досягненнях суспільства, запитах окремих соціальних груп, кожної людини на красу і користь. Автором позиціоновано систему дизайн-освіти як потужний дієвий

засіб формування художньо-естетичної культури суспільства.

Ключові слова: *варіативна складова, дизайн-освіта, професійні компетентності, підготовка дизайнерів.*

Однією із загальноосвітніх тенденцій щодо норм якості професійної освіти є взаємодія з ринком праці, професіоналізація й особистісна орієнтація освітніх програм. Зміни в умовах функціонування сучасних підприємств, посилення ролі дизайну у процесі виробництва промислової продукції зумовлюють спрямованість освітніх програм вищої школи на розвиток творчих і художньо-проектних здібностей студентів.

Актуальність професії дизайнера стала очевидною за необхідності насичення ринку товарів і послуг вітчизняною продукцією. В умовах сьогодення дизайн-освіта викликає інтерес у діячів різних наукових галузей: філософів, психологів, педагогів, художників, дизайнерів, мистецтвознавців.

Зокрема, традиція вивчення філософських проблем взаємозв'язку пізнання та творчості, сформована впродовж більше ніж ста років, репрезентована у працях М. О. Бердяєва, Г. В. Гегеля, Л. М. Гумільова, Є. Н. Ільїна, О. Ф. Лосєва, Ю. М. Лотмана, В. В. Розанова.

Закономірності розвитку дизайну як різновиду творчої художньої діяльності висвітлено у роботах В. Р. Аронова, М. К. Воронова, В. Л. Глазичева, В. Я. Даниленка, Дж. Джонса, О. М. Лаврентьєва, А. Моля, В. Ф. Рунге, О. А. Фурси, А. В. Чебикіна.

На увагу заслуговують дослідження вчених, які працюють у окремих сферах професійного дизайну, де розглянуто окремі аспекти історії та теорії дизайн-діяльності: В. П. Зінченка, О. П. Мельникова, С. М. Михайлова, О. І. Нестеренка, Є. А. Розенблюма, В. Ф. Сидоренка, С. О. Хан-Магомєдова.

Окремі питання професійного становлення фахівців-дизайнерів розкрито в дослідженнях О. Ш. Анішева, О. В. Бойчука, Н. П. Валькової, М. П. Васильєвої, І. Ф. Волкова, В. М. Гамаюнова, Г. Є. Гребенюка, Т. М. Журавської, К. М. Кантора, В. П. Клімова, Л. О. Кузмичьова, В. І. Лесняка, С. П. Мігаля, Р. Б. Мінервіна, Ю. А. Мохіревої, Л. Б. Переверзева, В. А. Побєдіна, І. В. Привалової, В. М. Розіна, В. Ф. Сидоренка, Є. В. Черневич, Р. Т. Шмагалю.

У цих дослідженнях наголошується на необхідності розвитку самостійного мислення студентів, уміння активно сприймати, аналізувати й синтезувати навчальний матеріал, опановуючи необхідні знання. Проте недостатньо вивченими залишаються науково-теоретичні основи формування художньо-графічних умінь майбутніх дизайнерів. Визначальне значення у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців з дизайну має варіативна складової освітньої програми, зокрема для набуття художньо-графічних умінь, а також закріплення у практичній професійній діяльності закономірностей цілеспрямованого сприйняття проєктувальних завдань, утворення художнього задуму, освоєння нових знань, умінь, навичок.

Художньо-графічні вміння майбутніх дизайнерів розглянуті як одні з центральних у системі загальної професійної підготовки. Відповідно до цього, професійну освіту проаналізовано у трьох взаємопов'язаних аспектах: змісту, функціонування й розвитку.

На підставі розгляду концепцій провідних науковців, передусім педагогів, теоретиків дизайну, дизайнерів-професіоналів, зазначено, що метою підготовки майбутніх дизайнерів є формування у студентів свідомого підходу до професійної творчості, виховання фахівців із широким спеціальним світоглядом, прагненням до отримання ґрунтовних знань у галузі художньо-графічної діяльності та здатності працювати в будь-якому діапазоні графічних

засобів, вести постійний пошук виразності образу, гармонії у просторі комунікацій, мати високий потенціал креативності.

Виходячи з трьохкомпонентної структури художньо-графічної підготовки майбутніх дизайнерів, як суттєві виділяють такі чільні її завдання: формування необхідних художньо-графічних знань і вмінь як бази для художньо-графічної творчості й подальшого продуктивного вивчення фахових дисциплін; активізація пізнавального інтересу до художньо-графічної діяльності; розвиток умінь аналізувати, самостійно ухвалювати рішення і виконувати завдання різної складності; накопичення творчого потенціалу студентів; забезпечення позитивного результату при виконанні вправ; досягнення відповідності художнього рішення проекту його комерційним цілям.

Розгляд формування художньо-графічних умінь майбутніх дизайнерів як невід'ємної частини професійної компетентності, цілісного процесу підготовки студентів уможливив репрезентацію його у вигляді сталої системи взаємопов'язаних фахових дисциплін варіативної складової освітньої програми, основними з яких є: «Основи композиції», «Шрифт», «Проектування», «Комп'ютерне проектування», «Комп'ютерна графіка». Аналіз складників цієї системи дозволив виявити її багатоплановість, взаємозалежність та значущість таких структурних елементів у справі підготовки сучасного фахівця.

Здійснення професійної підготовки майбутніх дизайнерів вимагає якісного планування навчально-виховного процесу; відбору та структуризації змісту професійно-художньої освіти з урахуванням варіативного компоненту; дотримання чіткої послідовності у вивченні мистецько-художніх і фахових дисциплін та проведенні практик; поєднання різних форм організації навчання; упровадження інноваційної системи контролю знань і вмінь майбутніх фахівців-дизайнерів, яка ґрунтується на самооцінці власної професійно-художньої творчості, на взаємозв'язках змісту навчання й вимог

сучасного виробництва до підготовки компетентного суб'єкта дизайн-діяльності.

У процесі підготовки майбутніх дизайнерів адаптовано базові принципи навчання: спрямованості навчання на виконання завдань щодо формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів; науковості, систематичності й послідовності навчання; наочності; використання різних методів, форм і засобів залежно від завдань і змісту фахових дисциплін; створення необхідних умов для навчання; міцності, усвідомленості й дієвості результатів освіти, виховання й розвитку.

Таким чином, художньо-графічну підготовку студентів розглянуто як цілісну багатовимірну систему формування професійної компетентності, яка розвивається та вдосконалюється. Підкреслено, що концептуальні основи формування професійних умінь майбутніх дизайнерів базуються на принципах методики особистісно орієнтованого навчання та теоретичних положеннях про структуру й гармонійний розвиток творчої особистості, формування мотивації, пізнавального інтересу студентів.

Ключовою дефініцією дослідження є поняття «художньо-графічні вміння майбутніх дизайнерів», сутність якого можна визначити як реалізацію суб'єктом у матеріалі (ескізах, проєктах, малюнках, виробках) ідеальних образів, уявлень, фантазій із застосуванням знань, прийомів виконання, набутих у процесі вивчення дисциплін варіативної складової освітньої програми. Визначальною умовою успішного формування таких умінь є освоєні способи організації навчальної діяльності, орієнтовані на виконання чітко сформульованих професійних завдань.

До узагальнених художньо-графічні вмінь, що ними мають володіти студенти належать вміння організувати складну формальну структуру з використанням різних композиційних засобів з підпорядкуванням її принципу «цілісності»; малювати шриффт із урахуванням базових

закономірностей його побудови; структурно мислити задля гармонійного узгодження елементів композиції; опанувати академічні прийоми, вивчаючи на історичних прикладах закономірності побудови художньої композиції; ефективно використовувати у творчому процесі просторове мислення й уяву.

Художньо-графічна діяльність дизайнера має ціннісно-орієнтований характер, оскільки дозволяє у межах виробництва досягти естетичної та функціональної якості проєктованих виробів, а у масштабах соціуму – осмислити проблеми формування і розвитку естетичних смаків замовників і споживачів. Студенти-дизайнери, які опановують творчий процес виготовлення моделі, повинні мати ґрунтовну художньо-графічну підготовку, досконало володіти базовими знаннями у сферах композиції, шрифту, проєктування.

Актуальним є теоретичне обґрунтування і практичне розв'язання наукової проблеми, в умовах багаторівневої диференціації та міждисциплінарної інтеграції змісту освіти у сучасному культурно-освітньому просторі, формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів у процесі вивчення дисциплін варіативної складової освітньої програми. Фундаментальна дизайнерська, передусім художньо-графічна, підготовка студентів представлена однією з підсистем загальної професійної підготовки, необхідність якої продиктована вимогами ринку праці, за умов презентації дизайн-діяльності як оригінального виду проєктної праці, ґрунтовним складником якої є художньо-графічна творчість.

Концептуальні основи професійної підготовки майбутніх дизайнерів, у підґрунтя яких покладено перевірені історичним досвідом та підтверджені сучасністю теорії дизайн-освіти, не тільки інтегрують загальні та спеціальні знання, уміння й навички, що отримують студенти у процесі навчання, але й формують особистісні риси тих, чия підготовка має бути

адекватною змісту і способам реалізації майбутньої професійної діяльності. Мета навчання забезпечує формування особистісно-професійних та індивідуальних якостей студентів відповідно до їхніх здібностей і освітніх потреб, та його завдання – підготовка фахівців графічного дизайну широкого профілю, спроможних керувати художньо-графічною діяльністю, аналітично вирішувати комплексні завдання. Фактори, що ними обумовлено зміст навчання (вимоги до професійної підготовки майбутніх дизайнерів, висунуті соціумом, з одного боку, та сучасний стан світового дизайну, з іншого) окреслюють умови та специфіку навчальної роботи.

Обґрунтовано наукову дефініцію «художньо-графічні вміння» та на підставі аналізу наявних наукових концепцій щодо ролі дизайну у життєдіяльності соціуму визначено її місце у структурі професійної компетенції майбутніх дизайнерів. Встановлено, що зміст художньо-графічних умінь зумовлює комплекс художніх, графічних і проектних умінь, складники якого взаємопов'язані між собою, доповнюють один одне та є ґрунтовною базою для формування таких умінь у процесі вивчення дисциплін варіативної складової освітньої програми.

Практично розроблено критерії (мотиваційний; когнітивний; художньо-естетичний; функційно-логічний) та показники сформованості художньо-графічних умінь майбутніх дизайнерів за умов розкриття змісту рівнів демонстрації таких умінь (високий, середній, низький).

Унаочнено, що високий рівень представлений наявністю стійкого інтересу до художньо-графічної діяльності, сталим прагненням реалізувати творчий потенціал при виконанні завдання; підвищеним інтересом до дизайнерської праці, намаганням визначити сутність проблеми, переконливо проаналізувати ситуацію, віднайти необхідні аналогії задля розв'язання питання. Студенти означеного рівня здатні самостійно актуалізувати необхідні знання, розробляти гіпотезу можливих шляхів дослідження, їм також властиві

високий ступінь пізнання закономірностей емоційної та асоціативної дії засобами графіки, уміння самостійно працювати з аналогами, сформоване естетичне ставлення до обраної справи, відчуття виразності форми, стильової єдності проєктованих об'єктів, володіння технікою відтворення художньо-графічних характеристик, наявність позитивного настрою. Майбутні дизайнери з високим рівнем сформованості художньо-графічних умінь продемонстрували композиційно-графічну уяву, здатність до самостійної реалізації художньо-образних рішень та професійного користування різноманітними художньо-графічними засобами за умов підпорядкування їх творчим завданням, спроможність досягти досконалості у пошуках оригінальних рішень.

Студенти з середнім рівнем сформованості художньо-графічних умінь здатні встановлювати закономірності емоційної та асоціативної дії засобами графіки. Водночас вони мають ситуативний інтерес до дизайнерської діяльності, до імпровізації; самостійно не використовують власний творчий потенціал; вимагають імпульсу ззовні для самовираження. Аналізуючи різні ситуації, студенти цієї групи не завжди самостійно та обґрунтовано виконують необхідні операції, потребуючи допомоги педагога; недостатньо володіють технікою відтворення художньо-графічних характеристик, прийомами художньо-образного зіставлення, не здатні до творчого використання художньо-графічних засобів. Суб'єктивні труднощі у реалізації графічно-зображувального рішення, що постають перед ними, зумовлені недостатнім рівнем розвитку композиційно-графічної уяви.

Низький щабель сформованості художньо-графічних умінь характеризується такими ознаками: епізодичним інтересом до дизайнерської діяльності; відсутністю прагнення до імпровізації, бажань отримати нову інформацію, прагненні до самовираження у студентському колективі. Студенти означеного рівня не виявляють пізнавальної активності, потребуючи постійної допомоги педагога, здатні до

здійснення лише поверхневого аналізу. У них відсутній свідомий зв'язок між емоційною дією та функціональною організацією графічного зображення, не розвинені здібності сприйняття натури та її відтворення художньо-графічними засобами на листі паперу. Графічні вміння цих студентів визначаються низьким рівнем сформованості, тому вони неспроможні творчо користуватися розмаїтими художньо-графічними засобами.

Педагогічними умовами забезпечення ефективного формування професійної компетентності майбутніх дизайнерів у процесі вивчення дисциплін варіативної складової освітньої програми є формування теоретичних і практичних художньо-графічних знань і художньо-графічних умінь; використання різних дидактичних можливостей способів проектування для досягнення оптимізації переходу від прямого управління до співуправління художньо-графічної діяльності; комплексний розгляд дидактичних форм і методів упровадження засобів для переходу від співуправління до самоврядування власною діяльністю.

Отже, перспективи подальших розвідок вбачаємо у детальному розгляді комплексних можливостей професійного становлення фахівців-дизайнерів; у пошуку оригінальних шляхів отримання професійних навичок майбутніми дизайнерами, які спеціалізуються у різноманітних галузях дизайн-діяльності. З дослідженням низки таких питань пов'язане подальше вдосконалення професійної підготовки студентів-дизайнерів у вітчизняній вищій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Максименко Г. Є. Характеристика системи художньо-графічних завдань та задач у фаховій підготовці майбутніх дизайнерів / Г. Є. Максименко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія : зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2009. – Вип. 21, ч. 4.– С. 43-48.

2. Максименко Г. Є. Моделювання процесу професійної підготовки майбутніх дизайнерів на основі інтеграції

дисциплін спеціального циклу / Г. Є. Максименко // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. В.І. Сипченка. – Слов'янськ : СДПУ, 2009. – Вип. XLIV. – С. 33-37.

3. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра спеціальності 022 Дизайн. Хмельницький національний університет, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.khnu.km.ua/root/sites/50%20Освітні%20програми>

4. Савченко О. В. Інформаційний компонент рефлексивної компетентності особистості [Електронний ресурс] / О. В. Савченко. – Режим доступу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v6/i11/28.pdf>

5. Фурса О. А. Розвиток дизайн-освіти в Україні і зарубіжжі: історико- порівняльний аспект / О. А. Фурса // Порівняльна професійна педагогіка. – 2011. – №2. – С. 112-124.

6. Чебатова Я. В. Психологічна готовність студента-дизайнера до творчої діяльності у ВНЗ / Чебатова Я. В. // Психологія і особистість. – 2014. – №2(6)

7. Шкиль О. С. Этапы и задачи профессиональной деятельности дизайнеров/ О. С. Шкиль // Вектор науки Тольяттинского гос. ун-та. Сер. «Педагогика и психология». – 2013. – № 2 (13). – С. 314-317.

REFERENCES

1. Maksymenko H. Ye. Kharakterystyka systemy khudozhno-hrafichnykh zavdan ta zadach u fakhovii pidhotovtsi maibutnikh dyzaineriv / H. Ye. Maksymenko // Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Ser. : Pedahohika i psykhohohiia : zb. statei. – Yalta : RVV KHU, 2009. – Vyp. 21, ch. 4. – S. 43-48.

2. Maksymenko H. Ye. Modeliuvannia protsesu profesiinoi pidhotovky maibutnikh dyzaineriv na osnovi intehratsii dystsyplin spetsialnoho tsyклу / H. Ye. Maksymenko // Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu : zb. nauk. prats / za zah. red. prof. V. I. Sypchenka. – Sloviansk : SDPU, 2009. – Vyp. XLIV. – S. 33-37.

3. Osvitno-profesiina prohrama pidhotovky bakalavra spetsialnosti 022 Dyzain. Khmelnytskyi natsionalnyi universytet, 2016 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.khnu.km.ua/root/siteres/50%20Osvitni%20prohramy/>

4. Savchenko O.V. Informatsiinyi komponent refleksyvnoi kompetentnosti osobystosti [Elektronnyi resurs] / O.V. Savchenko. – Rezhym dostupu: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v6/i11/28.pdf>

5. Fursa O.A. Rozvytok dyzain-osvity v Ukraini i zarubizhzi: istoryko-porivnialnyi aspekt / O. A. Fursa // Porivnialna profesiina pedahohika. – 2011. - №2. – S. 112-124.

6. Chebatova Ya.V. Psykholohichna hotovnist studenta-dyzainera do tvorchoi diialnosti u VNZ / Chebatova Ya.V. // Psykholohiia i osobystist. – 2014. – №2(6)

7. Shkyl O.S. Etapy y zadachy professyonalnoi deiatelnosti dyzainerov/ O. S. Shkyl // Vektor nauky Toliattynskoho hos. un-ta. Ser. «Pedahohyka y psykholohyia». – 2013. – № 2 (13). – S. 314-317.

LARYSA ORUZHA. EXTRAORDINARY VALUE OF THE VARIATIVE COMPLEX EDUCATIONAL PROGRAM IN FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE DESIGN SPECIALISTS

Annotation. The article considers the formation of professional competence of future design specialists through the prism of the influence of the variational component of the educational program, which combines in its structure professional and scientific knowledge on the basis of comprehension of problems of human life and communication with the subject environment. The perspective directions of innovative development of design and design-education are singled out. It is noted that constructive ways of solving problems of development of design education should be sought in the needs and achievements of society, the requirements of certain social groups and individuals of beauty and benefit. The author has positioned the system of

design education as a powerful effective means of forming the artistic and aesthetic culture of society.

Based on the consideration of the concepts of leading scientists, first of all teachers, design theorists, designers-professionals, the author stated that the purpose of preparing future designers is to form students with a conscious approach to professional creativity, to educate specialists with a broad special world outlook, and to seek artists - graphic activity and ability to work in any range of graphic means, to keep a constant search for expressiveness of image, harmony in the space of communications, to have high creative potential.

It is emphasized that the implementation of professional training of future designers requires quality planning of the educational process; selection and structuring of the content of vocational education, taking into account the variational component; adherence to a clear sequence in the study of artistic and professional disciplines and practice; combination of different forms of training organization; implementation of an innovative system of control of knowledge and skills of future designers, which is based on the self-assessment of their own professional and artistic creativity, on the relationship between the content of training and the requirements of modern production to prepare a competent subject of design.

Key words: *variational component, design-education, professional competence, preparation of designers.*

УДК 378.126:001

**ДОСЛІДНИЦЬКИЙ КОМПОНЕНТ
ІНТЕРМЕДІАЛЬНИХ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ
(на прикладі дисципліни «Література і театр»)**

Олена Костюк,
кандидат філологічних наук,

доцент Національного педагогічного університету імені
М. П. Драгоманова м. Київ
ORCID: 0000-0003-3879-1111
e-mail: omkostuk@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена проблемам формування, методичного супроводу та впровадження до практики філологічної освіти інтермедіальних курсів. Автор розглядає систему роботи зі студентами за програмою курсу «Література і театр» у контексті літературознавчої підготовки студентів та формування їх дослідницьких компетенцій.

Ключові слова: навчально-дослідницька діяльність, літературна освіта, література і театр.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Вивчення літератури у синтезі мистецтв сприяє усвідомленню аксіологічного та рецептивного потенціалу прочитаних творів, привертає увагу до особливостей їх поетики, розкриває можливості діалогу письменника з літературною традицією, його участі у суспільних та естетичних дискусіях свого часу, впливу на свідомість і смаки наступних поколінь.

Більшість театральних постановок ґрунтуються на літературних творах, саме театр здавна популяризує шедеври світової літератури, а гра акторів і талант режисерів здатні особливим чином розкрити характери героїв, загальну авторську ідею, а часто і внести нові сенси. Песимістичні прогнози про занепад театру у добу кінематографа, а пізніше – Інтернету не виправдалися, нині саме молодь захоплюється театром і забезпечує театральні аншлаги. Втім вона гостро відчуває брак інтерпретаційних знань і вмій, гуманітарної культури в цілому.

У системі філологічної підготовки у вищій школі недостатня увага до зазначеної проблематики з боку

нормативних історико-літературних курсів (та дуже обмеженої за обсягом культурології) може бути частково компенсована за рахунок елективних додаткових дисциплін, наприклад, курсу «Література і театр». Відповідно актуальною, на нашу думку, є проблема їх змісту та методичного забезпечення, міжпредметного контексту та дослідницької складової.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Розв'язання поставлених завдань вбачалося на перетині сучасних культурологічних підходів, науково-методичних напрацювань з впровадження елективних курсів, застосування інтерактивних методів роботи у вищій школі, наукознавчих розвідок, літературознавчих уявлень про інтермедіальність.

Серед робіт, присвячених методологічним засадам, міжнародному та вітчизняному досвіду формування курсів за вибором (Зіноватна О. М., Олендр Т. М., Полонська Т. К., Михайленко І. В., Социк О. Я. та ін.) більшість стосуються математичної, лінгвістичної, менеджмент-підготовки у загальноосвітній та вищій школі і практично відсутні матеріали щодо підготовки літературознавчої.

Положення про зв'язок літератури і театру є засадничим у літературознавчих та театрознавчих працях [1; 3], проте типи та напрями взаємовпливів досі опрацьовані недостатньо. Зокрема, це стосується сценічних інтерпретацій класики, створення драматичних творів на основі романів, ліричних циклів тощо. Н. Я. Берковський писав, аналізуючи постановку «Фауста» Гете Гамбургським театром: «Хочет режиссура этого или не хочет, все ею сделанное воспринимается на фоне классического текста и вековых истолкований, связанных с ним» [1, с. 486-487].

Поняття «інтермедіальність», запропоноване у 80-ті роки О. Ханзен-Льове за аналогією з інтертекстуальністю, має неоднозначне тлумачення у наукових джерелах, що викликає

необхідність обумовити його застосування у контексті пропонованої роботи. Інтермедіальність у вузькому сенсі розуміється як спосіб висвітлення художньою літературою інших видів мистецтва [2]: музики, живопису, скульптури, кіно тощо або методологія порівняльного аналізу літературного твору і його втілень в інших видах мистецтва. Але інтермедіальність у широкому сенсі – як наявність у мистецькому творі образних структур, що містять інформацію про інший вид мистецтва [6, с. 39]. Н. В. Ісагулов зазначає: інтермедіальність як явище в мистецтві є невід'ємною складовою культурного процесу і метамови культури, а розуміння інтермедіальних процесів та зв'язків важливо й необхідно для глибокого проникнення в сутність світового творчого процесу [4, с. 36].

Безумовно, це стосується і філологічної освіти. Втім у методиці викладання літератури, попри значну кількість робіт, присвячених впровадженню дослідницької компоненти у навчальний процес (М. С. Головань, В. В. Яценко, В. А. Адольф, А. А. Деркач, Т. А. Смоліна, А. В. Хуторський, В. І. Сазик та ін.) недостатньо уваги приділяється вправам та навчальним дослідженням інтермедіальних явищ, зокрема на матеріалі взаємозв'язків літератури і театру.

Формулювання мети статті. Нашою метою є аналіз проблем і досвіду формування та методичного супроводу курсу «Література і театр» для студентів-філологів, розвитку відповідних культурологічних та дослідницьких компетенцій шляхом інтермедіальних навчально-наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впровадження курсів за вибором є загальноприйнятим у європейських та американських ВНЗ, відповідає Болонським настановам, сприяє індивідуалізації навчання. Аналізуючи роль цього процесу в реформуванні української вищої школи, фахівці визначають його подвійну мету: «Перша – поглиблення професійної орієнтації студентів. У цьому разі елективний курс є продовженням певної професійно-

спрямованої дисципліни. Друга мета – задоволення інтересів слухачів у різних галузях знань, що не мають безпосереднього відношення до обраного фаху» [5, с. 270].

Пропонована кафедрою світової літератури та теорії літератури система елективних інтермедіальних курсів – «Література і живопис», «Література і театр», «Література і кіно» – є відгуком на стійку цікавість студентів-філологів до інтерпретацій класичних та сучасних творів письменників в інших видах мистецтва, потребою професійно опанувати виразні засоби цих мистецтв, застосовувати медіаресурси у процесі дослідження та викладання мов і світової літератури.

Літературоцентричні в цілому, названі дисципліни враховують переважно візуальний спосіб сприйняття інформації та художнього образу сучасною молоддю, забезпечують можливість інтерактивного знайомства із найяскравішими мистецькими жанрами, формами, прийомами втілення літературного образу – образу історичної епохи, людини, об'єктів природи, предметного світу тощо. Для студента-філолога, майбутнього вчителя надзвичайно продуктивне вивчення літератури на фоні знань з теорії та історії театру, огляду найбільш репрезентативних театральних художніх явищ, напрямів і стильових тенденцій, досвіду всесвітньо відомих театральних діячів.

Програмами передбачено актуалізувати і розвивати важливі особистісні, когнітивні, професійні та етичні компетенції майбутніх філологів та вчителів, набуті на заняттях не лише з історії літератури, а й філософії, етики, естетики, культурології, а також у процесі культурологічної практики.

Вивчення пропонованої дисципліни за вибором має створити для студентів можливість та сформувати у них готовність:

– розширити коло прочитаних творів за межі програми нормативного історико-літературного курсу;

– усно і письмово, монологічно та у формі діалогу, диспуту аналізувати виставу, інсценізацію на основі літературного сюжету, враховуючи стиль доби, жанрові особливості, художню манеру режисера та актора;

– порівнювати вітчизняні та зарубіжні, класичні та сучасні твори різних видів мистецтва за мотивами певного літературного твору/творчості певного письменника;

– кваліфіковано добирати медійні ресурси для навчальних потреб та виховних заходів на літературній основі;

– реалізувати власні читацькі та мистецькі уподобання, культурні смаки.

Під час лекційних, практичних занять, перегляду театральних вистав на основі прочитаних творів різних періодів (зокрема різних постановок певної п'єси), а також аналізу та обговорення побаченого студенти мають виявити й усвідомити основні риси театального мистецтва у контексті історії культури та світового літературного процесу; актуалізувати духовний потенціал драматичної класики в єдності її філософських, соціальних, психологічних, етичних та естетичних пошуків для сучасності; обґрунтувати значення творчості видатних митців досліджуваної епохи в розвитку художньої думки, розробці перспективних тем, проблем, жанрів; забезпечити розуміння проблем розвитку літературно-театрального процесу в цілому та окремої творчої особистості, формувати культурні потреби й інтереси, розвивати власне творче мислення та інтерпретаційний досвід.

Теоретичною основою курсу є закономірності зв'язку літератури та театру, фактори та форми їх взаємозалежності та взаємовпливу; характеристики основних епох історії театального мистецтва; національно-історичні особливості театральних систем; театральні жанри, їх модифікації на сучасній сцені; концепції провідних драматургів, найвидатніших режисерів, театрознавців та їхні праці.

Важливо забезпечити орієнтацію слухачів курсу у динамічному репертуарі київських драматичних та музичних театрів, найвідоміших вітчизняних та зарубіжних театральних фестивалів та нагородах; проблематиці сучасної театральної критики, основних підходів та дискусій у її просторі; володіння театрознавчою термінологією. Тому студентам було рекомендовано ознайомитися на офіційних сайтах з історією провідних театрів, переглянути анотації та рецензії до вистав, їх відеофрагменти. Безпосередньо перед переглядом вистави – обов'язково прочитати п'єсу та створити настанову на сприйняття і наступний аналіз.

Практичний зміст курсу передбачає майже винятково дослідницьку та творчу діяльність, завдання до занять мають дивергентний характер, позбавлені еталонних відповідей та відкривають простір вільного вибору навчального матеріалу, ураховують інтереси самих студентів. На семінарських заняттях у формі дискусії здійснюється аналіз творів драматургів минулих епох під кутом їх сучасних сценічних втілень; студенти вчаться обґрунтовувати природу різних жанрів театального мистецтва, розрізняти національно-історичні театральні форми, відображення у них рис світобачення і світорозуміння доби, використовувати мультимедійні засоби знайомства з літературно-театральним життям.

Найскладніше на початковому етапі – самостійно розглядати драматичний твір та його сценічні інтерпретації у єдності змісту і форми, визначати проблематику та аналізувати поетику твору, виявляти авторську та режисерську позицію щодо змальованих суспільних явищ, героїв, подій твору та способи її втілення. Щоб аналізувати художній твір з точки зору методу, жанру, належності автора до певних течій та груп, індивідуальних особливостей його художньої манери, необхідна достатня літературознавча та театрознавча ерудиція, яка, звісно, формується поступово, і

цей процес не завершується разом із закінченням курсу та отриманням заліку з нього.

Саме драматичний театр, поєднуючи живопис, музику і літературу, є ідеальним простором для проведення навчальних інтермедіальних досліджень. Студенти розглядають, наприклад, модифікації літературних сюжетів та окремих сюжетних ситуацій у театральних постановках, варіанти мізансценування, проблеми часопросторової організації вистави (умовного простору та «безумовного» часу) з огляду на художній хронотоп твору-першоджерела, прийоми зображення та уподібнення драматичних характерів, акцентування реплік та втілення ремарок залежно від трактування персонажа, «теми ролі» режисером та актором, шляхи транслювання авторської тенденції та полеміки з нею, образ автора на сцені. При цьому активізується як наочно-дійове та наочно-образне, так і словесно-логічне мислення, застосовуються загальнонаукові та спеціальні методи дослідження.

Окремі аспекти діяльності на заняттях можуть отримати продовження у навчально-наукових та дипломних роботах найбільш успішних слухачів курсу, яким стало до вподоби досліджувати у театральних постановках вияви творчого впливу і полеміки, становлення нових художніх форм, порівнювати й узагальнювати явища театрального мистецтва, обґрунтовувати свою оцінку прочитаних та переглянутих творів, самостійно аналізувати неоднозначні творчі феномени та дискусійні питання.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. Таким чином, запропонований елективний курс, що одразу набув популярності у студентів-філологів, сприяє формуванню досвіду інтерпретації та аналізу класичних та сучасних творів світового літературного і театрального мистецтва; інтегрує до літературної освіти знання театру, музики, живопису, скульптури, архітектури тощо; істотно підвищує медіакультуру третьокурсників,

допомагає їм підготуватися до трансляції культурних цінностей у конкретних видах діяльності, зокрема науковій, викладацькій, перекладацькій, редакторській тощо, поступово опанувати основні дослідницькі процедури; привчає свідомо ставитися до застосування загальнонаукових та галузевих методів дослідження; дозволяє набути досвіду розв'язання дослідницьких задач різних типів; формує культуру наукового викладу, презентації та полеміки, розвиває дослідницьку компетентність в цілому.

Подальше дослідження обраної проблеми передбачає розгляд широкого кола питань формування та методичного супроводу різних інтермедіальних курсів у діяльності викладача вищої школи, узагальнення зарубіжного досвіду, упорядкування низки методичних рекомендацій з урахуванням різних лінгвістичних спеціалізацій студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берковский Н. Я. Литература и театр: Статьи разных лет. М.: Искусство, 1969. – 638 с.
2. Бочкарева Н. С., Новокрещенных И.А. Проблемы взаимодействия литературы и других видов искусств в контексте интермедиальности (опыт кафедры мировой литературы и культуры Пермского государственного национального исследовательского университета // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология 2017. Т.9, вып. 2. С. 117–130. [Електронний ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/problemsy-vzaimodeystviya-literatury-i-drugih-iskusstv-v-kontekste-intermedialnosti-opyt-kafedry-mirovoy-literatury-i-kultury-permskogo>.
3. Вергелис О. Билет на вчерашний спектакль. – К.: Радуга, Laurus, 2012. – 366 с.
4. Исагулов Н. В. Поэтика интермедиальности в английском романе начала XX века (Э. М. Форстер, "Куда

боятся ступить ангелы"; С. Моэм, "Луна и грош"). – Донецк, 2011. – С. 34-36.

5. Стойка О. Я. Возможности использования досвіду функціонування вищої освіти США в Україні // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – Вип. 1 (38). – С. 269-271.

6. Хамина А. А., Зильберман Н. Н. Теория интермедиальности в контексте современной гуманитарной науки // Вестник Томского государственного университета. – 2014. – № 389. – С. 38-45.

REFERENCES

1. Berkovsky`j N. Ya. Ly`teratura y` teatr: Stat`y` raznyx let. M.: Y`skusstvo, 1969. - 638 s.

2. Bochkareva N.S., Novokreshhennyx Y`.A. Problemy vzay`modejstv`ya ly`teratury y` drugyx vy`dov y`skusstv v kontekste y`ntermedy`al`nosti` (opyt kafedry my`rovoj ly`teratury y` kul`tury Permskogo gosudarstvennogo nacy`onal`nogo y`ssledovatel`skogo uny`versy`teta // Vestny`k Permskogo uny`versy`teta. Rossy`jskaya y` zarubezhnaya fy`lologiy`ya – 2017. – T.9, vyr. 2. – S. 117-130. Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu do dzhherela : <https://cyberleninka.ru/article/v/problemy-vzaimodeystviya-literatury-i-drugih-iskusstv-v-kontekste-intermedialnosti-opyt-kafedry-mirovoy-literatury-i-kultury-permskogo>.

3. Vergely`s O. Vy`let na vcherashny`j spektakl`. – K.: Raduga, Laurus, 2012. – 366 s.

4. Y`sagulov N. V. Poety`ka y`ntermedy`al`nosti` v angly`jskom romane nachala XX veka (Э.М. Forster, "Kuda boyatsya stupy`t` ангелы"; S. Моэм, "Luna y` grosh"). Doneczk, 2011. S. 34-36.

5. Stojka O. Ya. Mozhly`vosti vy`kory`stannya dosvidu funkcionuvannya vy`shhoyi osvity` ssha v ukrayiny // Naukovy`j

visny`k Uzhgorods`kogo univ`ersy`tetu. Seriya: «Pedagogika. Social`na robotu». – 2016. – vy`pusk 1 (38) 269. – s.269-271.

6. Xamy`nova A. A., Zy`l`berman N. N. Teory`ya y`ntermedy`al`nosty` v kontekstesovremennoj gumany`tarnoj nauky` // Vestny`k Tomskogo gosudarstvennogouny`versy`teta. – 2014. - # 389. – S. 38-45.

KOSTUK OLENA. RESEARCH COMPLEX OF INTERMEDIAL ELECTIVE COURSES FOR PHILOLOGY STUDENTS (based on the subject "Literature and Theater" materials)

Annotation. The article is devoted to the problems of formation, methodical support intermedial courses and their implementation into the practice of philological education. The author reviews the system of work on the program "Literature and Theater" in the context of literary studies of students and the formation of their research competencies.

The proposed elective course contributes to the formation of the experience of interpretation and analysis of classical and contemporary works of world literary and theatrical art; integrates knowledge of theater, music, painting, sculpture, architecture, etc. into literary education; significantly enhances the media culture of third-year students, helps them to prepare for the translation of cultural values into specific activities, such as scientific, teaching, translation, editorial, etc., and gradually master the basic research procedures; accustoms to consciously apply general scientific and sectoral research methods; allows you to gain experience in solving different types of research tasks; shapes the culture of scientific presentation, presentation and controversy, and develops research competence as a whole. The practical content of the course involves almost exclusively research and creative activity; the tasks for the classes are divergent, devoid of standard answers and open the space for free choice of educational material, taking into account the interests of the students themselves.

Further study of the selected problem involves consideration of a wide range of issues of formation and methodological support of various intermediate courses in the activity of a high school teacher, generalization of foreign experience, streamlining a number of methodological recommendations taking into account the different linguistic specializations of students.

Key words: *educational-research activity, literary education, literature and theater.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алексєєва Світлана, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, докторант Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, м. Київ.

Андрощук Ігор, кандидат педагогічних наук, доцент завідувач кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва Хмельницького національного університету.

Блінова Ірина, викладач коледжу мистецтв та дизайну Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ.

Бойта Вікторія, викладач гуманітарних дисциплін, Мистецького коледжу імені Сальвадора Далі, м. Київ.

Гула Євген, професор кафедри рисунка та живопису Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ.

Сгорова Наталія, викладач Криворізького професійного гірничо-технологічного ліцею, кваліфікаційна категорія «спеціаліст першої категорії».

Кожокар Марина, кандидат педагогічних наук, викладач Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці.

Костюк Олена, кандидат філологічних наук, доцент Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ.

Костюкович Вікторія, методист Бердянського економіко-гуманітарного коледжу Бердянського державного педагогічного університету, кваліфікаційна категорія «спеціаліст вищої категорії».

Кулинич Олена, заступник директора з навчально-методичної роботи Державного навчального закладу «Запорізьке вище професійне училище», м. Запоріжжя.

Курнишев Юрій, кандидат педагогічних наук, викладач Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці.

Лілік Ольга, доктор педагогічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Мазніченко Оксана, доцент, професор кафедри рисунка та живопису Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ.

Максимова Алла, доцент кафедри дизайну Мистецького інституту художнього моделювання та дизайну ім. Сальвадора Далі, м. Київ.

Мосейчук Юрій, доктор педагогічних наук, доцент Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці.

Орлов Валерій, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри Інституту ПТО НАПН України, м. Київ.

Оружа Лариса, кандидат педагогічних наук, доцент, проректор Мистецького інституту художнього моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі, м. Київ.

Осадча Алла, старший викладач кафедри рисунка та живопису Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ.

У Ціжуй, аспірант факультету мистецтв Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ.

Фурса Оксана, доктор педагогічних наук, професор, ректор Мистецького інституту художнього моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі, м. Київ.

Чжоу Геян, аспірант факультету мистецтв Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ.

Шкарупа Ганна, викладач коледжу мистецтв та дизайну Київського національного університету технологій та дизайну, м. Київ.

Яніцка-Панек Тереса, доктор habilitation, професор, ректор Вищої школи бізнесу і наук про здоров'я у Лодзі (Республіка Польща).

Наукове видання

**МИСТЕЦЬКА ОСВІТА:
ЗМІСТ, ТЕХНОЛОГІЇ, МЕНЕДЖМЕНТ**

СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 13

**Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21048-10848 ПР**

**Затверджено Міністерством освіти і науки України
як фахове видання з педагогічних наук
(наказ № 1528 від 29 грудня 2014 р.)**

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність й коректність наведених фактів, цитат, статистичних даних, відповідної галузевої термінології, власних імен та інших відомостей.

Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Рукописи та матеріали не повертаються.

Підписано до друку 28.12.2018

Формат 60x84/16

Папір офсетний. Гарнітура Таймс.

Наклад 300 прим. Віддруковано з оригіналів

Обл.-вид. арк. – 10,12

Друкарня ТОВ «ТОНАР»

м. Київ, пр-т В. Лобановського, 5-А